

T.C.

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

GREKLERDE VE ARİSTOTELES'TE EĞİTİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ELİF EYLEM KAHYAOĞLU

DANIŞMAN

PROF.DR. HATİCE NUR ERKIZAN

OCAK, 2011

MUĞLA

T.C.

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

GREKLERDE VE ARİSTOTELES'TE EĞİTİM

ELİF EYLEM KAHYAOĞLU

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 28.03.2011

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 28.02.2011

Tez Danışmanı : PROF.DR. HATİCE NUR ERKIZAN

Jüri Üyesi : PROF.DR. HASAN ASLAN

Jüri Üyesi : YRD.DOÇ.DR. SERVET GÖZETLİK

Enstitü Müdürü : PROF.DR. NAMIK KEMAL ÖZTÜRK

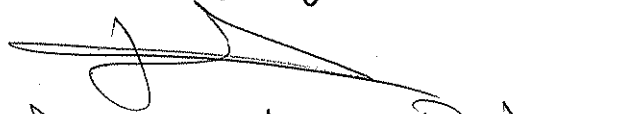
OCAK,2011

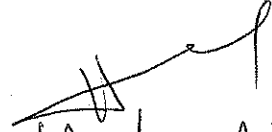
MUĞLA

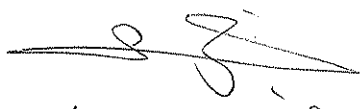
TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 06/01/2011 tarih ve 507.1.6 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/4 maddesine göre, Felsefe Anabilim Dalı Yüksekisans öğrencisi Elif Eylem Kahyaoğlu'nun "Greklerde ve Aristoteles'te Eğitim" adlı tezini incelemiş ve aday 28/02/2011 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 80. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **KABUL** olduğuna **günlük** ile karar verildi.

Prof. Dr. H. N. Erkin
Tez Danışmanı

Prof. Dr. H. N. Erkin
Üye

Yrd. Doç. Dr. Servet Gökçelik
Üye

Üye

Üye

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Greklerde ve Aristoteles'te Eğitim" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26.03.2011

ADI SOYADI

İMZASI

Elif Eylem Kahyaopulu

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN**MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.**

Soyadı : Kahyaoglu

Adı : Elif Eylem

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Greklerde ve Aristoteles'te Eğitim

Y. Dil : Education in Aristoteles' and Education in Greeks

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

(X)

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Fen Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Erkızan, Hatice Nur

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI:104

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

- 1.Greklerde Eğitim
- 2.Aristoteles'te Eğitim
- 3.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

- 1.Etik(Ethic) 5.Zihinsel Gelişim(Mental Development)
- 2.Erdem(Arete)
- 3.Mutluluk(Eudaimonia)
- 4.Beden Eğitimi(Gymnasia)

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

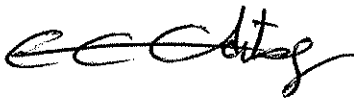
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.

- 1.Ethic 4.Physical Development
- 2.Virtue 5.Mental Development
- 3.Happiness

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum (X)
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir O
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir O

Yazarın İmzası :

Tarih : 28.03.2011

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM: GREKLERDE EĞİTİM

I.1. HOMEROS, HESİODOS VE SAPPHO..... 10

I.2. YEDİ BİLGELER: İLK AHLAK DÜŞÜNÜRLERİ 13

I.3. İONİA'DA EĞİTİM 19

I.4. TRAGEDYA VE EĞİTİM 27

I.5. SOFİSTLER VE EĞİTİM 32

I.6. SOKRATES, EĞİTİM VE AYDINLANMA 37

I.7. PLATON'DA EĞİTİM 45

II. BÖLÜM: ARİSTOTELES'TE EĞİTİM

II.1. TEORİK VE PRATİK BİLİM 59

II.2. AHLAK VE SİYASET 73

II.3. YAŞAM BİÇİMLERİ 78

II.4. KARAKTER GELİŞİMİ VE EĞİTİM 83

II.5. EĞİTİMİN İÇERİĞİ 89

II.6. ERDEM VE EĞİTİM..... 96

SONUÇ..... 101

KAYNAKÇA..... 104

ÖNSÖZ

Greklerde ve Aristoteles'te eğitimi konu ettiğim çalışmam sırasında esas olarak çevirisini Ahmet Aydoğan'ın yaptığı *Eğitim Üzerine* adlı eserden yararlanmakla birlikte Gülnihan Küken'in *İlkçağda Eğitim Felsefesi* ve Thomas Davidson'un *Greklerde Eğitim Düşüncesi* yararlandığım diğer kaynakların bazılarıdır.

Hayatım boyunca desteklerini hiç eksik etmeyen ve her zaman yanımda olan aileme, hep yanımda olan ve beni hiç yalnız bırakmayan annem Gülay'a minnettarım. İyi ki varsınız; teşekkür ediyorum.

Her ne zaman kendilerine danışsam bilgilerini bana sunan değerli hocalarım Adnan Ömerustaoğlu'na ve Betül Çotuksöken'e de teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında desteklerini hiç esirgemeyen, ne zaman bilgisine başvurmak istesem hiç geri çevirmeyen, düşünceleriyle yoluma ışık tutarak aydınlatan, kendisini tanımaktan onur ve büyük mutluluk duyduğum çok değerli hocam Hatice Nur Erkızan'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

ÖZET

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmadaki esas amaç sosyal bir varlık olarak insanın nasıl bir eğitim sürecinden geçtiğinin irdelenmesidir. İnsanların yaşamlarında temel yapıyı eğitim oluşturmaktadır. Bu nedenle de her insanın geçmişte olduğu gibi günümüzde de eğitim basamaklarından geçmesi gerekmektedir. Ortak bir bütünlük içerisinde eğitim gören insanlar arasındaki farklılıklar da ancak böylelikle giderilmiş olur.

Çalışmanın ilk bölümünde Greklerin temel toplum yapısı, eğitim anlayışları ve eğitimin tüm hayatlarıyla olan ilişkisi ele alınmıştır. Devletin eğitimdeki rolü üzerinde durularak Grek eğitiminin temelini oluşturan *beden eğitimi* ve *ruh eğitimi* ele alınarak incelenmiştir. Eğitimin toplum yaşamıyla nasıl bir ilişki içerisinde olduğu üzerinde durulmuş, eğitim sistemi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca ilgili döneme ilişkin çeşitli eğitim uygulamaları da ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise *bedensel gelişim*, *erdem* ve *etik* gibi temel kavramlar ışığında Aristoteles'in eğitim üzerine olan görüşlerinin ele alınmasının yanı sıra eğitim ve eğitimin etkileri de ele alınıp işlevleri irdelenmiştir. Ortaçağ Müslüman filozoflar ve yazarlar tarafından ilk öğretmen unvanı verilen Aristoteles'in eğitim ile siyaset ilişkisi üzerinde durulmuştur. Aristoteles'in *Politika* adlı eserinin ışığında eğitim ile ilgili görüşleri ele alınmıştır. Eğitimin amacının ne olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Aristoteles eğitimle çocukların kişilik, yetenek ve becerilerini nasıl geliştirmesi gerektiğini belirtip, eğitimin akıl ve alışkanlıkla ilgili olduğu üzerinde durularak aklın doğru kullanılmasını sağladığını belirtir.

Anahtar Sözcükler: Etik (*Ethic*), Erdem (*Arete*), Mutluluk (*Eudaimonia*), Zihinsel Gelişim (*Mental Development*), Bedensel Gelişim (*Gymnasia*).

ABSTRACT

This study consists of two parts. The main purpose of the study is to investigate which training processes human beings pass as a social entity. Education constitutes the basic structure of people's lives. For this reason, every human being must go through the stages of education now as it was in the past. Only by this way, the differences can be resolved between people that have education in a common integrity.

In the first part of the study the Greeks' fundamental society structure, education insight and the relation of the education with their whole life is covered. Emphasizing the role of the government body education and soul education, that constitutes the fundamental of the Greek education, is examined. In which way the education is related to society life is emphasized and the education system is tried to be explained. In this part various education implementations of the related period is also covered.

In the second part of the study besides the examination of the Aristoteles' thoughts over education in the light of fundamental notions such as *physical development*, *virtue* and *ethic*, education and the effects of education are also examined and their functions are discussed. The relation of Aristoteles, who was given the title of the first teacher by the Middle Ages Muslim philosophers, with education and politics is emphasized. In the light of his work named Politics the thoughts of Aristoteles about education are discussed. What should be the purpose of education is emphasized. Aristoteles denotes how the personality, skills and talents of the kids should be developed with education, emphasizing that the education is about mind and habits, he states that education ensures the right use of the mind.

Keywords: Ethic, Virtue (*Arete*), Happiness (*Eudaimonia*), Mental Development, Physical Development (*Gymnasia*).

Eğitim yaşlılık için en güzel yolluktur.

Eğitimin kökü acı, meyvesi tatlı.

Aristoteles

Çocuklarını eğit.

Kleobulos

Bilgi başkalarına iletilebilir, bilgelikse iletilemez.

H.Hesse

I.BÖLÜM: GREKLERDE EĞİTİM

GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır. Ve sosyal bir varlık olan insan eğitime ihtiyacı duyar. Bugün olduğu gibi antik dönemde de insan yaşantısı için en çok gereksinim duyulan eğitim-öğretimdir. Eğitimin ana görevi de sosyal bir varlık olan insanı içinde yer aldığı toplumun ya da devletin erdemli ve bilgili bir bireyi yapmaktır. İnsan ancak bu şekilde eğitildiği takdirde mutlu olur. Mutlu olması ise insanın akla bağlı yönü ile tutkulara bağlı yönü arasında sentez yapmasıyla sağlanır.

Eğitim insanlara yaşamları için gerekli olan şeyleri öğretirken aynı zamanda da onları yaşamlarını iyi bir şekilde sürdürebilmeleri için yönlendirir, yaşam kalitelerini artırır. Ayrıca; her birey tek ve biricik olduğundan dolayı da eğitim bu var olan farklılıklara göre düzenlenmelidir. Çünkü insanlar çeşitli yönleriyle birbirinden ayrılırlar. Alıştırma ile aydınlanma bir arada yürütülmelidir. Bununla birlikte almıştırmaya, daha erken yaştan itibaren başlanmalıdır.

Çalışmanın ilk bölümünde eğitim dönemleri ve eğitim dalları ele alınarak eğitimin özgür düşünce ve erdeme giden bir yol olduğu üzerinde durulmuştur. İnsan için iyi bir yaşamın olanaklılığının sadece insanın eylem ve etkinliklerine bağlı olduğu düşüncesinden hareketle eğitim sistemlerinin nasıl olduğu ve ne tür bir eğitim verildiği, verilen eğitimin nasıl bir forma sahip olduğu ve geçtiği süreç üzerinde durulur.

İkinci bölümde ise bir etkinlik olarak eğitimin amacı, *arete* kavramından yola çıkılarak eğitim kavramı ve eğitimle nasıl bir ilişkisi içerisinde olduğu incelendi ve Aristoteles'in eğitimle ilgili temel düşünceleri ele alındı.

Greklere eğitim anlayışına geçmeden önce kısaca Isparta ve Atina kent devletlerine ve eğitim anlayışlarına bakmamız faydalı olacaktır. Isparta 8400 kilometre karelik yüzölçümü ile en geniş şehir devletleri içindeki kendir. Isparta'yı 2650 kilometre karelik yüzölçümüyle Atina izlemektedir. Gerek Isparta gerekse Atina, kent devletleri içinde siyasal ve toplumsal açıdan en etkili olanlardır. Kent

devletlerinin kendilerine ait para birimi, takvimi ve hatta dini vardır. Böyle olması her kent devletini diğerinden bağımsız yapar. Örneğin Isparta katı disiplinli askerlik ülkesi iken Atina toplumu ise ticaretle meşguldür.

Savaşçılıklarıyla biline gelen Dorlar'ın torunları olan Ispartalıların hemen hemen hepsi askerdir. Isparta sınıf düzeninde halk üç sınıfa ayrılır. Bunlardan ilki soylular yani eşitlerdir. İkinci sınıfı *perioikos* denen özgür Ispartalılar oluşturmaktadır. Üçüncü ve son sınıf ise *helot* adı verilen ve tamamıyla toprağa bağlı Aka köylüleridir. Sosyal yapının böyle oluşu eğitimin amacının savaşa hazırlıklı olmak bağlamında etkilemiştir. Yedi yaşında ailelerinden alınan çocuklar otuz yaşına kadar askeri beceriler kazanmaları ve bunun sonucunda da disiplinli bir yapıya sahip olmaları için yetiştiriliyorlardı. Amacı savaşa hazırlık olan eğitimde beden yapılarının güçlü olması zorunluydu. Buradan da eğitimin çok katı unsurlara dayandığını söylemek doğru olacaktır.

Hayatın en yüksek amacını bilgide bulan, bilmek için yaşayan ve edindiği bilgileri yaşamına temel yapmak isteyen filozof insan tipi Yunanistan'da var olmuştur. Bir Thales, bir Protagoras, bir Empedokles, böyle bir insan için tipik örneklerdir. Tanrı ile kul arasında aracılık eden din adamları hiçbir zaman olmamıştır. Burada din adamı yerine araştırmacı ve düşünürler var olmuştur. Bu düşünürler başlangıçta okul ile akademi arasında bir şey olan bir çevrenin ağırlık merkezidirler. Burada öğrenmek ve öğretmek için birlikte bilimsel çalışmalar yapmak için birleşmiştir.¹ Atina kent devletinde ise gerçek bir okul var olmuş ve Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi filozoflar bu okulda yetişmişlerdir. Atina'da özgür düşüncenin yanı sıra demokrasi de var olmuştur. Fakat amacı kişileri erdemli yapmak olan eğitim, sadece özgür tabakaya verilmektedir. Bu eğitim ise müzik ve beden eğitimini içermektedir. Ve bu eğitimler 'Gymnasion' ve 'Palestra' adı verilen yerlerde verilmektedir. Gramer, retorik, felsefe, aritmetik ve geometriyi içeren matematik dersleri de eğitim faaliyetleri içerisinde. Silah kullanma ve askeri eğitim faaliyetlerini de içeren eğitim gençlere iki yıl verilmektedir.²

¹ Gökberk, M.(2007), *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, s.14-15.

² Küken, G.(2003), *İlkçağda Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Alfa yay. s.237.

Grek eğitim modelinin temelini *Kalokagathia* yani hem ruhen hem de bedenen ideal olma anlayışı oluşturur, başka bir deyişle bu iyi ve güzel düşüncesidir. Grek eğitiminin en önemli yanı eğitimin Greklerin bütün hayatlarıyla olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu eğitim zenginler ve soylular için amaçlanmıştır. Eğitim alabilecek kişiler tam yurttaş sayılanlar; yani özgür yurttaşlardır. Yöneten sınıf eğitimle ilişki içindedir ki eğitime yönetilen sınıfı akıl ve adaletle yönetebilmek için gereksinim duyuyorlardı. Greklerde kölelere ve ticaretle uğraşanlara eğitim yoktur. Zira yönetilen sınıf zaten itaat etmek zorunda olduğu için bu sınıfa eğitim verilmesinin gerekliliği bulunmamaktadır. Greklerde gerek ev yaşamı gerekse toplum yaşamı “ilk okulu” oluşturmaktadır.³

Öncelikli eğitim alanını ev eğitimi oluşturmaktadır. Ev eğitimi çoğunlukla doğumdan yedi yaşına olan dönemi kapsamaktadır. Sekiz yaşından on sekiz yaşına kadarki dönem ikinci okul dönemi olarak adlandırılırken, yüksek okul dönemini ise on dokuz yaşından yirmi yaşın sonuna kadar olan dönem üçüncü dönemi oluşturmaktadır. Dördüncü ve son eğitim bölümü hayatın geri kalanını içine alan bölümdür. Bu eğitim devlet aracılığıyla olan eğitimidir. Devlet sınavlarına girebilmek için üçüncü dönemi bitirmiş olma şartı var olup, başarılı oldukları takdirde de ‘Yurttaş adayı’ derecesini almaktaydılar. Buna karşın erkek ve yurttaş derecesine dördüncü dönemin başında ve ikinci bir sınavı başardıktan sonra sahip olabiliyorlardı. Buradan da şehir devletlerinin çoğunda kadınların eğitim hayatlarının aile eğitiminden sonra bittiğini anlamak mümkündür. Fakat kısmen de olsa kadınlar kadınlık görevlerini yerine getirdikleri takdirde isterlerse yüksek eğitim alabilirlerdi. Thukydides’in kızını Atina da bu kadınlardan birisidir.⁴

Erkek çocukların iyi bir vatandaş ve ileride yurduna yararlı bir kişi olabilmesi için öncelikle bazı zorunlu şeyleri öğrenmesi gerekiyordu. Oysa M.Ö. 5.y.y.’dan önceleri bir erkek çocuğun sadece müzik ve spor eğitimi görmesi yeterli sayılıyordu. M.Ö. 5.y.y.’dan itibaren ise iyi bir vatandaş olmanın başta gelen koşulu ise okuma-yazma öğrenmekti. Çocuklar, bu konudaki ilk derslerini parayla tutulmuş evdeki hocasından almaktaydı. Bu işe, Grek alfabesindeki 24 harfi öğrenmekle

³ Davidson, T.(2008), *Greklerde Eğitim Düşüncesi*, İstanbul: Say yay. ss.19-26.

⁴ Davidson, T.(2008), s.48-49.

başlar, harflerin tümünü ezberleyince ve şekillerini öğrenince okuma-yazmayı sökmüş olurdu. Eski Yunanlılar okuma-yazmayı ağaçtan yapılmış bir levha yardımı ile öğreniyorlardı. Yazı, içi balmumu ile kaplanmış bu levhalara “stylos” adı verilen sivri uçlu bir alet yardımı ile yazılarak öğrenilir, “stylos”un düzlenmiş diğer ucu ise yanlışları düzeltmekte kullanılırdı. Bu konuda ustalaşmış bir öğrenci ise yazılarını mürekkeple (mürekkep kurum bazlıdır), bitkisel bir malzeme olan papirus üzerine yazmaktadır. Bu pahalı bir çalışma yöntemi olduğundan papirus üzerinde yer kalmayana kadar azami oranda kullanılırdı. Erkek çocuklar 7 yaşına geldiğinde “Temel Eğitim” adı altında okullarda eğitim görmeye başlıyorlardı. Temel Eğitim ise üç ana bölüme ayrılmaktaydı. *Grammatistes* ismini taşıyan eğitimciler okuma, yazma, aritmetik ve edebiyat; *Kitharistes* adlı eğitimciler müzik ve lirik şiir; *Paidotribes* diye anılan eğitimciler ise jimnastik, oyunlar ve fiziksel eğitim alanında faaliyet gösteriyorlardı. Fakat eğitim para karşılığında verildiğinden, çocukların üç eğitimi birden almaları mümkün olmayabilirdi. Paidagogoslar da öğrenci ile birlikte derslere girer, onların yetişmesini dikkatle izlerlerdi. Çocuklar, hocanın karşısında iskemlelerde oturuyorlardı. Ancak yazı masaları yoktur ve yazı levhalarını dizlerinin üzerine koyarak yazıyorlardı. Çocuk bir tabureye veya banka otursa da eğer ezbere bir metin okuyor ya da flüt dersi alıyorsa zamanının büyük bölümünü ayakta geçirecektir.⁵

Grek eğitimi beden eğitimi ve ruh eğitimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ve beden eğitimi güzellik ve zarafeti hedeflerken, ruh eğitimi ise edebiyat ve müzik eğitimine ayrılmıştır ki ruhun arınmasının yolunu müzik ve güzel sanatlarda bulmuşlardır. Bu arınma beden ve ruhun çift taraflı eğitimi sonucunda olup Grekler bu durumu *kalokagathia*, yani güzellik-iyilik olarak nitelendirmişlerdir.

M.Ö. 5.y.y.’dan önce, Yunan eğitim sisteminin temelinde, fiziksel eğitim, hayati bir önem taşımaktaydı. Bunun nedeni ise şehir devletleri şeklinde yaşayan Grek toplumunun, savaşlarda, fiziksel eğitim almış gençlere ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktadır. Sürekli bir ordu geleneği olmayan Grek şehir devletleri sıkı bir fiziksel eğitimle yetiştirdiği gençlerden savaşlarda yararlanıyordu. Ve bu nedenle erkek çocukların fiziksel eğitimine çok önem vermişlerdir. Bir erkek çocuğa

⁵ URL=<http://www.cizgiliforum.com>.

“Paidotribes” olarak adlandırılan öğretmenler tarafından verilen fiziksel eğitim, antik çağda yetişme sürecinin en temel ögesi idi. Bu eğitimin temelinde ise, aslında şehir devletleri şeklinde yaşayan Grek toplumlarının, savaşlarda fiziksel eğitim almış genç askerlere ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktaydı. Sürekli bir ordu gelenekleri olmayan Grek şehir devletleri sıkı bir fiziksel eğitimle yetiştirdiği gençlerden savaşlarda yararlanmaktaydı. Ayrıca; dört yılda bir yapılan olimpiyatlar, köklü bir gelenek olduğundan, Grek toplumunda çok önemliydi ve burada düzenlenen spor müsabakalarında kazanılan başarılar, kazanan yarışmacının yaşadığı kent için daima hatırlanması gereken bir onur kaynağıydı. Greklerin yaşamında üstün olma ve onur; en büyük erdemlerden sayılıyordu. Grek toplumunda erkek çocukların fiziksel eğitimlerine genel olarak baktığımızda, çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren fiziksel eğitime almaya başlıyorlardı. Gerekli yaşa ve olgunluğa geldiklerinde günün büyük bir kısmını palaestralarda geçiriyorlardı. Tahminlere göre Atinalı bir erkek zamanının üçte birini burada geçirir. Bu ilk bakışta düşünüldüğü gibi sert bir talim değildir, zira buralarda atletizm çalışmaları yapılırdı. Fiziksel eğitimin belli bir disiplin ve kurallar içinde uygulanması için eğitimcilere gereksinim vardı ve bu eğitimciler “Paidotribes” olarak adlandırılıyorlardı. Palaestralarda görev yapan bu eğitimciler mor bir pelerin giyiyorlardı. Ellerinde taşıdıkları uzun ve ucu çatalı sopaları onların görevlerine işaret etmekteydi. Bu sopayı söz dinlemeyen, kurallara aykırı davranan veya hata yapan öğrencileri uyarmak için kullanıyorlardı. Bu eğitimciler ayrıca; eğitilen gençlerin beslenme, uyku, masaj ve diğer sportif çalışmalarını da kontrol etmekle görevliydi.⁶

Kız çocuklarının eğitiminde ise cinsiyet ayırımı gözetilen bir toplum yapısına sahip olan Eski Yunanlılar antik çağda, kız çocuklarına erkek çocuklar kadar değer vermemekle birlikte, bebeklik ve çocukluk evrelerindeki eğitimlerinde olasılıkla aynı derecede ilgilenilmesi söz konusu idi. Eğer aristokrasi sınıfından bir ailenin kızıysa onlara da okuma-yazma öğretilmekteydi. Buna karşın genç kızlık dönemlerinde erkekler gibi palaestra eğitimi almamakta ve genelde evlerinden dışarı, genç kız ve kadınların katıldığı festivallerden birine gitmenin haricinde çok fazla çıkmamaktadırlar. Kızların okula gitmesi zorunlu değildi, fakat kadınlar dinsel alanda geri planda kalmıyorlardı.

⁶ URL=<http://www.cizgiliforum.com>.

Grekler doğru bir eğitim için üç şartın yani soylu bir tabiat, terbiye ve titiz öğretimin var olması gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Grekler soylu bir tabiata sahip olmayı tanrıların en büyük armağanı olarak görmektedirler. Ayrıca; Greklerde *retorik* eğitiminin varlığını görmekteyiz. Retorik eğitimi ise uygulamalı siyaset okulunda verilmektedir. Greklerde eğitim zaman ve koşullara göre değişmektedir. Grek eğitimi farklı dönemlerde farklı eğitim sistemleriyle, farklı halkların ve devletlerin eğitim sistemleri, değişik devletlerde uygulamalı olan eğitimle filozoflar tarafında önerilen eğitim arasında farklar bulunmaktadır. Bu değişimin yabancı ulusların etkisi, ticaret, yazı, felsefenin doğuşu gibi sebepleri vardır. Greklerin yazıyla tanışması sonucunda yeni bir eğitim dalı olan 'okuma-yazma' ortaya çıkmıştır. Greklerin tarihsel döneminde müzik her özgür yurttaşın eğitiminin temel bir parçası haline gelmiştir. Özgür kadınlar bile müzik öğrenmişlerdir. Müziğin ardından şiir gelmiştir.⁷

Örneğin Homeros döneminde eğitim, eğitim gören kişinin sadece nasıl konuşacağını bilen bir eylem adamı yapmayı hedeflemektedir. Atinalılar siyasi alanda eğitim aracılığıyla akıl ve erdemi kullanarak devleti idare etmişlerdir. Helenik ve Helenistik dönemleri ardından da bunları alt dönemlere ayırmak uygun olacaktır.⁸

1. Helenik Dönem (M.Ö. 776-338)

Bu ilk Olimpiyatlar tarihinden Greklerin Makedonya İmparatorluğunun bünyesine katıldığı tarihe kadar olan özgür Greklerin bütün tarihsel hayatını içine alır. Doğal olarak iki alt döneme ayrılır (a) M.Ö. 776-450; (b) M.Ö. 450-338

- a) Hedefi Tanrı'dan korkan hukuka saygılı, yurtsever ve cesur, iyi yurttaşlar yetiştirmek olan ahlaki ve dini meselelerde tavizsiz ve buyurgan 'Eski Eğitim' dönemi.
- b) Hedefi ben-merkezci, hukuktan nefret eden, her devrin adamı olan, kurnaz, alt edilmesi güç yurttaşlar yetiştirmek olan akılcı ve özgür 'Yeni Eğitim' dönemi.

2. Helenistik Dönem (M.Ö. 338-M.S. 313)

⁷ Davidson, T. (2008), ss.22-35.

⁸ Davidson, T. (2008), ss.30-39.

Greklere bağımsızlıklarını kaybettikleri Khaironea Savaşından, hayata ve eğitime yeni bir ülkü ve yeni bir ruh getirmiş olan Hristiyanlığın kesin zaferine kadar olan dönemi kapsar. Doğal olarak iki alt döneme ayrılır, (a) M.Ö. 338-146; (b) M.Ö.146-M.S. 313

(a) Makedonya etkisinin egemen olduğu, Grek düşünce ve eğitiminin yabancı, bilhassa Doğulu unsurları özümseyerek ansiklopedik bir kozmopolitanlığa doğru meylettği Makedonya dönemi.

(b) Horatius'un söylediği gibi 'Tutsak Greklerin kaba fatihlerini tutsak ettiği' ve İskenderiye'nin yanı sıra Roma'nın Grek düşünce, eğitim ve sanatının yayılım merkezi haline geldiği Roma dönemi.⁹

Yukarıdaki ayırım bizi Helenik dönemdeki üç Grek soyunun (1-Aiolos, 2-Dor, 3-İonya) eğitim sistemlerini ayrı ayrı ele almaya götürmektedir. Bunlardan ilkinin ana merkezi Thebai, ikincisinin Sparta, üçüncüsünün Atina'dı. İlkinin eğitim sisteminin açıklanması için elimizdeki veriler yetersiz olmakla birlikte Thebai eğitiminin beden eğitimi ve müzikten oluşmakta olduğu söylenebilir. Beden eğitimi sadece estetik amaçlarla yapılırken, müzik eğitimi ise şölenlerde kullanmak için verilmekteydi. Sparta ve Atina eğitiminin temel özelliklerine ise oldukça aşinayız. Sparta her şeyde olduğu gibi eğitimde de tutucu, toplumcu ve seçkinci'di. Atina daha çok özgürlüğe, bireyciliğe ve demokrasiye önem veriyordu. Dolayısıyla; Sparta umutsuz biçimde 'Eski Eğitim' e tutkundu ve kapılarını neredeyse sanata, edebiyata ve felsefeye kapılarını kapatmıştı. 'Yeni Eğitim' e sürüklenen Atina bütün bunların yurdu oldu. Atinalıların bireyciliği ve 'Yeni Eğitim'i desteklerken Helenlerin ülküsünü terk ettikleri ve Helenistik dönemin kozmopolitliğinin yolunu hazırladıklarını her zaman akılda tutulmalıdır.¹⁰

Dorların ve özellikle Spartalıların eğitimini tek kelimeyle 'Güç' olarak ifade edilebiliriz. Güç kişide fiziksel dayanıklılık; devlette ise kendine-yeterlilik biçimine bürünmüştür. Sparta'da eğitimin ünlü kurucusu Lykurgos'dur. Lykurgos'un

⁹ Davidson, T. (2008), ss.39-40.

¹⁰ Davidson, T. (2008), ss.40-41.

fikirlerinin çoğunu Girit'ten aldığı kabul edilmektedir. Sparta eğitimi, beden eğitimi ve müzik eğitimi olarak iki ana dala sınırlanmıştı. Sparta'da beden eğitiminin tek amacı güç ve dayanıklılık, dansın ki düzen ve disiplin, müziğin ki savaşçılık ruhunun kazandırılmasıydı. Edebiyat öğrenimi ise geri kalmıştı. Edebiyat eğitimleri kısıtlı derecede okuma yazma, parmak hesabıyla sınırlı olup bunun haricindekiler yasaktı.¹¹

Sparta hiçbir zaman kayda değer bir şair bir tarihçi, bir sanatçı, bir filozof yetiştirememiştir. Sparta devletinde kadınların tek görevi devlete yurttaş yetiştirmek olduğu için kadınlara eğitim de sadece bu amaç göz önüne alınarak verilmekteydi. Sparta eğitimi tamamıyla devletin denetimi altında ve masrafları devlet tarafından karşılanan ve devletin amaçları için verilen bir eğitimi içermekteydi. Bu yönüyle diğer bütün Grek eğitim sistemlerinden ayrılmaktaydı. Eğitim çocukluk, çocukluk- gençlik arası dönem, gençlik ve erkeklığe karşılık gelen dönem olmak üzere dörde ayrılmaktaydı.¹²

Sparta'da çocuk doğar doğmaz devlet tarafından görevlendirilmiş görevliler tarafından muayene ettirilerek bedensel kusurları olmayıp gülbüz olanların yaşamasına izin verilip devlet himayesine alınmaktayken diğerleri öldürülmekteydi. Devlet himayesine alınan bu çocuklar yedi yaşına kadar annelerinin bakımına bırakılmaktaydı. Yedi yaşını dolduran –çocukluk gençlik arası dönemdeki- erkek çocuk annesinin bakımından alınarak, genel bakım evlerine ve devlet eğitimine verilmekteydi. Sparta çocuklarının biçimsel eğitimi genel olarak beden eğitimi, müzik, toplu dans ve hırsızlığa dayanmaktaydı. Sparta'da özgür yurttaşlar arası eşitlik ve devletin çıkarlarına mutlak suretle bağlılık yüksek eğitimi imkânsız hale getirmekteydi. Sparta çocuklarına verilen bu eğitim çoğunlukla açık havada ve insanların arasında verilmekteydi. Buna karşın hırsızlık eğitimi halka açık olarak verilmeyen tek eğitim dalıdır. Spartalı çocuklar on sekiz yaşına geldiklerinde *epeboi* ya da yurttaş adayı sınıfına dahil olmaktaydılar. Ve savaş eğitimi almaya başlamaktaydılar. Bu eğitim ise çok sert geçmekteydi ki eğitmenler öğrencilerin dayanıklılıklarını çok sert sınamalarla ölçmekteydiler.¹³

¹¹ Davidson, T. (2008), ss.56-57.

¹² Davidson, T. (2008), ss.58-59.

¹³ Davidson, T. (2008), ss.59-63.

Yirmi yaşına gelen erkek çocuklar gerçek savaşa çok benzeyen eğitim ve çalışma aşamasına girerlerdi. En kötü yiyecekleri yiyip, kötü koşullarda uyuyup yaşamlarını sürdürmekteydiler. Otuz yaşına geldiklerinde ise olgunluk dönemine girmiş sayılır ve siyasi işleri üstlenmeye başlamışlardır. Tüm bu zor ve sert eğitimlerin asıl ve tek amacı güçlü savaşçılar ve vatansever yurttaşlar yetiştirebilmektir. Buna karşın Spartalı kız çocuklarının eğitimi erkek kardeşlerinin eğitimlerinden daha az sert olması ile ayrılmaktadır. Şarkı söylemeyi, sıçramayı, koşmayı, disk ve cirit atmayı, top oynamayı, güreşmeyi ve dans etmeyi kendilerine ait dersliklerde öğrenmektedirler. Spartalı kadınların çokları spor ve müzik eğitimlerini olgunluk dönemlerinde de sürdürmekteydiler.¹⁴

Eğitim kimi şehir devletlerinde alanını, insanların serbest saatlerini ince ve zarif hazlarla doldurmalarını sağlayacak bu becerileri, söz gelimi müzik ve edebiyatı içine alacak kadar genişletti. Grek hayatını ve eğitimini incelerken çalışmanın amacı olan oyun ve eğlenceyi kendi başına bir amaç olan ve her türlü çalışmanın kendisi için bir araç kabul ettiği hayatı, özgürce yaşamayla karıştırmamaya özen gösterilmelidir. Greklerden serbest zaman için eğitim isteyen belli bir uygarlık düzeyine erişmiş olan ilk zümre Aiolos soyudur. Dorlar, Aioloslardan lirik eğitimi ve kültürü almış ve seçkin üstünlükleri olan Tyrtaios, Alkman, İbykos, Stesikhoros gibi lirik şairleri yetiştirmiştir. Eğitimin Grek ırkının farklı kesimleri arasında farklı biçimleri bulunmaktadır ve 'Eski Eğitim' dönemi boyunca bu biçimlerin hepsinde eğitimin her yerde bir idare sanatı dalı ve devletin kendisi en yüksek eğitim kurumu olması gibi ortak olan belli özellikleri vardır. İster Sparta'da olduğu gibi, okullar kamunun malı olsun ya da isterse Atina'da olduğu gibi özel olsun, aynı derecede doğrudur.¹⁵

¹⁴ Davidson, T.(2008), ss.62-64.

¹⁵ Davidson, T. (2008), ss.46-48.

I.1. HOMEROS, HESİODOS VE SAPPHO

Antik Yunan'da Homeros adı, İsa'dan önce yedinci yüzyıldan itibaren anılmaya başlar. İsa'dan önce 450 yıllarında yaşayan ünlü tarihçi Herodotos, Homeros ve Hesiodos için, 'Onlar benden dört yüz yıl önce yaşadılar' diyor. Bu belirlemelerden Homeros'un İsa'dan önce 850 yıllarında yaşadığı çıkıyor. İzmir'de (Smyrna) doğmuş olması mümkündür.¹⁶ *İlyada* ve *Odyseia* dışında, *Kurbağalar* ve *İareler Savaşı* adlı yapıtlar da ona mal edilirdi. Homeros'un şiirleri Antikçağda eğitimin temelini oluşturmaktaydı.

Hayatlarını neredeyse bütünüyle pratik uğraşlarla geçiren Homeros dönemi Grekleri arasında eğitim öncelikle, 'nasıl konuşacağını bilen bir konuşmacı ve nasıl eğleyeceğini bilen bir eylem adamı' nı yetiştirmeyi hedefleyen pratik bir şeydi.¹⁷ Homeros'un destanlarından öğrenildiği üzere, Eski Yunan toplumu iletişim açısından sözel ifadeye dayanan bir toplumdur. Agoralarda ya da ihtiyar meclisinde, halkı ikna edebilen kişilerin övülmesi, bu kişilere savaşlarda zafer kazananlara gösterilen saygının gösterilmesi, Eski Yunanlıların ulusça söz sanatına verdiği önemin bir göstergesidir. *Retorik*, bu bağlamda, eşitliğin ve rekabetin siyasal yaşama karışması ve her vatandaşın kendini başkalarına ifade edebilmesi yani toplumun demokratik bir ortama girmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır.¹⁸

Eski Yunanlılar için Homeros bir ahlak öğretmenidir. Homeros destanları Yunan eğitiminin temelini oluşturmaktadır. Ve Homeros destanlarına göz attığımızda hekimlik, din, gemicilik, politika ve askerlik vb. alanlarda bilgilere rastlamak mümkündür. Keza Homeros'un *İlyada'sı* bir savaş destanıdır. Örneğin Platon'a bakacak olursak Homeros destanlarından yapılan alıntılarla sıklıkla karşılaşırız. Platon her ne kadar Homeros'tan alıntılar yapsa da Homeros'un eğitimini eleştirmekten de kendini alıkoyamamıştır. Homeros'un eğitim anlayışına göre o şöyle der: 'En iyi olmaya ve herkesin üzerinde olmaya çalış.' Homeros'un Atina devlet dinine, devlet eğitimine sokulması ve Atina'nın büyük bayramı Panathenaia

¹⁶ Küken, G.(2003), ss.239-240.

¹⁷ Davidson, T.(2008), s.46.

¹⁸ URL=<http://www.cizgiliforum.com>.

yortusunda okunması karar altına alınıyor.¹⁹ Yunanistan'da eğitim Homeros destanlarının üstüne kurulmuştur.²⁰

Antik Yunan eğitiminin başvuru kitapları ve kaynakları olan bu destanları birçok Yunanlı ezbere bilmek zorundaydı. Aristoteles'in talebesi Makedonya kralı Aleksandros III. (Büyük İskender)'un *İlyada*'yı yanından ayırmadığı, çıktığı seferlerde onu okuduğu ve daima Akhilleus'a özendiği bilinir. Aristoteles'in hocası Platon ise kendi ideal eğitim sisteminde, o zamanlar en önemli eğitim başyapıtı olarak kabul edilen Homeros destanlarının okunmasına karşı çıkar ve bu destanlarda sözü edilen insan biçimli tanrılar davranışlarının sergilenmesini, çocuklara kötü örnek olması sebebiyle eleştirir ve yasaklanmasını ister.²¹ Hesiodos, Homeros'un *Odyseia*'sının oluştuğu ve ortaya çıktığı dönemde yaşamıştır. Ölüm tarihi tam olarak bilinmeyen Hesiodos'un Boitoia'nın Aksra köyünde M.Ö. 700 yıllarında doğmuş olduğu söylenir.²² Hesiodos'un en önemli özelliği yapılan hizmetlerin adalet içinde yerine getirilmesiyle ilgili ahlaki kuralları dile getirmiş olmasıdır. Öyle ki ahlak sorunlarıyla düşünme onunla başlamıştır. Ona göre; mutluluğun kaynağı iş ve erdemdir.

Hesiodos bilgi ve görgülerini belli bir eğitimin hizmetinde kullanmıştır. Tüm düşüncesi artık diğer insanları eğitmektir. Kendi yeteneği sayesinde özgün bir yaratıcılığa ulaşan Hesiodos'un asıl başarısı; eğitmen olarak karşısına geçtiği topluma, öğretim konularını sıralamakla kalmayıp, bütün öğretisini yüce bir gelenek ve din anlayışı çerçevesinde özümseyerek özetlemesidir. Hesiodos'un felsefe öğretisinin evrenselliği olmamakla birlikte belli bir zümreye varlık sorununa çözüm getirmek, gerçek yararlarını öğretmek gibi yüksek bir misyonu vardır.²³ Buradan hareketle Hesiodos eğitici bir düşünür olarak tanımlanabilir. Hesiodos için insan yapımelerinde ve davranışlarında ölçülü olmalıdır. İnsan ancak bu şekilde hareket ettiğinde mutluluğu yakalayabilir. Ona göre ölçülülük en büyük erdemdir.

¹⁹ Küken, G.(2003), s.242.

²⁰ Homeros. *İlyada, Odyseus*, (2010), (çev.Azra Erat-A.Kadir), İstanbul:Can yay. s.12.

²¹ Küken, G.(2003), ss.249-250.

²² Küken, G.(2003), s.250.

²³ Küken, G.(2003), ss.255-256.

İnsanın hiçbir şeyde ölçülülüğü elden bırakmaması gerektiğini büyük bir tutarlılıkla savunan Hesiodos; bu ölçünün ne olduğu sorusuna, pek az düşünürde rastlanan yeni bir olguyu hesaba katarak cevap verir: *Bu ölçü çalışmaktır*. Çalışma kavramını ele alıp ilk defa, bir erdem olarak yücelten düşünür Hesiodos'tur. İnsanların ölçülülüğü ve dolayısıyla mutluluğu ancak alın teriyle çalışmaları sayesinde kazanabileceklerini belirten Hesiodos bu bağlamda tam anlamıyla bir öğretici, bir eğitmendir. 'Çalışmak' kavramı Hesiodos'un o çok önem verdiği 'özgürlük' kavramının da kaynağıdır; zira ancak kendi çabasıyla çalışıp kazanan insan, hiç kimseye muhtaç olmadan özgürlüğünü kazanır. Bu özgürlük hem düşünsel anlamda bir özgürlüktür ki erdemi beraberinde getirir, hem de fiziksel özgürlüktür ve insana mutlu olma imkânını verir.²⁴

İsa'dan önce yedinci yüzyıl dolaylarında yaşamış olan Sappho hakkında kesin bilgiler olamamakla birlikte, değişik kaynaklar onun Midilli (Lesbos) Adasında Erosos ya ad Midilli kentinde doğduğunu belirtir. Sappho müzik ve şiir eğitimi amacıyla Aphrodite tanımıyla ilgili olarak etrafına bir grup genç kadın toplamıştır. Şiirlerinde adları geçen; Anaktoria (Sappho'nun Miletos'lu bir öğrencisi. Daha sonra Lydia ordusundan bir Yunanlı ile evlenip Sardes'e gitmiş), Atthis, Gongyla, Gyrinno, Hero, Mnasidika, Praksinoa, Timas gibi genç kızlar, Sappho'nun eğitimlerine yardım ettiği, şiir ve müzikle ilgilenen bir çevrenin insanlarıdır. O dönemin gelenekleri çerçevesinde özgür bir ortam içinde eğitim gören genç kızların evlenmeden önce, daha deneyimli ve bilgili bir kadının önderliğinde yetişmeleri gerekiyordu.²⁵ Sappho bir yandan tanrılara, özellikle aşk tanrıçası Aphrodite'ye övgüler yazarken bir yandan da çevresindeki genç kızların eğitimini yönetir. Yetiştirdiği genç kızlarla kendi arasında aşk derecesinde bir tutkudan bahsetse de o çağdaki törelere göre bunun yadırganmaması gereken bir durum olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.²⁶ Sappho 'Erdemsiz servet zararsız ev ortağı değildir' der.

²⁴ Küken, G.(2003), ss.275-276.

²⁵Küken, G.(2003), ss.276-277.

²⁶ Küken, G. (2003), s.278.

1.2. YEDİ BİLGELER: İLK AHLAK DÜŞÜNÜRLERİ

Yedi Bilgeler Antik Yunan felsefe tarihinin ilk ahlak düşünürleri olarak kabul edilmektedirler. Ki bu Yedi Bilgelerin en bilinenleri Miletoslu Thales, Prineli Bias, Atinalı Solon, Lesboslu Pittakos, Periandros, Ispartalı Khilon ve Lindoslu Kleobulus'tur.

Her toplumun belirgin ya da örtülü felsefi bakış açıları ve ona bağlı olarak ahlak anlayışları vardır. Bilgi sorunlarını ve ahlak sorunlarını ya da genel anlamda evren ve insan sorunlarını ussal çerçevede tartışan ilk düşünce etkinliği eski Yunanistan'da ortaya çıkmıştır. Çeşitli felsefe metinleri bize bir yunan mucizesi gerçeğinden söz ederler.²⁷ Bu düşünürler insanlara toplumda erdemli olarak nasıl yaşanabileceğini ahlaksal öğütler ışığında yol göstermeye çalışmaktadırlar. Gerçekte düşüncelerini özdeyişler biçiminde ortaya koymuşlardır. Her ne kadar Yedi Bilgeler düşün biçimleri açısından önemli yere sahip olsalar da kendileri hakkında pek fazla bilgiye rastlayamıyoruz. Yedi Bilgeler'in kim olduklarıyla ve düşünceleriyle ilgili bilgileri Diogenes Laertios'dan alıyoruz.

Yedi Bilgeler'in öğütlerinde bir yandan doğru ve akıllıca yaşama yolunda yapılması gerekenler insanlara tavsiye edilirken diğer yandan adalet ve kanunun koruyucuları olarak tanrılar gösterilir.²⁸ Yedi Bilgeler'e yüklenen politik ve toplumsal görevler vardır. Thales devlet adamlığı yetkinliğine ulaşır, Solon şiirleriyle bilgelik dersi verirken tiranlığı reddeder ve Atina'daki politik kavgaların hakemliğini yapar.

Yedi Bilgeler'in çok azı mitsel bir geleneği toplumsal tarihin bir anını bize kadar ulaştırıyor ve anlamamıza yarıyor. İ.Ö. VII. yüzyılın sonunda başlayan ve İ.Ö. VI. yüzyılda süren bunalım anı, bir iç çatışmalar ve karışıklıklar dönemidir. Bu bunalımın sonuçları, hukuk ve toplumsal yaşam alanında görülecektir; Solon gibi adalet komisyonu üyelerine, Pittakos gibi aismnete'lere (yargıç) ya da Periandros gibi tiranlara bağlıdır.²⁹

²⁷ Bilim ve Gelecek Dergisi,(2009), *Ahlakın ilk Temellendiricileri Yedi Bilgeler*, Sayı:70, s.39.

²⁸ Küken, G.(2003), s.284.

²⁹ Vernand, J.P.(2002), *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*, İstanbul: Cem yay. s.66.

Priene’li olduğu bilinen Bias (İonia’da, bugün Aydın’ın Söke ilçesi yakınlarında) ve Teutamios’un ya da Teutamides’in oğludur. M.Ö 570’e doğru dünyaya geldiği ve çok uzun yaşadığı sanılır. Pireneli bir hukukçu olduğu bilinmektedir. Hukukçu Bias çok iyi bir söylevciymiş, ancak sözlü sanat yapanların tersine yalnızca doğrular adına konuşmuş.³⁰ Daha çok ahlak ve politika konularıyla ilgilenmiştir. Servetini başkalarının yardımı için kullanan Bias’a göre asıl zenginlik yaşam tarzının bilgece olmasında yatmaktadır.³¹ Bias’ın bize kadar gelen özdeyişlerinden bazıları şöyledir:

- İnsanların çoğu onursuzdur.
- Saygılı bir dinleyici ol.
- Bir işe girerken yavaşlığı elden bırakma, ama iş başlayınca var gücünle çalış.
- Aptal da kötü de olma.³²

M.Ö. 640-588'de yaşadığı tahmin edilen Solon, Atinalı devlet adamı ve şairdir. Salamin (Salamis) kökenlidir. Platon’un da dayısı Eksesestidas’ın oğludur. Atina’lı düzenlemeci ve yasakoyucu Solon arkhon olunca sürgünler ve siyasi mahkûmlar için af çıkardı.³³ Yaptığı reformlarla Atina demokrasisinin temelini attığı kabul edilir. Orta halli bir aileden gelen Solon, önceleri ticaretle uğraştı. Bu sırada pek çok ülkeyi gezdi. M.Ö. 612'de Attika'ya yerleşen Solon, Salamis'in zaptı ile neticelenen savaşa iştirak etti. Attika'da büyük karışıklıklara yol açan tarım krizi nedeniyle idarede görev aldı. Solon Dört yüzler Meclisi’ni kurarak soyluların oluşturduğu meclisin gücünü kırmak istemiştir. Kendi adıyla anılan ve eski Yunan döneminin en eski anayasası olan Solon Anayasası'nı hazırladı.

Köylülerin borç yükünü azaltan ve daha başka yenilikler de getiren Seisakhtheia (“yükün atılması” anlamında) yasasını çıkardı. Bundan böyle insanlar borçları yüzünden köleleştirilemeyeceklerdi. Solon toprak mülkiyetine sınırlar getirdi. Geleneksel ailenin (*genos*) gücünü kırdı: aile başkanlarının çocukları üzerindeki haklarını sınırladı (yaşam ve ölüm hakkı, kızını satma hakkı, oğlunu

³⁰ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.45.

³¹ Küken, G. (2003), s.284.

³² Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), ss.45- 46.

³³ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.41.

evden kovma hakkı). Aylaklığı para cezasına bağladı. Tartı ve ölçüde yenilikler yaptı. Köy yasaları çıkardı (kurtların yok edilmesi, çeşmeler yapılması, ağaç dikilmesi).³⁴

Gerek güçlülerin gerekse sıradan halkın herhangi biri saldırıya uğramışsa ve şiddete uğramış ya da yaralanmışsa haksızlıkta bulunanı suçlayarak mahkemeye vermek bunun için yeteneği ve eğilimi olan herkesin ayrıcalığıydı. Bunu bir şiirinde şöyle ifade eder:

*‘Çünkü sıradan halka yeterince güç verdim,
Onları ne onursuz bıraktım, ne de çok fazlasını verdim,
Ve güçleri ve göz alıcı varsılıkları olanların,
Bunlar için bile bir zarara uğramamalarını gözettim.
Her iki sınıfta önünde güçlü bir kalkan gibi durdum.
Ve hiçbirini için haksız bir üstünlüğe izin vermedim.’³⁵*

Şiirlerinde ise ahlak, politika ve toplumsal konuları işlemiş Atinalılara erdemli insanlar olmaları gerektiğini söylemiştir. Bu erdemli davranışların ve tutarlı duruşun insanları yaşamları boyunca mutluluğa götüreceğini belirtmiştir. Mutluluğa erişmek için gösterilen çabalar sonucunda toplum, mutlu bir toplum sayılırdı.³⁶ Solon’un özdeyişlerinden bazıları şöyledir:

- Kötülerle düşüp kalkma.
- Biliyor olsan da susmayı bil.
- Görünmezi görünüre göre belirle.
- Kendini onurlu olana ada.³⁷

Yedi bilgenin dördüncüsü olan Kleobulos, Lindos’lu (Rodos), bir görüşe göre de Karia’lı (Güneybatı Anadolu) Kleobulos, Euagoras’ın oğluymuş, Herakles’in

³⁴ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.41.

³⁵ Plutark, (2005), *Yaşamlar 1*, İstanbul: İdea yay. s.197.

³⁶ Küken, G.(2003), ss. 286-287.

³⁷ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.42.

soyundan geliyormuş. Güçlü kuvvetli ve çok yakışıklı bir adammış. Mısır'da felsefe öğrenimi görmüş. Anadolu'yla yakından ilgisi olduğu düşüncelerinden bile bellidir. Herakles soyundan geldiği bilinmektedir. Bir öğütünde 'çocukları eğitmeli' sözünden de anlaşılacağı üzere çocukların eğitilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁸ Kleobulos'un özdeyişlerinden bir kaç örnek şöyledir:

- Çocuklarını eğit.
- Ölçü her şeyin en iyisidir.
- Çok bilmek iyidir, bilmemek değil.
- Halktan tiksineni halk düşmanı belle.³⁹

Pittakos (M.Ö.650-569), Trakya kökenli Mytilene (Midilli) tiranıdır. Hyrradios'un oğludur. Atina'yla Mytilene arasındaki savaşta yararlıklar göstermiş bir komutandı. Yurttaşları ona çok güvendikleri için yönetimi onun ellerine bıraktılar. Pittakos on yıl bu görevde kaldı, devleti düzene koydu ve herkesçe çok sevildi. On yıl görev yaptıktan sonra çekildi, bundan sonra bir on yıl daha yaşamıştır.⁴⁰

Pittakos'a göre ölçülü davranışlar ahlakın temelini oluşturmaktadır. Pittakos ideal olan soyluluğa veya asalete yükselmenin zorunluluğundan ve bu üstün konuma erişebilmek için uygun zamanın gözlenmesi gerekliliğinden bahseder. Ahlakın temel ilkelerinden biri de başkasında hoş görülmeyeni yapmamaktır. Her şeye rağmen erdemli olmanın güçlüğüne bilincinde olarak insanlara her şeyden önce sabırlı ve öngörülü davranmalarını öğütler. İnsanlara fırsatları değerlendirmelerini bunun içinde bilgelik yolunda ilerlemelerini salık verir. Pittakos'a göre 'zeki insanlar, felakete uğramadan önce onu geri çevirme olanağını önceden sezerler ve cesur insanlarsa bir kez felaket geldikten sonra dayanırlar.' Ona göre erdemli olmak 'açık, sade, deneyimli ve özentili olmaktır. Yetkinlik; doğal olarak yapıları iyi yapmaktır.'⁴¹ Özdeyişlerinden bazıları şöyledir:

³⁸ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.40.

³⁹ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.40.

⁴⁰ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.42.

⁴¹ Küken, G. (2003), s.290.

- Eğitimi, alçakgönüllülüğü, sakınlığı, doğruyu, iyi niyetli olmayı, deneyimi, yatkınlığı, başkasıyla arkadaşlığı, dürüstlüğü, ev işlerine uyarlı olmayı, sanatı, sofuluğu sev.

- Yapmayı tasarladığın şeyi söyleme, beceremezsen gülerler.
- Saygı göstermeye çalış.⁴²

Kypselos'un oğlu olup Periandros(M.Ö.627-584) hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla birlikte kendisinin Korinthos'ta tiranlık yapmış ve bu nedenle kendisine 'Sömürgeler Prensi' unvanı verilmiştir. Fakat akla böyle bir kişinin nasıl olur da Yedi Bilge arasında yer alabileceği sorusu gelebilir. Periandros'un başta hoşgörü ve adalet sahibi olduğundan dolayı Yedi Bilge arasında adının geçtiği düşünülmektedir. Daha sonraları ise karısına ve oğluna dahi haksız davranışlarda bulunduğu bilinmektedir. Üretimi ve ticareti destekledi, köle satın almayı yasakladı. Onun zamanında Korinthos görülmemiş bir refah düzeyine ulaşmıştı. Bütün bu olumlu çabalarına karşın zalim bir yönetici olarak tanınmıştı. Periandros kırk dokuzuncu Olimpiyat'dan önce (584'e doğru) seksen yaşında öldü.⁴³ Bazı özdeyişleri şöyledir:

- Yakınlarına yaraşır olduğunu göster.
- Demokrasi tiranlıktan yeğdir.
- Hazlar ölümlü erdemler ölümsüzdür.
- Dinginlik iyi bir şeydir.
- Gözü peklik tehlikelidir.⁴⁴

Sparta'lı Khilon, Damagetes'in oğludur. Kleobulos gibi onun da doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. 6.yy n ortalarında yaşamış olan Khilon Ispartalı bir bilgedir. Beş ephoros'dan yani her yıl seçilen beş yüksek dereceli yöneticiden biriydi. MÖ VI. yüzyıla doğru Sparta'nın gelişiminde büyük katkıları oldu.⁴⁵ Platon'un felsefesindeki insanın erdemlilik yolunda kendi sınırlarını bilmesi Khilon'un

⁴² Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.43.

⁴³ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.46.

⁴⁴ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.46.

⁴⁵ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.42.

kendini bil sözünden gelmektedir. Khilon'a göre insanın onurlu yaşayabilmesi için ihtiraslarına sahip olması gerekmektedir. Kanunlara uymanın toplum içinde barış içinde yaşamak için ön koşul olduğunu dile getirmektedir.⁴⁶ Zira 'Yasalara uy' sözü bunun en açık göstergesidir. Birkaç özdeyişi şöyledir:

- Yasalara uy.
- Kendini tanı.
- Özgür insanları tehdit etme, bu hiç doğru olmaz.
- Dilin usundan öne çıkmasın.
- Öfkeni dizginle.⁴⁷

İlk ahlak düşünürlerinden olan Miletli filozof Thales ile ilgili bilgiler tekrara düşmemek adına gelecek bölümde yer verilecektir.

⁴⁶ Küken, G. (2003), s.292.

⁴⁷ Bilim ve Gelecek Dergisi, (2009), s.42.

1.3. İONİA'DA (ATİNA'DA) EĞİTİM

İonia bölgesi bilimin doğduğu yer olarak nitelendirilmektedir. Keza Hippokrates, Thales, Anaksimandros, , Anaksimenes, Heraklitos İonia'da yaşamış düşünürlerdir. Atinalıların eğitimi, esas itibariyle özel bir eğitim olması, hedefinin bilgelik olması ve verilen eğitimin barış için verilmesi yönleriyle Spartalıların eğitiminden ayrılıyordu. Buna karşılık Spartalıların eğitimi devlet eğitimi, hedefinin güç ve eğitimin savaşa hazırlık için veriliyor olması bakımından ayrılmaktaydı. Atina'daki eğitimin hedefi olan bu bilgelik insanda beden, ruh ve aklın tümünün gelişmişliğiyle, devlette ise kişilerin kendi işlerini yerine getirdiği ve bunu aşırı otorite olmaksızın gerçekleşmesidir. Atina eğitimi insanları uysallaştırmayı değil özgür ve doğal yaşamalarını mümkün hale getirmeyi sağlamaktaydı. Atina tarihinde ve eğitiminde dönüm noktası Pers savaşları olmuştur.⁴⁸

Atina eğitimi dört sınıftan oluşmaktadır. Bunlar aile, okul, *gymnasion* denilen yüksek okul ve devlettir. Aile eğitimi çocuğun doğumuyla başlayıp yedi yaşına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde çocuk ebeveyninin ve köleler arasından seçilen bakıcılarının eline bırakılmaktaydı. Bu dönemde öncelik çocuğun bedeni bakımı ve gözetimiyle onun sağlıklı ve dayanıklı olması amaçlanmaktaydı. Emzirme dönemi bittiğinde süt ve balla tatlandırılmış yumuşak yiyeceklerle beslenmekteydi. Emeklemeye ve dikkatini dış dünya çekmeye başladığında ise çingirak, tahta atlar gibi oyuncaklar verilmekteydi. Bu dönemin basit beden eğitimi böyleydi. Diğer eğitim dalı Tanrılar ve kahramanlar, devlet ve haydutlarla ilgili hikâyeler söylemek ve dinlemekten ibaretti. Bunlar sayesinde çocuğun hayal gücü oluşup gelişmekte ve böylece içinde belli estetik, ahlaki ve ulusal eğilimler uyanmaktadır. Çocuklarda iyi davranışların yerleşmesini sağlamak Atinalı ebeveynlerin ilk ve en önemli görevleriydi. Atinalı çocuklar yedi yaşına geldiklerinde Apollon tapınağında geleceğin yurttaşları kütüğüne kaydedildikten ve bir *phatria* üyesi yapıldıktan sonra müzik hocasının ve beden eğitimi hocasının okullarına gitmekteydiler. Şehrin her yanında çocuklar her sabah belli bir yerde toplanıp sırayla ve uygun adımlarla okula

⁴⁸ Davidson, T. (2008), ss.80-82.

yürümekteydiler. Okul saatleri çok uzun olup sabahın çok erken saatlerinde başlayıp akşam geç saatlere kadar sürmektedir.⁴⁹

Atina'da eğitim müzik eğitimi ve beden eğitimi olmak üzere iki dala ayrılmaktadır. Her iki eğitim dalı da bağımsız, ama saygılı, özgürlüğüne düşkün ama hukuka itaatkâr, hem bedenlen hem de ruhen sağlıklı, fikren açık, harekete geçmeye hazır, ailelerine, yurtlarına ve tanrılarına bağlı insanlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Romalıların uygulamasının aksine, Atinalılar çocukların mümkün olduğunca erken yaşta bağımsız yurttaşlığa hazırlamaya çalışmaktaydılar. Her iki eğitim dalında da ceza korkusu ve ödül beklentisi mevcuttur ki bu da Greklerde eğitimin bir yarışma haline gelmesini sağlamıştır. Her iki eğitim dalında da temel hedef yeni bir yetenek kazanmak değil var olan yeteneği etkin hale getirmektir. Sadece öğrenmek ve uygulamak eski zamanlarda küçümsenen bir şey olduğundan akıllılık ve yetenek her yerde hayranlık duyulan bir şeydi. Her iki eğitim dalında da nazik, vakur ve makul olmaları için öğrencilerin davranışlarına olabildiğince dikkat ve özen gösterilmekteydi. Her iki dalda da eğitim insanların aile, toplum ve devlet hayatındaki pratik yükümlülükler denilebilecek şey için hazırlanmasının yanı sıra serbest zamanlarını doğru biçimde geçirmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Greklere göre güzel sanatlar eğitimi insanlara eğlence olarak görülmektedir.⁵⁰

Müzik eğitiminden bahsederek Grekçede müzik, müzik ve şiiri içermektedir. Şiir esas olarak Homeros ve Hesiodos'un epiklerinden, Tyrtaios, Solon, Theognis'in gibi ağıtlarından, Terpanderos, Arion, Alkman, Akkaios, Sappho, Simonides gibi çok sayıda lirik şairin şarkılarından oluşmaktadır. Var olan müzik basit, sözcüklerin kulağa hoş gelmesini ve anlamlarını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Atina ve Grek eğitimini ele alırken eğitimlerin ruhi ve ahlaki tarafının başlangıç noktasının müzik ve şiir olduğu bilinmelidir. Kültür, Atinalıların ruh ve ahlak eğitiminin bir unsurudur. Grek ve özellikle Atinalılar düz, ezberden ve ezgiyle iyi okumaya büyük önem vermekle birlikte bunları yapamayan geçlere ise kültürsüz ve eğitimsiz gözüyle bakmaktaydılar. Bu dönemin müzik eğitimi neredeyse bugün günümüzde kullanılan gitar benzeri bir çalgı aleti eşliğinde söylenen basit, Dor ezgileriyle sınırlı

⁴⁹ Davidson, T. (2008), ss.82-83.

⁵⁰ Davidson, T. (2008), s.88.

olmaktadır. Greklere göre müzik duyguları uyandırmaya ya da sakinleştirmeye çalışan bir gç anlamına gelmektedir. Ve bu nedenle eğitimlerinde heyecan uyandırıcı, duygusal ya da kadınsı olanlardan uzak durmaya çalışmaktaydılar. Greklerin müziği manevi bir gç olarak değil görevi insanı arıtıp ahenk duygusu kazandırarak ahlaki eğitim için uygun duruma getirmek olan bir gç olarak gördükleri görülmektedir. Atina okullarında flüt ve insan sesinin eşlik etmediği her türlü müzik yasak olduğu bilinmektedir.⁵¹

Beden eğitimine gelince Grekler çoğunlukla Gymnastik deyişine beden eğitimiyle ilgili her şeyi dahil etmekteydiler. Bu eğitim dalıyla Grekler sağlık, gç, beceriklilik, rahatlık, kendine hakim olma ve sağlam vakur bir görünüme ulaşmayı amaçlamaktaydılar. Olympia ve diğer büyük oyunlara katılmak isteyen belli sayıda çocuğun atletler gibi devlet gymnasionlarında bir gymnastes gözetiminde ve devlet denetimi altında çalışmalarına izin verilmektedir. Beden eğitimi antrenmanları kısmen palaistralar ya da güreş okullarında, kısmen de yarış pistlerinde yapılmaktadır. Her ikisini de meslekten eğitimciler yaptırılmaktadır. Başlıca beden eğitimi antrenmanları sıçrama, koşma, disk fırlatma, cirit atma ve güreş olarak beş tane eğitimden oluşmaktadır. Çocukların eğitim gördüğü beş antrenmanlarından güreş dışındakiler yarış pistinde yapılmaktadır. Koşma bu beş antrenman içinde en basit, en eski ve en kolay öğretilenidir. Çocuklar koşu egzersizleri yaparken zerlerindekiyi çıkarıyorlar ve vücutlarına yağ sürmektedirler. Yapılan bu koşu yarışları üzeri kumla kaplanarak gçleştirilmekte ve uzunluklarına göre 200 metre, 400 metre, 800 metre, uzun mesafe ayrılmaktadır. Sıçrama, uzun atlama ve sıçramayla sınırlandırılmaktadır. Sıçrama kollar için olduğu kadar bacaklar ve vücudun geri kalan kısımları içinde bir alıştırma olmaktadır. Disk fırlatma da kullanılan disk genellikle düz, yuvarlak bir kaya veya metal parçasından oluşmakta, atıcı bunu fırlatabildiği kadar uzağa fırlatmaya çalışmaktadır. Bu durum bacaklar ve kolların gelişmesini sağlamaktadır. Grek beden eğitimcilerinin hedefini kusursuz biçimlendirme oluşturmaktadır. Cirit atma eğitiminin amacını kasları güçlendirmekten ziyade göz ve el becerisini keskinliğini geliştirmek oluşturmaktadır. Atıcı mızrak ve ya kargıyı en uzağa atmaya çalışıyordu. Güreş beden eğitimi derslerinde öncelikli bir antrenman dalıdır. Koşma, sıçrama, disk fırlatma ve cirit

⁵¹ Davidson, T. (2008), ss.89-92.

atma güreş bir hazırlık aşamasından ibarettir. Aynı zamanda da bir çocuğun kendi başına yapamayacağı bir antrenmandır.⁵²

Grekler bedeninin ruhun ve aklın amaçlarıyla uyum içindeki ritmik hareketini zarafet olarak adlandırmaktadırlar. Bu hareketler bedene güç ve sağlık kazandırmaktadır. Greklerin yurttaşlık, askerlik ve din olarak üçe ayrılan hayatlarında müzik ve okuma yurttaşlığa hazırlık, beden eğitimi askerliğe hazırlık son olarak dans ise dine hazırlıktır.⁵³

Atinalı çocuklar on dört ile on altı yaşlarına geldiklerinde ailelerinden alınıp devlete ait olan gymnasionlara gönderilmekteydiler. Burada onlara yasama, yargı ve askerlik ile ilgili görevleri yerine getirebilecek bir yurttaş olmaları için eğitim verilmektedir. Gymnasionlar devletin denetimi altındaki yerlerdir. Özgür yurttaşların hemen hemen hepsinin çocukları okula ve *palaistra* denen güreş okullarına devam ederken sadece varlıklı sınıfın gençleri *gymnasiona* devam etmektedirler. Bunun sonucu olarak da devlet yönetimi ve memuriyetler yalnızca bu sınıftan kimselerin eline kalmaktaydı. *Gymnasionda* çocuklar *gymnastesin* ya da bilimsel bir eğiticinin eline bırakılmakta ve iki ya da üç yıl süreyle güreş, boks gibi zor eğitimler görmekteydiler. Sadece yasaları öğrenme zorunluluklarının dışında gerek zihinsel gerekse ahlaki eğitim için hiçbir özel hazırlık yapılmamaktadır. *Palaistradaki* eski idmanlar, özellikle koşma ve güreşken daha sonradan ise bu idmanlardan koşma zırhlı olarak yapılmakta, güreşe ise boks eklenerek daha şiddetli hale gelmiştir. Greklerde üniversite ve devletin iç içe olduğu görülmektedir. Devlet hayatın bütün alanını ve etkinliğini içine alan nizam ve intizamı kurma hakkını talep etmekte, birey de bunu kabul etmekteydi. Dolayısıyla meşruyet alanı bütün ahlak alanını içine almaktadır. Eski Atinalıların üniversite eğitiminin amacı soylu insanların yetişmesini, onun kısa ömrünü uyum içinde geçirmesini ve yaptığı işleri bu uyuma göre gerçekleştirmesini sağlamaktır. Aristophanes Atinalı gençlere ve erkeklere yüksek eğitim vermeyi üstlenen ilk Atinalıdır. Yüksek eğitimin ilk kez Antisthenes

⁵² Davidson, T. (2008), ss.93-97.

⁵³ Davidson, T. (2008), s.99.

Kynosarges ve Sokrates tarafından Atina'nın devlet kurumlarına girdiğini görmekteyiz.⁵⁴

Thales (M.Ö.624-545) Finikialı olduğu sanılmakla birlikte Hekamyas'ın oğlu olup Milet'te yaşadığı bilinmektedir. Sokrates öncesi dönemde yaşamış olan en önemli Anadolu'lu bir filozoftur. İlk filozof olduğu için felsefenin ve bilimin öncüsü olarak adlandırılmaktadır. Eski Yunan'ın *Yedi Bilgelerinin* ilkidir. Astronomi ve matematik bilimleriyle ilgilenmiş ve kendisinin eski Yunan'ı matematik ve astronomi ile ilgili bilimlerle tanıştıran ilk kişi olarak düşünülmektedir. Keza bir rivayete göre MÖ. 28 Mayıs 585'teki güneş tutulmasını bir yıl önceden bilmiştir. Aristoteles'e göre doğa felsefesinin başlangıcı onunla başlar ki *Metafizik* adlı eserinde kendisini ilk filozof olarak nitelendirir. Thales suyu arkhe, ilk neden yani her şeyin başı olarak kabul etmektedir. Thales'e felsefenin babası denmektedir. Bunun nedeni ise tabiat felsefesini deneylere bağlaması, yaptığı bu deneyler ile araştırmalar yaparak felsefe teorisi oluşturmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁵ Aynı zamanda tüccar, devlet adamı, mühendis, matematikçi ve astronom olması bize Thales'in çok yönlü bir kişi olduğunu göstermektedir.⁵⁶ Eğitime verdiği önemi 'Eğitim eksikliğine katlanmak zordur' sözünden açıkça anlayabiliriz. Bilge kişinin ilk ödevinin *kendini topluluğun hizmetine vermek* olduğundan bahseder. Halen daha Thales'in teoremleri geçerliliğini korumakta ve matematik eğitiminde kullanılmaktadır.

Thales'in hayatı ve yaptıkları hakkında fazla ve kesin bir bilgiye sahip olmasak da, Astronomi ile uğraşan ve gün dönümlerini önceden hesaplayan biri olarak ilk astronom olmuştur. Ayın son gününe 30. gün adını o vermiştir. Yılın içindeki mevsimleri de o bulmuş, bir yılı 365 güne bölmüştür. Gölgemizin bizimle aynı uzunlukta olduğu zamanı gözleyerek, piramitleri gölgelerine bakarak ölçmüştür. Aynı zamanda Nil nehrinin yükselmesinin rüzgâra bağlı olduğunu bulmuştur. Bazı matematik keşiflerinin atfedildiği ilk bilim adamı olduğunu biliyoruz. Thales'in ispat ettiği düşünülen teoremler şunlardır:

- a) Çap, bir daireyi iki eşit parçaya böler.

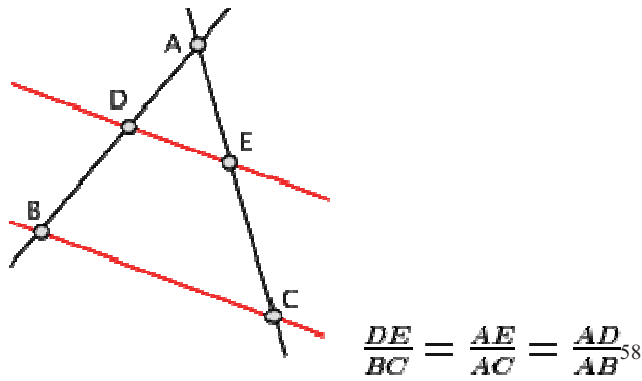
⁵⁴ Davidson, T. (2008), s.100.

⁵⁵ Küken, G. (2003), s.300.

⁵⁶ Arslan, A. (2009), *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, İstanbul: Bilgi Üni. yay., s.87.

- b) İkizkenar üçgenin taban açıları eşittir.
- c) İki kesişen doğru tarafından oluşan dikey açı çifti birbirine eşittir.
- d) İki açısı ve bu açılardan bir kenarı aynı olan iki üçgen eşittir.
- e) Bir yarım daire içindeki açı diktir.⁵⁷

Thales teoremi:

Anaksimandros hocası Thales gibi Miletlidir. Zaman ve mekân bakımından sınırlı olamayacağı görüşünden hareketle ilk maddeye sınırsız anlamına gelen ‘aperion’ adını vermektedir. İlk yeryüzü haritasını yapmaya çalıştığı ve gök ölçüsünü bulduğu bilinmektedir.⁵⁹ O da Thales gibi çok yönlü bir kişiliğe sahiptir; aynı zamanda matematikçi, devlet adamı, astronom, doğa bilgini ve kartograftır. Yunan dünyasına güneş saatini (gnomon) getiren adam olduğu da söylenmektedir. Güneş saati, düz bir taban üzerine yerleştirilen dik bir çubuğun günün çeşitli saatlerinde meydana getirdiği gölgelerin yer ve uzunluklarına bakarak zamanı belirlemeye yarayan bir alettir. Anaksimandros’un ayrıca yılın çeşitli zamanlarında, bu gölgelerinin uzunluğunun değişmesini gözleyerek ekliptiğin eğimini bulmuş olduğu söylenmektedir ki, bu da kendi başına son derece önemli bir keşiftir. Bütün bunlara ek olarak Anaksimandros’un Ay ve Güneş’le diğer gök cisimlerinin dünyadan

⁵⁷ Arslan, A. (2009), s.86-87.

⁵⁸ URL=<<http://www.genel-kültür.net/miletli-thales-kimdir-thalesin-biyografisi.html>> 22.01.2010.

⁵⁹ Küken, G. (2003), s.302.

uzaklıkları hakkında bir takım tahminlerde bulunduğu ve bazı rakamlar verdiği de söylenmektedir.⁶⁰ Anaksimandros'un tüm bu buluş ve görüşleri halen günümüzde geçerliliğini korumakta ve eğitimde, coğrafya derslerinde yer verilmektedir. Bu bakımdan önemli yere sahiptir.

Anaksimandros'a göre *aperion*'dan önce sıcak ile soğuk oluşmuştur. Sıcak başlangıçta soğuk ve karanlık olanı, yani şekillenmekte olan yeri bir alev küresi halinde kabuk gibi sarmıştı. Soğuktan iki karşıt olan katı ile sıvı doğmuştur, yeri çevreleyen alev küresinin sıcaklığı dolayısıyla sıvıdan buharlar yükselmiş ve bu suretle alev küresi halkalar halinde delinerek bu deliklerden güneş, ay ve yıldızlar alevlerini saçmaya başlamışlardır. Gök böylece hava(buğu) ile ateşin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ve her belli şey karşıtı ile sınırlanmıştır.⁶¹ Bir doğa bilgini olarak Anaksimandros dünyanın, evrenin, dünya üzerinde yaşayan canlıların meydana gelişi, kökeni gibi sorunları bilimsel olarak ele alan ilk kişidir.⁶²

Milet okulunun son düşünürü olan Anaksimenes ana unsur kabul ettiği 'hava'yı tanrı gücüyle dolu olarak düşünüyor. Anaksimenes'in bununla felsefeye getirdiği iki şey önemlidir. Birincisi *psyche* kavramını getirmiş; ruh nasıl insanı ayakta tutuyorsa havanın da aynı şekilde evreni ayakta tuttuğunu söylemiştir. İkinci olarak da canlı ve cansız madde arasında ilk defa olarak bir ayrıma gider. Nesnelere çokluğu nasıl meydana geliyor sorusunun cevabı böylece Anaksimenes'de belirtmeye başlar.⁶³ Havayı yaşamın ve ruhun asıl maddesi saymaktadır. Ona göre dünyanın meydana gelişi bu tanrı olan tanrısal gücü kendinde barındıran madde; yani hava'nın değişmesiyle mümkün olmuştur. Anaksimenes kendine has fizik düşünceleri bakımından oldukça zengin bir düşünürdür. 'Çakılı Yıldız' deyimini ilk defa Anaksimenes kullanmış ve ay tutulmasının doğru bir tarihini ilk defa o yapmıştır.⁶⁴ İlk defa sabit yıldızlarla gezegenler arasında ayırım yapan Yunan bilginidir. Ay ve Güneş tutulmaları hakkında doğru bir açıklama veren, Güneş ve Ay ile diğer yıldızlar arasında bir ayırım yapan ilk Yunanlı düşünürdür. Güneş, bizzat kendisi ışığa sahip olan bir cisimdir, ama Ay ve diğerleri sadece Güneş'in ışığını yansıtırlar. O halde

⁶⁰ Arslan,A. (2009), s.97.

⁶¹ Küken, G. (2003), s.303.

⁶² Arslan,A. (2009), s.110.

⁶³ URL=<http://yilmaz.twoday.net/stories/476021/modTrackback>.

⁶⁴ Küken, G. (2003), s. 305.

Ay'ın Güneş'le Yer arasına girerek Güneş'in ışıklarının yeryüzüne gelmesine engel olması Güneş tutulması, Güneş'in Dünya ile Ay arasına girerek Ay'ın yansıyan ışıklarına engel olması da Ay tutulmasıdır. Anaksimemes'in kar, dolu yağması; şimşek, yıldırım düşmesi; gökkuşağının ortaya çıkması gibi meteorolojik olaylar hakkında da bazı özel açıklamalarının olduğu rivayet edilmektedir. Örneğin ona göre gökkuşağı, güneş ışınlarının yoğunluğu fazla olan bir bulut üzerine düşmesi, ancak bu yoğun bulutun o ışıkları geçirmeyip yansıtması sonucunda ortaya çıkar. Meteorolojik olaylar yanında depremlerin meydana gelişiyle ilgili bir açıklamasının olduğu da söylenmektedir.⁶⁵ Anaksimenes'in astronomiyle ilgili bu görüşleri günümüz eğitiminde gerek ilköğretimde gerekse ortaöğretim ve yükseköğretimde yer bulmaktadır.

Herakleitos M.Ö. 540 ile 480 yılları arasında yaşamıştır. İonia'nın son filozofudur. Ateşi ana unsur olarak kabul etmektedir. O, dünyanın ebedi canlı ateşten değişmeyle meydana geldiğini ve sonunda bütün ateş'e girerek yeniden bir akışın başlayacağını söyler.⁶⁶ Herakleitos'un öğretisinde sürekli hiç kesilmeyen bir hareketlilik vardır. Ona göre tabiatta yaşayan ve hareket eden ilke ateştir. Ateşin sürekli şekil değiştirmesi bir değişim kanunu dolayısıyladır. Ateş bir ilke olarak her şeyin ilk prensibidir, ilkesidir. Sonsuz bir değişim içinde her şeyi meydana getirir... Evren de tükenmez canlı bir ateştir, sürekli yanma sürecidir.⁶⁷ Ruh öğretisine 'kendi kendini araştırdım diyerek başlar ve ruhun ucunu bulamazsın her yolda yürüsen de bu kadar derin logosu vardır ve ruhun logosu kendi kendin çoğaltan bir logostur' der.⁶⁸

⁶⁵ Arslan,A. (2009), ss.116-117.

⁶⁶ Küken, G. (2003), s. 308.

⁶⁷ Küken, G. (2003), s. 313.

⁶⁸ Küken, G. (2003), s. 315.

I.4. TRAGEDIA VE EĞİTİM

Aiskhylos, Sophokles ve Euridipes adlı yazarlar Antik Yunandaki eğitim ve düşünce alanında yol gösteren, eserlerinde mitos çerçevesinde insanı, karşılaştığı sorunları işleyen üç büyük tragedia yazarıdır. Asıl önemli olan da insanı ve insanın karşılaştığı sorunlar olduğu için hala günümüzde de bu eserler ilgi görmektedir.

Yunan tragedyasında iki temel ilke Tanrı Apollon ve Dionysios'la ilişkilendirilmektedir. Apollon'a dayanan ilke daha çok akılcı ve düzenli iken, Dionysiosçu ilke taşkınlık, çılgınlık ve düzensizlikle ilişkilendirilir.⁶⁹ Antik Yunan felsefesi ile tragedyası; yani felsefe eğitimi ile edebiyat eğitimi hatta yaşanan dinsel öğreti arasında sıkı bir bağlantı vardır.⁷⁰

Sophokles (M.Ö.496-406) Atina'nın kuzeyindeki Kolonos demosunda doğmuştur. Sophilos adlı bir silah yapımcısının oğludur. Gençliğinde müzikle ilgilenmiş, Salamis zafer kutlamalarındaki koroyu yönetmiştir. Tiyatroda oyuncu olarak da yer aldığı biliniyor. Bir söylenceye göre Aiskhylos'dan tragedya dersleri almış. İlk başarısını 468'de, Aiskhylos'un da katıldığı Kent Dionysia şenliklerinde aldı. Sophokles, Atina'nın siyasi yaşamına pek fazla karışmamıştır. Buna rağmen Antigone oyunundaki büyük başarısı nedeniyle Askeri Kollekyum üyesi olmuş ve çeşitli ülke elçiliklerinde bulunmuştur. Müzik ve edebiyatı geliştirmeyi amaçlayan Musa'lar Thiasos'unu kurmuştur. Sophokles, yaklaşık İ.Ö.406 yılında ölmüştür. Ölümünden sonra Atinalılar ona, kahramanlara özgü bir anıt olan Heroon inşa etmişlerdir. Aristoteles'in, *Poetika*'sında tragedya en güzel örnek olarak gösterdiği Sophokles, Attika tragedyasını olgunluğa ulaştırmıştır. Onunla birlikte, Aiskhylos'ta görülen "üçlemeye yayılan konu"nun gücü ve etkisi, artık tek oyuna sıkıştırılmış; oyuncu sayısı üçe çıkarılarak, konu ve diyalog zenginliği sağlanmıştır. Sophokles'in tahminen 120 oyun yazdığı bilinmekte, fakat, bunlardan günümüze kalanlarının sayısı 7'dir. Bu oyunların da yazılış tarihleri tam olarak bilinmiyor. Sophokles'in sahip olduğumuz oyunlarının en eskisi büyük bir ihtimalle Aias'dır.(İ.Ö.450/447) Eserin konusu, Troya savaşında Akha komutanlarından Aias'ın yaşadığı bir olaydır.

⁶⁹ Küken, G. (2003), s. 372.

⁷⁰ Küken, G. (2003), s. 374.

Sophokles'in Aias'dan hemen sonra yazdığı sanılan oyunu *Antigone* konusunu Thebai mitinden alır. Sophokles'in 440 yılında yazdığı sanılan oyunu Trakhis'li Kadınlar, oyunlarının arasında en zayıf olanıdır. Sophokles'in -kronolojik sıraya göre- bundan sonra gelen oyunu *Kral Oidipus*'dur. Thebai üçlemesi diye niteleyebileceğimiz oyunların ilkinin oluşturmaktadır. *Kral Oidipus* oyununu *Elektra* (İ.Ö. 409) takip eder. *Elektra*'nın konusu, Aiskhylos'un *Sunu Taşıyanlar* oyunuyla aynıdır. *Philoktetes* oyunu (İ.Ö.409) Philoktetes'in başından geçen olayları içerir. Sophokles'in oyunlarında kullandığı kelimeler, günlük dilde kullanılan kelimelerdir. Fakat Sophokles bu doğal dile şiirsel bir nitelik kazandırmıştır. Kişilerin konuşmaları kendi özelliklerine uygun düşecek şekildedir. Lirik kısımlar mecazlar bakımından zengindir ancak bunlar Aiskhylos'daki kadar yoğun değildir. Sophokles'in tragedyaları, söylene evreninin terk edilerek, yerine dünyasal bir evrenin yerleştirildiği, birey temelli tragedyalardır. Paranın topluma girmesi ve tanrının yerini alan paralı tüccarların egemenliği altına giren bireyin alın yazısı, Sophokles'in başlıca temalarında biridir. Oyunlarında, toplumun baskısı altındaki birey incelenir.⁷¹ İnsanın doğanın en güçlü varlığı olmasında akli ve bilgisinin büyük önemi olduğunu belirtmektedir.

Ve bu konuyla ilgili şöyle der:

‘Birçok kudretli şeyler vardır, fakat hiçbiri insan kadar kudretli değildir. İnsan, karanlık denizlerin üzerinde, fırtınalı lodos rüzgârıyla kabaran dalgaları aşarak, gürültüler arasında yoluna gider. Toprağı, bu ebedi ve yorgunluk bilmeyen tanrıyı bile yorar, kuvvetli atların çektiği sabanı dolaştırarak her yıl onun bağrını alt üst eder. Şu çokbilmiş insan, gamsız kuş sürülerini, ormandaki yırtıcı hayvanları, denizdeki türlü mahlûkları ipten örülmüş ağlarla tuzağa düşürür. Bunlardan başka konuşmayı, yüksek düşüncelerine kanat vermeyi, ülkeyi idare etmeyi, soğuk gecenin kırağısından, rüzgârın savurduğu yağmurun oklarından korunmayı öğrenmiştir. Her tedbiri bilir, önüne çıkan hiçbir şeyden şaşırılmaz. Yalnız ölümden nereye kaçacağını bilemeyecektir.⁷²

⁷¹ URL= <http://yilmaz.twoday.net/stories/476046/modTrackback>.

⁷² Küken, G. (2003), s.374.

Aiskhylos, İ.Ö. 525 yılında Eleusis'te doğdu. Babasının klanı bilinmiyor, fakat, ailesinin eupatrid (soylular) dan olduğu biliniyor. Aristokratik gelenekten, büyük bir çiftçi ailesinden gelir. Bireyler arası çatışmayı dinsel ve toplumsal boyutlarıyla izleyerek evrenselleştiren Aiskhylos (M.Ö.525-456) klasik tragedyanın yaratıcısı olarak bilinmektedir. Son üçlemesi olan *Oresteia*'yı yazdığı 458 yılına kadar 40'ı aşkın yıl boyunca oyun yazmayı sürdürdü. 90 kadar oyunu olduğu biliniyor. Ancak bunlardan, tam olarak bugüne kalanların sayısı 7'dir. Yaşamının büyük bir kısmı Attika'da geçti, fakat oyunlarının bazılarının oynandığı, Syrakusa tiranı Hieron'un sarayına iki defa gitti. (İ.Ö.471-458). 456 yılında da Gela'da öldü. 468 yılındaki yarışmada Sophokles'e yenildiği bilinmektedir. Aiskhylos, tragedyaya ikinci oyuncuyu eklemiştir, böylece diyalogun oranı genişlemiş, koronun şarkıları azalmış ve olay ön plana çıkmış oldu. Aiskhylos, aynı zamanda oyunun sergilenmesinde de birtakım yenilikler getirmiştir. Kronolojik sıraya göre en eski oyunlarından biri *Hikedikes (Yakarıcılar)*'dir. *Yakarıcılar* bir dörtlemenin ilk oyunudur. Aiskhylos bu oyunda, zamanının kadın sorununu işlemiştir. *Persler* (472) oyunu bir dörtlemenin ikinci oyunudur. Aiskhylos, burada kendisinin de katıldığı Salamis Savaşı'nda, Perslerin uğradığı yenilgiyi anlatır. *Hepta Epi Thebas (Thebai'ye Karşı Yediler)* 467 yılındaki yarışmada birincilik kazanmıştır. Ve *Laios, Oidipous* ve *Sphinks* oyunlarından oluşan dörtlemenin üçüncü oyunu olarak yer alır. *Prometheus Desmotes (Zincire Vurulmuş Prometheus)* oyununun 465 yılından yazıldığı tahmin edilmektedir ve bir üçlemenin (*Kurtulmuş Prometheus* ve *Ateşi Taşıyan Prometheus*'dan önceki) ilk oyunudur. Konusunu, insanlara ateşi ve medeniyeti öğreten Prometheus'un, Zeus tarafından cezalandırılması miti oluşturmaktadır. Oyunda bir zorba olarak gösterilen Zeus ile akılcı düşüncenin sembolü olan Prometheus çatışması, Atina halkının bilinçlilik düzeyinin yükselişini göstermektedir. *Oresteia Üçlemesi* bugüne kalmış tek üçlemedir. Konusunu, lanetli Atreusoğullarının korkunç yazgısı oluşturur. İlk oyun olan *Agamemnon*'da Troya seferinden dönen Agamemnon'un, karısı Klytaimnestra ve onun aşığı Aigisthos tarafından öldürülmesini görürüz. Üçlemenin ikinci oyunu olan *Khoephoroi (Sunu Taşıyanlar)* sürgündeki oğul Orestes'in Argos'a geri dönüşünü ve babasının intikamını almasını anlatır. Ve böylece üçlemenin son oyunu olan *Eummenides (Hayırlı Tanrıçalar)* başlar. Aiskhylos'un dili güç anlaşılabilir yoğun bir dildir. Şair eserlerinde

bolca mecaz kullanmış, alışılmadık benzetmelerden kaçınmamıştır. Üslubunda epos'ların etkisi görülür. Diyaloglarında lirik unsur hakimdir. Bu lirizm samimi ve doğaldır. Aiskhylos, toplumdaki çeşitli din ve ahlak konularını ele almış, insan duygularını işlemiştir. Yeni ahlak düzeni ve tanrısal adalet, tragedyelerinin ana öğretisini oluşturmaktadır. Karakterler ayrıntılı işlenmemiş, fakat en güçlü özellikleriyle verilmişlerdir. Oyunlarında eylem tragedyanın odak noktası haline gelir.⁷³ Kurbağalar adlı eserinde Aristophanes şair Aiskhylos'a şunları söyletir: “İyi bir şair kötü işleri meydana vurmamalı, insanları kötüye sürüklememeli, onlara kötü şeyler öğretmemelidir. Çocuklar için terbiyeciler öğretmenler vardır hâlbuki büyükleri şairler terbiye eder. Bunun için bizler her zaman iyi şeylerden bahsetmeliyiz.”⁷⁴

Euripides(M.Ö.484-406) Phyle'de dünyaya gelmiştir. Mütevazı bir aileden gelmektedir. Gençliğinde bir dans loncasının sakiliğini yapmış, 18 yaşında ephepus'luğa atanarak iki yıl askerlik yapmıştır. Dönemin sofist felsefesi doğrultusunda; Protagoras, Anaksagoras ve Prodikos'un yanında eğitim görmüş, Sokrates'in derin etkisinde kalmıştır. 100'e yakın oyun yazdığı sanılmaktadır, ancak bunlardan 17'si bize ulaşabilmiştir. 438'de oynanan *Alkestis*, yarışmada ikincilik kazanmış bir üçlemenin parçasıdır. 431'de oynanan *Medeia* ise üçüncülük almıştır. Bir üçlemenin ilk oyunudur. Euripides'in *Hippolytos* oyunu 428'de oynamış ve birinciliği elde etmiştir. *Andromakhe*'de yine kadın sorunları vardır. *Herakleidae* (*Heraklesoğulları*) Herakles'in dostu İolaos ve onun çocuklarının, Eurystheus tarafından kovalanmasını işlemektedir. *Hikedikes* (*Yakarıcılar*)'da yine Thebai mitinin bir başka versiyonu vardır. *Troades* (*Troyalı Kadınlar*) 415 yılında oynanmıştır. Troya'nın alınışını konu alır. *Elektra* oyunu, Aiskhylos'un *Khoephoroi* ve Sophokles'in *Elektra*'sıyla aynı konuyu işlemiştir. Yalnız burada bazı değişiklikler yapmıştır Euripides. *Helene* oyununda Euripides, bilinen *Helene* efsanesini değişik bir biçimde ele almıştır. *Iphigenia He En Taurois* (*İphigenia Tauris*) oyunu Euripides'in yine bir efsaneyi değişikliğe uğrattığı bir tragedya'dır. Euripides'in son oyunu olan *Bakkhalar*'da, Dionysos dinine karşı olan kral Pentheus'un Bakkhalar tarafından öldürülmesi işlenir. Euripides'in dili konuşma diline yakın olacak biçimde sadedir. Ancak şair, günlük dilden aldığı kelimeleri sanatlı bir biçimde işlemesini

⁷³ URL= <http://yilmaz.twoday.net/stories/476046/modTrackback>.

⁷⁴ Küken, G. (2003), s.376.

bilmiştir. Üslubu açık, zarif ve akıcıdır. Tartışmalarda ve duyguların ifadesinde son derece esnekler. Fakat yine de Aiskhylos ve Sophokles kadar güçlü olamamıştır. Atina demokrasinin içine düştüğü çelişkili bunalımın iyice ortaya çıktığı bir dönemde oyunlarını yazan Euripides, tragedyalarında genellikle din, adalet ve ahlak anlayışlarını sorgulamaktadır. Tanrısal düzenin yerini paranın alması, ataerkil sistemle birlikte kadının ezilmesi, hukuk düzenindeki çelişkiler, köleci eşitsizliğin derinleşmesi, savaşlar yüzünden ortaya çıkan yabancı düşmanlığı, Euripides'in genelde işlediği konulardır. Euripides'in tragedyaları; törelere, söylencelere ve tanrılara karşı eleştirel bir bakış açısı getirerek, belli bir söylence örgüsü içinde gerçek yaşamı ve insanı kuşkulu bir biçimde sorgular. Tragedyalarında dönemin sorunlarını eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır.⁷⁵

⁷⁵ URL=<http://yilmaz.twoday.net/stories/476046/modTrackback>.

1.5. SOFİSTLER VE EĞİTİM

Salamis savaşıdan sonraki birkaç yıl içinde Atina'da sınırları içinde daha önce bilinmeyen yeni bir sınıf, özel öğretmenler ya da onların kendilerini adlandırdıkları biçimiyle 's sofistler' sınıfı ortaya çıktı. Sofistler Antik Yunan yükseliş döneminin gezgin öğretmenleridir. Sofistler ilk profesyonel eğitimciler olarak kabul edilirler.⁷⁶ Bunlar devletin ancak pratik olarak ve kendisinin öğretebildiğini kabul ettiği şeyi, yani erdem ve bilgeliği teorik olarak öğretmeyi üstlenmişlerdir. Sofistlerin fikirleri yeni olmakla birlikte özgürlüklerini yeni kazanan kesim için hoş ve çekici gelmekteydi. Ders verdikleri binalar muhteşem, aldıkları ücret ise bir şeyin kıymetini her zaman kendilerinden talep edilen şeyle ölçen bir sınıfı etkileyecek kadar yüksektir; öğretim yöntemleri hem taleplerinin hem de onların ebeveynlerinin gururunu okşayıcı teveccühünü kazanıcı türdendir. Sofistlerin amaçladığı eğitim insanlara özel konularda mesleksi veya uzmansal yetenek veya teknikler kazandırmaktır.⁷⁷ Protagoras ve Gorgias'ın tek bir öğrencinin eğitimi için on bin drahmi istedikleri söylenir.⁷⁸ Sofistlerin bireyi kendi amacını hazda aramaya ve devleti bu amaç için safi bir araç olarak görmeye yöreklendirdiklerini görmekteyiz. Bu fikirlerin önemli bir yer işgal ettiği bir eğitim tarzının savunuculuğunu yapmaktaydılar. Sofistlerin eğitiminin gençlere öğrettiği şey cüretkârlık, fütursuzluk, ilkesizlik, gösterişli bir retorikti. Sofistler sayesinde gençler zamanlarını gymnasium ve açık alanlarda sert beden eğitimi alıştırmalarıyla geçirmek yerine sokaklarda ve kamuya ait yerlerde dolaşmaya, buralarda sofistlerin tartışmalarını dinlemeye, sofistlerin okullarına devam etmeye, vücutlarının başka uzvundansa dillerini kullanmaya başlamışlardır. Bunun sonucu olarak da kısa sürede fiziki gücün, dayanıklılığın, cesaretin ve erkekliğin gerilemesinde, lükse ve diğer bedensel zevklere güçlü bir eğilim de görüldü. Sofistlerden itibaren düşünsel eğitim, beden ve müzik eğitimi üzerinde egemen olmaya başlamıştır ve halkın bütün hayatını etkilemiştir. Protagoras, Gorgias, Hippias, Atinalı Antiphon, Khalkedon'lu Thrasymakhos, Sofist Kallikles gibi isimler bu öğretmenler arasında sayılırlar.

⁷⁶ Küken, G. (1996), *Felsefe Açısından Eğitim*, İstanbul: Alfa yay. s.62.

⁷⁷ Küken, G.(2003), s.378.

⁷⁸ Arslan, A. (2008), *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, İstanbul: Bilgi yay. s.20.

Sofistler Dönemi, Atina'da görkemi ve sallantılarıyla bir çelişik görünüm yaratan Perikles dönemidir. Perikles; Anaksagoras ile Elealı Zenon'un öğrencisi olmuş, felsefenin ve sanatın koruyuculuğunu üstlenmiştir kendi yönetimi devrinde. Sofistler de bu dönemin kendilerine sağladığı olanaklardan yararlanarak daha önce ortaya çıkmış felsefe anlayışlarının yetersizliklerini ve çelişkilerini öne sürüp yeni bir felsefi umutsuzluk çağı başlattılar. Düşüncenin ilk tüccarları sayılan sofistler; felsefe tarihi boyunca eleştirildiler.⁷⁹ Antik Yunan dünyasının ilk sorgulayıcı öğretmenleri olan sofistler gezdikleri her yerde bilgilerini aktarmaya çalışıyorlardı. İlk sofistlerin ortaya çıktıkları M.Ö. V. yüzyıl ortalarından hemen hemen M.Ö. IV. yüzyıl sonlarına kadar Atina'da entelektüel hayat sofizm hareketinden pek derin bir şekilde etkilenmemiştir. M.Ö. V. yüzyıl ortalarında Perslerde giriştiği savaşıardan zaferle çıkan Atina, Yunan kültür ve düşünce hayatının merkezi konumuna gelmiş, bu sayede İonia, Batı Trakya ve Güney İtalya'da o zamana kadar gelişen felsefi düşüncelerin de tartışıldığı bir yer olmuştur. Yeni gelişmelere uyum sağlayabilmek ve bu gelişmeler içerisinde bir rol oynayabilmek için herkes daha fazla şey bilmek istiyordu; bu yüzden eski eğitim sistemi yetersiz kalmıştı. Daha iyi yurttaş yetiştirmek kaygısı, yeni eğitim gereksinimini de beraberinde getirmişti. İşte bu gereksinimi karşılamayı 'sofist' adını taşıyan kimseler yüklenmişlerdi. Sofistler bu yeni gelişmede Yunanlıların eğiticisi ve aydınlatıcısı olmuşlardır. Bunlar şehir şehir dolaşarak para karşılığı dersler vermişlerdir. Bu ilk sofistler saygı değer ve yetenekli kişilerdi, bunları on sekizinci yüzyılın Fransız Ansiklopedistlerine benzetmek mümkündür. Önceleri yerleşmiş kavramlar üzerinde tartışarak, eleştirmeleri zararlı olmaktan ziyade faydalı olmuştur. Gezici öğretmenler olarak bilinen sofistler, doğa filozoflarının metotlarını; insanlara yol göstermek üzere uygulamaya koyuldular.⁸⁰

Sofistler Avrupa'nın ilk profesyonel eğiticileri olarak kabul edilir. Sofistlerin yaptığı en büyük hizmet gençlerin sistematik eğitimini temellendirerek Yunan düşüncesini insana yöneltmesi olarak kabul edilebilir. Sofistlerin kullandığı hitabet sanatı o zamandan beri Yunan öğretisinin temelini oluşturmuştur.⁸¹

⁷⁹ Küken, G.(2003), s.377.

⁸⁰ Küken, G.(1996), s.61-62.

⁸¹ Küken, G. (2003), s.378.

Pratik hayatı eğitimin önde gelen amacı haline getirmişlerdir. Sofistlerin tümünün verdiği eğitimdeki ortak öge öğrencilerinde doğrudan pratik bir faydaya dönüştürebilecek bir üstünlüğün oluşturulmasına yönelmiş olan şeydi. Ve verdikleri eğitimde retorik büyük bir yere sahiptir. Sofistler eğitmek istedikleri kişilerde öncelikle onların bilgisizliğini ortaya çıkarmakla işe başlarlar. Bu yöntemle eğitimde de ‘ vücut, verilen gıdalardan, iç engeller atılmadıkça faydalanamaz’ ilkesi geçerlidir. Vücut için olduğu kadar ruh için de aynı ilke geçerlidir. ‘ Ruh, bilgisizliği çürütmeye alışincaya kadar öğretime yolları kapayan kanaatlerden sıyrılıp tertemiz bir hale gelinceye kadar, ancak bildiğini bildiğine ve bilmediğini bilmediğine inanincaya kadar, kendine verilen bilimden hiç faydalanamaz.’⁸²

M.Ö. 480-410 yılları arasında yaşamış olan Protagoras Teos’ludur. Protagoras eğitim için doğal yetenek, alıştırma ve öğretimin gerekli olduğunu ve gençliğimizden itibaren bunu öğrenmenin şart olduğundan bahseder. Bunun için de pratik yapmayla kuramın iç içe olduğunu söylemektedir.⁸³ Protagoras’ın eğitiminin temel hedefini ahenk oluşturmaktadır. Ve eğitimin amacı her bir kişinin gerçek yerini bulmak ve onu etkin hale gelmesini sağlamaktır. Bu ahenk dini dayanakların gölgesinde ve ancak disiplinle ulaşılabilecek bir ahenktir. Bu nedendir ki Protagoras, okuluna alacağı öğrencilerini büyük özenle seçmekte ve bu öğrencilerini mutlak itaatin gerektiği uzun bir adaylık sürecinden geçirmekteydi. Böyle davranmasının asıl amacı onların her türlü ahlaki, dürtülerinin üstesinden gelebilmelerini, dikkatlerini yoğunlaştırabilmelerini sağlamaktır.

Protagoras’ın öğretisine göre her şeyin insana göre değiştiği yani her şeyin rölatif olduğu için bilimin yapılabileceği söylenemez. Çünkü bu bireylere göre değişen gerçeklerin ortak geçerliliği olamayacağı gibi, bilimin de tümel ve genel gerçeklere dayanmasından kaynaklanmaktadır. Zira Protagoras için doğru olan bir şey, belirlenmiş zamanda belirli koşullar altında ve belirli kişiler için yararlı ve geçerlidir. Aynı zaman içinde değişik insanlar aynı şeyden farklı farklı etkilenebilirler. Protagoras derslerinde hitabet, eğitim, hukuk, politika ve ahlak gibi

⁸² Küken, G. (2003), s.447.

⁸³ Küken, G.(2003), s.378.

konulara yer vermiştir. Protagoras'ın eğitim sistemi hakkındaki bilgilerimiz bunlarla sınırlıdır.⁸⁴

Sicilya'nın Leontinoi şehrinden olan Gorgias (M.Ö.483-375), Protagoras'ın çağdaşı olup sofistlerin ileri gelenlerinden sayılmaktadır. Doğa felsefesini ve hitabet sanatını Empedokles'ten öğrenmiş ve bu sanatta gösterdiği başarı ile Atina'da çok ilgi görmüştür. Gorgias doğa felsefesinin ana sorunu olan 'var olmanın' 'asıl gerçeğini' bilemeyeceğimizi üç şekilde kanıtlamaya çalışır. 1- 'Bir şey yoktur' çünkü olsaydı bu olmuş veya öncesiz bir şey olacaktı; bu şey var olandan veya var olmayandan da olamaz; öncesiz olamaz çünkü öncesiz olan sonsuzda olur ve sonsuz olan ise ne kendisinde ne de başka bir şeyde ve bir yerde olabileceğinden bir şey yoktur. 2-'Bir şey olsaydı da bilemezdik' eğer var olanın bilgisi olsaydı var olanın düşünülmüş olması gerekirdi, var olmayan ise düşünülemezdi; o zamanda yanılma olmaz. 3-'Bilseydik de başkasına bildiremezdik' çünkü bildirme sözlerle olur, sözler ise var olandan başka bir şeydir. Kulak renkleri değil sadece sesleri işittiğine göre bir başkasına bir renk tasarımını nasıl bildirebiliriz? Üstelik birbirinden farklı olan kişilerde aynı bir tasarımın olması mümkün değildir.⁸⁵

Elis'li olan Hippias (M.Ö.460-399) matematik, fizik, tarih gibi konularda bilgi sahibi bir sofisttir. Diğer sofistler gibi o da dersler vererek geçimini sağlamak ve saydığımız bilim dallarının yanı sıra gökbilimi, trajedi, müzik, resim, heykeltıraş ve ahlak konularıyla da ilgilenip bütün bu konularda etrafındaki gençleri bilgilendirmeye çalışmıştır.⁸⁶

Atinalı Antiphon doğal hukuk ile insanın koyduğu pozitif hukuk arasındaki karşıtlığı belirterek yalnız sanılara dayanan pozitif yasaların güçsüz olduğunu belirterek insanların doğa tarafından eşit yaratıldıklarını ileri sürer. Öyle ileri gider ki yalnız Yunanlıların kendi aralarında değil Yunanlılar ile Barbarların da eşit olduklarını söyler. Antiphon'a göre toplum içindeki sınıf ayrılıkları, soyluluklar hep insanın koymalarıdır. Toplum insanoğlunun yararı için kurulduğuna göre herkesin bundan eşit şekilde yararlanması gerekir. Khalkedon'lu Thrasymakhos; 'Adalet her

⁸⁴ Küken, G. (2003), s.379.

⁸⁵ Küken, G. (2003), s.380.

⁸⁶ Küken, G.(2003), s.381.

ne kadar parlak sözlerle anlatılırsa anlatılsın güçlüye, egemen olana yarayan, güçsüze zararlı olan şeydir' der. Sofist Kallikles Thrasymakhos'la aynı düşüncede değildir. Ona göre doğa güçlüye egemen olmak hakkını verdiği için güçsüzler kendilerini korumak amacıyla adaleti kurmuşlardır. Bu yüzden insanın koyduğu düzene uymayan yani doğanın verdiği hakkını koruyan kimse tam olarak mutlu olabilir. Kallikles'e göre mutlu ve ideal insan gerektiğinde adaletten ayrılmıyor gözükerek gerçekte başkalarına tam olarak hükmeden, heveslerini ve isteklerini keyfine göre yerine getiren insandır.⁸⁷

⁸⁷ Küken, G.(2003), s.381.

I.6. SOKRATES, EĞİTİM VE AYDINLANMA

Sokrates (M.Ö. 469-399) kullandığı yöntemle (sorular sorarak cevabı buldurma) insanların her şeyi tam olarak bilemeyeceklerini anlamalarını sağlamıştır. Sokrates bilgiyi aramayı öngörmektedir. Sosyal bir eleştirmen olarak Eski Yunan'da düşüncelerini sonuna kadar savunmuştur. Büyük komedi yazarı Aristophanes '*Bulutlar*' adlı eserinde Sokrates'i kılıksız ve komik bir kahraman olarak canlandırır. Sokrates gerçekten de kılık kıyafetine pek önem vermeyen bir filozoftur. Ksehophon ve Platon'un belirttiklerine göre Sokrates profesyonel felsefe hocaları olan sofistlerden farklı olarak astronomi ve geometriyi de yetkin bir şekilde biliyordu. Ve bir farkı da eğitirken ücret talep etmemesidir.⁸⁸

Bir eğitici olarak Sokrates; adalet, doğru ve yaşamın anlamına ilişkin insanın mevcut bilgilerini çağrıştıran soruları sorma yöntemini kullanmıştır. Sokratik eğitimde, yakın bir öğrenci-öğretmen ilişkisi vardır; bu ilişkide öğrenciye gerçeği keşfedip, kullanma ve kendi yaşamını yönlendirirken moral değerlerden yararlanma gibi yetiler kazandırılır. Bu tip bir moral gelişim karakter oluşumu olarak ifade ediliyordu. Bugün çağdaş eğitimciler bunu öğrenciye model olmak şeklinde tanımlamaktadır. Bu süreçte öğretmen, öğrencinin taklit edeceği değerler olarak ideal karakter özelliklerini ve yetileri taşıyan kişidir.⁸⁹

Sokrates'i çağdaşlarından ve hatta kendisinden sonraki düşünürlerden ayıran en önemli özelliği, sadece ve en doğru olarak, kendini bilmeye çalışmasıdır. Yalnız buradan Sokrates'in her şeyi bildiği bilgisi çıkmamalıdır. Zira o, bütün bilgeliğine rağmen hiçbir şey bilmediğini söylemektedir. O, kendini bilmeyi kendi gerçek gücüyle öğrenip geliştirmeye çalışmıştır. Ele aldığı konularda karşısındakilere sorular sorarak onların verdikleri cevapları yetersiz bulmakla doğruya yaklaştırmaktadır. Eğitimin daima gelişen ve gelişmek zorunda olan bir süreç olduğunu, öğrenmenin bitmeyen çabalamalar gerektiğini dile getirmektedir. Sokrates insan düşüncesine yeni bir değer ve ahlak kavramı getirmiştir. Bu ahlak kavramı

⁸⁸ Küken, G. (2003), s.382.

⁸⁹ Gutek, G.L. (2001), *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, Ankara: Ütopya, s.18.

kendini bilmenin sonucudur ve evrendeki en yüksek iyi ahlak anlayışını gösterir bir değerdir. Sokrates kendi özgün felsefesini oluştururken sofistlerden ve Protagoras felsefesinden doğru ve yararlı bulduğu öğretileri almış analiz etmiştir. Fakat bunun yanında Protagoras'ın verdiği derslere karşılık ücret almasını eleştirir : ‘ Sen kendin erdemli olduğun gibi başkalarını da erdemli kılabiliyorsun, sonra kendine o kadar güveniyorsun ki birçokları gibi bilgini gizleyecek yerde, çekinmeden bütün Hellea açıkça yayıyorsun; Sofist adını yükleniyorsun, eğitim ve erdem öğretmeni olduğunu söylüyorsun, üstelik de derslerine karşılık olarak ilk defa ücret almak cüretini gösteriyorsun.’⁹⁰

Sokrates erdemli insanları yetiştirenin tabiat olmadığı sonucuna ulaşınca erdemın öğretilip öğretilmeyeceği konusunu araştırır. Ona göre erdem bilgi ise öğretilabilir, öğretilmediğine göre de bilgidir. Eğitimde erdemın bilgisi öğretilbilecek en önemli öğedir. Bu nedenledir ki; insanın öğrendiği bilgileri doğru kullanması ancak erdemli kişi olmasıyla sağlanabilir. Sokrates de erdeme ulaşmamış kişileri teşvik etmek gerekliliğinden söz eder. Ona göre insan soyunun yücelebilmesi çocuklara erdemli olmayı öğretmekle sağlanabilir. Toplum erdemli yetişen bireylerle gelişebilir.⁹¹

Sofistlerin fırsatçı materyalizmine ve rölatif ahlak öğretisine karşı çıkan Sokrates tüm insanlığı yönlendiren evrensel ilkeler olduğuna inandığı, güzellik, adalet ve doğruluk ilkelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Sokrates ile sofistler arasındaki temel karşıtlık, eğitimde var olan temel bir soruna ilişkindir. Sofistler ahlaki ilkelerin yer, zaman ve şartlar bakımından göreceli olduğunu ileri sürerler. Sofistlere göre bu bağlamda ahlaksal açıdan doğru olarak nitelenen bir davranışın doğruluğu değişen şartlara göre değişir. Sokrates ise bu görüşe karşı çıkarak doğru, iyi, güzel gibi ahlaksal formların, dünyanın her tarafında bütün insanlar için aynı genel geçerliğe sahip olması gerektiğini savunur. Sokrates'in felsefesi insanların ahlaksal açıdan mükemmel bir yaşam şekli seçmeleri gerektiğini ileri süren sade, anlaşılır bir etiği kapsar. Sofistlerin amaçladığı gibi insanlara özel konularda mesleksel veya uzmansal yetenek veya teknikler kazandıran bir eğitimden ziyade

⁹⁰ Küken, G.(2003), s.428.

⁹¹ Küken, G.(2003), s.432.

Sokrates insan olarak her kişinin ihtiyaç duyduğu bilgileri öğretmeyi hedefleyen bir eğitim ileri sürer. Bu eğitimle akla uygun davranan ahlaki açıdan mükemmel insanların yetiştirilmesi hedeflenir. Sokrates'in her özgür insan için düşündüğü bu genel eğitim, liberal eğitim* için güçlü bir kanıt, mesleksi eğitim de karşı tezi olmuştur.⁹²

Sokrates, sofist anlayışın tersine gerçek bilgeliğin bir öğrenciyi sadece bilgilendirmek veya ona belirli bir yeti ya da teknik kazandırmak olduğuna inanmaz. O, doğru bilginin temelini zihinde var olduğunu ve bunların bilince çıkarılmalarının mümkün olduğuna inanır. Sokrates'e göre kişilerin bilincinde daha önce kazanmış olduğu kavramları hatırlaması ve keşfederek öğrenmesi sorularla sağlanmalıdır. Sokrates'in temel epistemolojik hedefi insanların evrensel doğruyu ölçüt alarak, kendilerini tanımlamaları, kendilerini analiz ederek ve sınavarak insan soyunda evrensel olarak bulunan doğruyu, gerçeği aramaları olmuştur. Bir eğitici olarak Sokrates doğruluk, adalet, doğru ve yaşamın anlamına ilişkin insanın mevcut bilgilerini çağrıştıran soruları sorma yöntemini kullanmıştır. Sokrates, öğrencileriyle yaptığı diyaloglarda, temel sorularla belirlenip, kritik edilen tanımların, bilgilerin daha yeterli ve kapsamlı hale getirilmesine çalışılır.⁹³

Eğitim alanında ilk gerçek kurumlar veya bir başka deyişle ilk dizgesel öngörüler Sokrates ve ardıllarınca ortaya kondu. Sokrates Yunan felsefesinin yükseliş döneminin ilk büyük filozofu olarak değerlendirilir. Eğitim anlayışının temelinde ahlaki önerilerden çok bir yöntem anlayışı vardır. İyi bir eğitimde doğruyu tartışma yoluyla bulmaya çalıştığından ilk gerçek eğitim düşünürü olarak kabul edilebilir. Sokrates'te bir eğitimcide bulunması gereken; bitmez tükenmez bir araştırma tutkusu, doğruya kesin bir bağlılık ve yoğun bir insan sevgisi gibi özelliklerin hemen hepsi bulunuyordu. Sokrates'e göre eğitimci bilgi aktarmaz, öğretmez, sadece tartışma ve doğurtmaca yöntemiyle öğrenciyi yardımcı olur. Sokrates bu eğitim yönteminde adım adım ilerler ve Hesiodos'un şu sözünü kendisine ilke edinir: 'Aza az eklemek boşuna zahmet değildir.' Bilgiyi yaşamın

*Liberal Eğitim: Mesleki ya da teknik alanda bilgilendirmeyen; genelde düşünce ufku genişleten bir eğitim.

⁹² Gutek, G.L.(2001), s.17.

⁹³ Küken, G. (2003), s. 389.

içinden arayan, yaşamdan koparmayan Sokrates; pazar yerlerinde, sokaklarda, bahçelerde insanlarla tartışır, gündelik yaşamdan örnekler vererek onlara doğru yolu buldurmaya çalışırdı. Bilgiye ulaşmada ikili bir yol izlerdi; önce yöntemin olumsuz yanını kullanır, ironi ile yani alayla karşısındakini sorguya çekerdi. Bu suretle karşısındaki kişinin yanlış bilgilerden kurtulmasını sağlardı. En nihayet karşısındaki konu ile ilgili bilgilerinin doğru olmadığını veya bu konu hakkında bir şey bilmediğini itiraf edince bu sefer doğurtma; yani bilgi buldurma evresi başlatırdı. Bu evrede de her şey sorularla ve yanıtlarla sürerdi. Tek tek durumların araştırılmasından genel bir bilgiye, bir doğruya ulaşmayı amaçlayan bu çaba bir tüme varım çabasıydı. Tümevarımı ilk tanımlayan Aristoteles de olsa bu yöntemi ilk kullanan Sokrates'tir. Sokrates tartışmalarıyla karşısındakini doğru bilgiye yaklaştırır fakat sonuçta hiçbir zaman 'işte doğru budur' diyerek tartışmaların önünü kapamazdı.⁹⁴

Öğretmenler, anne ve babalar geleceğin garantisi olan çocuklara rehberlik yaparak onlara doğru, adaletli ve güzel ve yapıcı düşünceler doğurtacak birer ebe olmalıdırlar. Ebe nasıl ki çocuk doğurtuyorsa, eğitimcilik görevinde olan yetişkinlerde düşüncelere gebe olan bir çocuğa aynı şekilde düşünceleri doğurtmalıdırlar. Sokrates'in dediği gibi, her eğitici, her öğretmen bir ebe gibidir. Yine Sokrates'in dediği gibi "herkese biraz felsefe, yani bilgelik sevgisi ve biraz bilgi bulaşmalıdır."⁹⁵ Bir eğitimde ise felsefe ve bilgi birikimi çok daha önemlidir. Bu tür bir bilgelik sadece bilgilerle donatılmaktan çok daha ötede, çok daha yüce ve kuşatıcı bir özelliktedir. Çocuk eğitmek onu sadece bir doktor, bir mühendis ya da bir hakim yapmak değildir. Çocuk yetiştirmek onu bir adam daha doğrusu gerçek anlamda bir insan yaratmak demektir. Eğitim anlayışında doğurtmaca yöntemiyle bu yaratıcılığı en önce geliştiren düşünür Sokrates'tir. Eğitimin işlevi, sadece nesilden nesile kültür aktarmak değil aynı zamanda da bu kültürü analiz etmek, geliştirmek yeni sentezlere gitmektir. Eğitim, çocuğun imgeleme gücünü arttıran, onu programların ve ders kitaplarının üstüne çıkaran, bu programların ve kitapların altında ezdirmeyen bir eğitimidir. İmgeleme ya da hayal gücünü arttırmayan, çocuğu araştırmaya sokmayan bir eğitim, eğitim değildir. İmgeleme gücü bizi sınırlı olan

⁹⁴ Küken, G.(2003), s.390.

⁹⁵ Aktaran: Küken, G.(2003), s.392.

algısal dünyanın ve aklın tutkularının üstüne çıkarır. İmgelemede bir sentez var, yaratıcılık var, kişilik gelişir, bir üslup oluşur.⁹⁶ Doğurtmaca sanatında bir ebe gibi bilgi doğurtmaya çalışan Sokrates kendisini her konuda ebe gibi görme tevazuunda bulursa da onun işi ve işinin süresi bir ebeninkinden çok daha zor ve kutsaldır. Bir ebe sadece çocuğu dünyaya getirmekle yükümlüyken Sokrates bilgiyi ortaya çıkardıktan sonra da bilgilendirdiği kişinin bütün gelişim sürecinde onunla birlikte bulunmaktadır. Bilgiyi daha fazla geliştirmek ve yönlendirmek açısından talebesine her an müdahale edip en iyi sonuca götürmek amacındadır. Sokrates bilgilendirme konusunda eğitilmek isteyenlerin uzun incelemeler neticesi olarak her aşamada daha iyi fikirlerle eğitileceğini, eğer eğitilmeyeceklerse o zaman da etrafları için ‘daha az can sıkıcı olacaklarını’ belirtir. Böylece hiç kimse ‘bilmediğini bildiğini’ sanarak hayale kapılmayacak ve bunun neticesi daha mütevazı olacaktır. Bilginin herkesin eline geçmemesi ve ona sadece gerçekten layık olanların ulaşabilmesini her vesile ile belirten Sokrates kendisinden sonra gelen hemen bütün düşünürleri aynı konuda etkilemiştir.⁹⁷ Sokrates’e göre bilginin yazıya dökülmesi insanları bir anlamda tembellige sürüklemektedir. Ve eğitmen olarak seçeceğimiz kişiler işlerinin uzmanı olmaları gerekir.

Zaman geçer ve bilgelik kalır. Bilgelığın biçim ve kuralları değişir yalnız, ama bilgi her çağda aynı temel üzerinde yükselir, bu temel de insanın doğayla, evrensel ritimle bütünleşmesidir. Bilgi başkalarına iletilebilir, bilgelikse iletilemez. Bilgelik aranıp bulunabilir, yaşanabilir, insanın içi bilgelikle dolabilir, bilgelik insanı taşıyabilir; ama dile getirilemez öğretilemez. Bütün bilgi ve bilgimizdeki bütün çoğalma bir bitim noktasıyla değil bir soru işaretiyle sonlanır. Bilgide bir artış, yöneltilecek sorularda bir artış anlamını taşır, her sorunun yerini sürekli yeni sorular alır.⁹⁸ Bu nedenledir ki; bilgiyi elde etmeye çalışmak gerekir ve bu da ancak bilgiyi aramakla mümkündür. Her insan hangi bilim olursa olsun ondan yarar görmeyi bekler. Örneğin bir hayvan yetiştiricisi kazançlı olmak ve kar elde etmek için süt ve et verimi yüksek olan cinsi tercih eder. Bu nedenledir ki; hangi cins olduğunu araştırması gerekir. Bilgisiz, doğru bilgiyi araştırıp bulmayan insanlar başkaları

⁹⁶ Küken,G.(2003), s.392.

⁹⁷ Küken, G. (2003), s.394.

⁹⁸ Küken, G.(2003), ss.396-397.

tarafından daima yönetilir ve kullanılırlar. Ancak her hangi bir konuda doğru bilgi sahibi olan kişiler bildikleri konu hakkında hür olarak davranıp başkalarının güdümünden kurtulurlar ve hatta kendisinden bilgisiz kişilere sözlerini geçirip istediklerini yaptırırlar. Her ne olursa olsun kişi çoğu şeyi öğrendiği takdirde yaşamını iyi bir şekilde sürdürebilir ve bunun için de mutlak suretle eğitimini alması gerekir. Eğitimsiz kişileri yönetmek, istediğiniz tarafa çekmek daha kolaydır. Bunun içinde eğitimsiz kişiler özgür olamazlar. Eğitim beraberinde kişiye özgürlüğünü getirir. Özgür davranışlar içine girer. Eğitimli kişiler konusunun uzmanı olduğu takdirde çevresinin güvenini kazanır. Bu nedendir ki; eğitimini alıp uzmanlaştığımız konuda çevremiz tarafından o konuyla ilgili olarak herkes tarafından güvenilen kişi oluruz. Bunun sonucu olarak da o konu hakkında danışılan, bilgisine başvurulmuş kişi biz oluruz. Ve bilgili olduğumuzdan ötürü de işlerimizde hiç kimse karışamayacağı için özgür kılınırız ve özgür davranırız. Eğitim alan ve konusunda yetişmiş kişinin çevresi de kalabalık olur, dostu çok olup sevilen bir kişidir. Çünkü bilgili kişiden faydalanmak isteyen çok insan vardır. Eğitimli bireyler eğitimli toplumu oluşturur. Ve ancak ve ancak eğitimli bir toplum ilerler ve gelişir.

Sokrates ile onun öğrencisi Platon hatta Platon ile görünüşte farklı felsefeyi savunan Aristoteles bile hep bir ve aynı görüşü yani insanı eğitmek gerektiği görüşünü paylaşırlar. Sokrates ve Platon'dan itibaren insan içgüdüsünü, yaşama içgüdüsünü görmezlikten gelip salt akılcı bir bilgiye önem veren felsefe entellektüalist bir çizgiyle sınırlanmıştır.⁹⁹

Sokrates'in eğitim yöntemlerinde müzik ve beden eğitiminin çok önemli bir yeri vardır. Ona göre kitaraya* öğretmeni çocuğu kötülükten çevirmeye ve adam etmeye çalışır, çocuk telli bir çalgı olan kitarayı öğrenince öğretmen ona başka bir takım şairlerin, saz şairlerinin eserlerini öğretir ve bunları kitara ile çaldırır. Böylece çocukların ruhlarını ritim ve şarkılarla doldurarak onları daha yumuşak kılarlar. Ruhlarına ritim ve ahenk yerleşince de güzel konuşmaya, iyi hareket etmeye

⁹⁹ Küken, G.(2003), s.398.

hazırlanmış olurlar. Çünkü insan hayatı baştan ayağa ritim ve ahenge ihtiyaç gösterir.¹⁰⁰

Müzik eğitiminden sonra çocuk idman öğretmenine gönderilir. Böylece olgunlaşan, erdemleşen ruhuna uygun bir bedene sahip olması, çelimsizliği yüzünden de savaşta veya daha ağır işler karşısında yılmaması sağlanmış olur. Çocuğun eğitilmesi için bunlar yapılır. Mümkün olduğunca iyi yetişmesine çalışılır. Fakat bu da zenginliğe bağlıdır. Zira okulda uzun süre okuyabilenler zenginlerin çocuklarıdır.

Sokrates öğrenim görülen yer olan okula idman yeri der. Okullar öğretme talimleri, öğretme idmanları yapılan yerlerdir. Okullarda öğretme işiyle meşgul olanlara da idmancı denilmektedir. Çocuk herhangi bir konuda bilgi edinmek zorunda olduğunda eğiticisine adeta bir köle gibi uymak, onun sözünden çıkmamak durumundadır. Sokrates'e göre özgürce davranabilmek için bilgili olmak gerekir. Bu durumun en basit gündelik işlerden en üst derecede bilgelik gerektiren işlerde de aynıdır.

Lysis diyalogunda 210b'de şöyle der:

Sevgili Lysis biz bir şeyi iyi bildik mi, Hellen'i, Barbarı, kadını erkeği hep bize başvurur ve ne yaparsak yapalım işimize karışmak kimsenin aklından geçmez. Biz hürüz başkaları ise bize bağlıdır. Bu bilgi bizim o malımızdır. Buna karşılık anlamadığımız işlerde kimse bizi keyfimize bırakmaz, değil yabancılar, anamız babamız, hatta mümkün olsa onlardan daha yakınlarımız bile karşımıza bin türlü engel çıkarırlar, başkalarının kölesi oluruz. Bilmediğimiz şeyler tam manasıyla malımız sayılmaz çünkü onlardan fayda görmeyiz. (210b 16)¹⁰¹

Bir toplum içinde yaşamak zorunda olan insan yaşamını kolaylaştıracak yardımlaşmalardan faydalanacağı için, kendisi de başkalarına yardım edebilecek özellikleri kazanmak durumundadır. Başkalarının faydalanmasına olanak tanıyacak hiçbir özelliği ve becerisi olmayan insan toplumda yararsız bir bireydir. Hiçbir faydası dokunmayan, hiçbir işe elini uzatmayan insanları en yakınları ve hatta

¹⁰⁰ Küken, G. (2003), s.411.

*Kitara= Telli bir çalgı.

¹⁰¹ Küken, G. (2003), s.412.

koruyucuları olan kendi aileleri bile sevmez, bu gibi kişiler topluma ve en yakınlarına yük olan kişilerdir.

Sokrates bu konuyla ilgili Lysis'e şöyle der: 'Bilgili insan olursan bütün insanlar dostun ve yakının olur, çünkü faydalı ve iyi bir insan olursun. Yoksa kimse sana dost olmaz, ne baban, ne anan ne de yakınların.'¹⁰²

Sokrates bilgilendirdiği kişilerde bilgiyi doğurarak ustalıkta olmasına karşın, yaşamının sonuna kadar gerektiğinde başkalarının da öğrencisi olmuştur. Sokrates bilginin bir anımsamadan ibaret olduğunu belirtir ve ruhların ölümsüz olduğunu ve tekrar tekrar dünyaya indiklerinde öte dünyada gördükleri şeyleri hatırladıklarını, doğurtmaca yöntemiyle hiçbir şey bilmeyen bir köleye geometri problemlerini çözdürmeye çalışmıştır. Sokrates eğitim yönteminde bir yandan karşısındaki kişiyi eğitip ona yol gösterirken diğer yandan da kendisini de eğitilen kişiyle eğitmektedir.¹⁰³ Bilgilenme aşamaları sırasıyla şöyledir: İlmîlilik, yüreklilik, ahlak ve adalet. Ruhun bedene egemenliği ılımlılık, ılımlılığın engelleri aşarak dış dünyaya karşı koyması ise yüreklilik olarak adlandırılmaktadır. Gerçek yürekli davranışta ise aklın rolü büyüktür. Ve bununla birlikte bilgisiz, cahilce yüreklilik ise mümkün olamaz. Bilginin son aşamaya gelip evrensel düzeni anlaması ise adalet ve ahlaktır. Adalet bilginin ulaştığı son noktadır, insan aklının ve ruhunun ilahi akıl ve ruhla özdeşleşmesi ise adalettir.

Sokrates eğitim yönteminde bir yandan karşısındaki kişiyi eğitip ona yol gösterirken diğer yandan ve aynı zamanda kendisinin de eğitilen kişiyle birlikte eğitilip yol aldığını belirtir. "Ben her şeyden önce fikri inceliyorum. Belki de böylece hem soran kendimi, hem de bana cevap vereni aynı zamanda incelemiş olurum."¹⁰⁴

Bunu "Ben her şeyden önce fikri inceliyorum, belki de böylece hem soran kendimi, hem de bana cevap vereni aynı zamanda incelemiş olurum" sözleriyle dile getirir. Platonla Sokrates'in arasında geçen *Euthydemos* diyalogunda da bunun örneğine rastlarız.¹⁰⁵

¹⁰² Küken, G.(2003), s.413.

¹⁰³ Küken, G.(2003), ss.413-414.

¹⁰⁴ Aktaran: Küken, G.(2003), s.416.

¹⁰⁵ Platon (2000), *Euthydemos* (çev.Prof.Dr.H.V. Eralp), İstanbul: Sosyal yay.

I.7. PLATON'DA EĞİTİM

Platon'un öğretisi kendisinden önceki Yunan felsefesinden sistematik bir yapı kazanmasıyla ayrılır. Onun öğretilerine sistem niteliği kazandıran; sorunların ve problemlerin bir yanlı olarak ele alınıp daha sonra bunların bir sentez ve birlik içinde işlenmesi olmuştur. Platon'dan önceki düşünürler gerçeğin belli alanlarını ve dolayısıyla daima belirli problem gruplarını ele alarak inceliyorlardı.¹⁰⁶

Platon sofistlerin savunduğu etik davranışın duruma göre belirlenmesi ve eğitimin meslek veya uzman öğretimi olarak yapılması olgularını kabul etmez. Platon'un bilgi teorisi insanların zihinlerinde bulunduğundan habersiz oldukları bilgileri hatırlama teorisine dayanmaktadır. Hatırlama teorisine göre, her insan dünyaya gelmeden önce mükemmel düşünceler ve formların ruhsal/tinsel dünyasında yaşamış bir ruha sahiptir. Dünyaya gelinceye kadar mükemmel maddesel bedende ruha hapsolmuş olan mutlak/mükemmel idealar bilinçaltındadır. Ama bu mükemmel formlara ilişkin ideaların bilinçli hale getirilmesi yani öğrenilmesi, öğrenen kişilerin öğrenmeye hazır olması ve istekte bulunması, yanlış düşünceleri elemesi ve bilinçli bir biçimde doğruyu araması gereklidir. Eğitim ve öğretim önceden var olan bilgilerin bilinçli hale getirilmesidir. Platon Eski Yunanda eğitim felsefesini geliştirmekle birlikte onun düşünceleri o zamandan beri gündemden düşmemiştir.¹⁰⁷

İlkçağ filozofları arasında eğitim problemi üzerinde en çok fikir yürüterek bir sistem kurmaya çalışan Platon olmuştur. İlk pedagojik ütopya sayabileceğimiz eğitim projesinde Platon, filozofların devleti idare etmeleri ve devleti yönetenlerin filozof olmaları gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁰⁸ *Analogia**, *apateia**, *poietikos**, *poietes** Platon'un eğitim sisteminde kendi kullandığı bazı kavramlardır.¹⁰⁹ Ancak onun bu düşünceleri uygulamaya aktarılması mümkün olmadığından kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olmuştur. Platon düşüncelerini hayata geçirebilmek için uzun yıllar çok zorlu mücadele vermiş buna rağmen başarılı olmamıştır. Platon'un Akademia'sı, onun filozof yönetici idealini gerçekleştirmek isteğinin neticesi olarak kurulmuştur.

¹⁰⁶ Küken, G. (2003), *İlkçağda Eğitim Felsefesi*, İstanbul:Alfa yay.,s. 443.

¹⁰⁷ Gutek, G.L. (2001), *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, Ankara: Ütopya, s. 19.

¹⁰⁸ Küken, G. (1996), *Felsefe Açısından Eğitim*, İstanbul:Alfa yay. s. 66.

¹⁰⁹ *Analogia: Oran, orantı, benzeşim, benzeştirme. Apateia: Genel olarak duygusal bir tepkisi ya da duyarlılığı olmayan kişinin karakteri için kullanılan yunanca terim. *Poietikos: Yapabilir olan, üretici. *Poietes: Yapan, bir yapıcı, eden biri, yazan.

Ve eğitim parasız olarak verilmekteydi. Buna karşın okuyanların zengin çocukları oldukları göz önüne alındığında Antik Yunan'da eğitimin paralı olduğu sonucu çıkmaktadır. Esas olarak bu ideal görüş ve hayat birliği bünyesini gösteren bu okul ilk çağ üniversitesinin temeli sayılabilir. Akademia'yı günümüz üniversitelerinin ilk örneği olarak da görmek mümkündür.¹¹⁰ Platon'un kendi eğitim felsefesini anlatırken daha ziyade bu konuya en iyi devlet sistemlerini araştırdığı *Devlet* diyalogunda yer vermesi ve çocukları sadece devletin eğitmesini istemesi kaçınılmazdır.¹¹¹

Platon eğitim konusundaki düşüncelerini *Devlet (Politeia)*, *Kanunlar (Nomoi)* ve *7. Mektup*'ta dile getirmiştir. *Devlet* adlı eserinde bir Yunan şehir devletindeki vatandaşların mutlu ve iyi bir hayat yürütümüne kavuşturulabilmesi için toplumun ütöpik esasta yeniden kurulmasının taslağını çizer. Aristokratik bir komünist toplum düzeni tasvir eder. *Kanunlar* adlı eserinde ise monarşik bir devlet sistemi tasvir eder. Ve burada öngördüğü eğitim sistemi *Devlet*'te belirttiği gibi devlet yoluyla ve devlet için verilmesinin yanı sıra aile de eğitimin içindedir. Ve kız çocukları da dahildir. 0-3 yaş bakım, 3-6 yaş oyun çağı ve okul öncesi eğitim, 6-10 yaş jimnastik ve askerliğe başlangıç eğitimi, 10-13 yaş okuma, yazma ve hesap eğitimlerini içerir, 13-16 yaş müzik ve matematik, 16-19 yaş ise aritmetik, geometri, astronomi, devlet idaresi ve savaş bilgisi eğitimleri verilir. Ancak doğru bir düzene göre kurulmuş olan devlet mükemmel olur. Bu ise ancak filozofların kral, krallarında filozof oldukları bir sistem içerisinde mümkündür. Ve devletin, yöneticiler ve savaşçılar sınıfının özelliklerine göre düzenlenmesini öngörür. Ona göre bu üst sınıflara mensup vatandaşlar kanun önünde eşittir. Özellikle savaşçılar sınıfının özel aile hayatları yoktur. Mal, mülk, kadın ve çocuklar hepsi için ortaktır. Savaşçılar sınıfından karakteriyle ve idari-politik yönden sivrilenler seçilip yetiştirilmek suretiyle idareciler tabakasına alınırlar. Tüm olarak insan eğitimi şu çeşitli kademeler içerisinde oluşur: Karakter eğitimi, Beden eğitimi, Estetik eğitim, Mesleki eğitim ve Felsefi eğitim. Karakter eğitimi ortaklaşa sosyal hayat içerisinde oluşur. Bu eğitime daha küçük çocukluk devresindeki bakım ve yetiştirme yurtları ya da evlerinde başlanır. Burada büyüklere saygı, devlete ve devletin organlarına karşı gerçek bir sevgi uyandırır. Özel mülkiyete yer verilmeyişi yoluyla özel mülkiyete sahip

¹¹⁰ Küken, G. (2003), ss.444 -445.

¹¹¹ Küken, G. (1996), s.73.

insanlardaki karakteriyel yönden görülen pek çok bozukluklar kendiliğinden önlenmiş olur. Çocukların kontrolü ve cezalandırılmaları bir ihtiyarlar heyeti tarafından yapılır.¹¹²

Platon eğitimin yöntemini belirlerken öncelikle insanı ve daha sonra da onun ruhunun niteliğini dikkate alır. Platon ruhun kötülük ve bilgisizlik olarak iki sorununun var olduğunu belirtir. Kötüler hem vücutları kötü yaratıldığı hem de kötü eğitildikleri için kötü olurlar. İnsan bütün gücüyle kendisine verilen eğitim ve öğretimle yaşayışıyla kötülüklerden kaçmaya ve erdeme ulaşmaya çalışmalıdır. Ona göre bilgisizlik ancak öğretimle giderilebilir. Bunun yanı sıra her hangi bir konuda bilgi sahibi olduğunu düşünen bir kişi artık o konu hakkında bilgi edinmek istemeyeceği için eğitilen kişiye çeşitli sorular sorularak o konu hakkındaki yetersizliği ortaya konduğu takdirde kişi öğrenmeye istekli hale gelmiş olur. Ve Platon'un bütün diyaloglarında Sokrates'in eğitim yönteminin egemen olduğu görülmektedir.¹¹³

İnsanlar bilgisiz oldukları her konuda yönetilirler, buyruk altında tutulurlar. Belirli bir konuda eğitilerek öğrenim sahibi olanlar artık bildikleri konu üzerinde özgürce davranıp başkalarının gözetimi altında olmaktan kurtulurlar. Platon *Lysis* adlı diyalogunda zengin ve asil bir aileden olan Lysis'in zenginliğine ve çevresi tarafından sayılıp sevilmesine rağmen gene de buyruk altında olmasını, bakıma ve gözetime muhtaç olmasını sadece buyruğu altına girdiği kişilerin; ki bunlar köle de olabilirler, kendisinden belirli konularda daha bilgili olmalarına bağlar. İnsanlara söz geçirebilmek, istediklerini yapabilmek ve dolayısıyla mutlu olabilmek için her şeyden önce eğitilmiş bir kişi olmak gerekir. Örneğin; yazı yazmayı öğrenen bir kişi istediği şekilde yazabilir. Örneğin; gitarını eline alarak istediği parçayı tellerine isterse parmaklarıyla vurarak isterse de penasıyla çalabilir. Buradan da anlayacağımız üzere belirli konularda alınan eğitim insanı isteklerini keyfince gerçekleştirmesini sağlarken aynı zamanda özgür de yapmaktadır. İnsanlar eğitilerek iyi ve yararlı olan dostluklar kurabilirler. İnsan toplumsal bir varlıktır. Toplumsal varlık olan insana eğitim verildiği takdirde toplumun örf, adet, gelenek ve

¹¹² Aytaç, K. (1998), *Avrupa Eğitim Tarihi*, İstanbul, s.38-42.

¹¹³ Küken, G. (1996), ss.79-80.

göreneklerine uyar ve uygularsa toplumda bu insanı benimser. Tüm bunlar için de bireye eğitim verilmelidir. İyi bir eğitim almayan çocuğun topluma yararı dokunmaz. Ruh, vücut ve zenginlik Platon'a göre göz önünde tutulması gereken üç şeydir. En çok ruhun erdemine, sonra vücudun erdemine ve en son da zenginliğe ki bu zenginlik ruh ve vücuda hizmet eder, önem verir.¹¹⁴

Platon'a göre insan, bütün gücüyle kendisine verilen eğitim ve öğretimle yaşayışıyla kötülüklerden kaçmaya ve erdem'e varmaya çalışmalıdır. Keza *Menon* diyalogunda da erdem ne olduğu hakkında bir tartışma vardır. Bu tartışma erdem in özünün tüm herkeste aynı olması gerekliliği, yaşamakla mı yoksa öğrenmekle mi, erdem in doğuştan olabilirliliği ile ilgilidir.¹¹⁵ Platon'un eğitiminin asıl amacı insanları erdemli kılmaktır. Erdem öğretilir ve çalışmayla elde edilir. Bu nedendir ki erdem in öğretilmesine daha çocuk yaşta başlanır. İnsan yaratılışı itibariyle merak a sahip olduğundan eğitime ihtiyaç duyar. En çok eğitime gerek duyduğu zaman dilimi de çocukluk ve gençlik dönemleridir. Çocuğun bir form kazanması ancak eğitim yoluyla mümkündür. Çocuğun keşfetmesinin önüne geçilmemeli bilakis çocuk bu yönde desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Çünkü ağaç yaşken eğilir. Ve bu erdem in öğretilmesi ömür boyu devam eden bir süreçtir ve böyle olmalıdır da. Erdemli olmayı öğrenmek için öncelikli olarak ruh temizliğine sahip olmak gerekir. Erdem ve doğruluk eğitimi öğretirken, akıl da başkalarını tanımamızı sağlar. Bir bilim olarak felsefe de erdem i öğretir. Bu nedenle de filozoflar bize şeylerin gerçek değerini ortaya koyarlar. Gerçek bilgi olan erdem insanları bilgisizlikten uzaklaştırır ve insanların bilgiye yaklaşmaları eğitim sayesinde mümkündür. Platon'un eğitiminin temel amacı insanları erdemli kılmak ve mükemmel bir yurttaş olmasını sağlamaktır.¹¹⁶ Bir eğitimde öğretilebilecek en büyük kazanç erdem in bilgisidir. İnsan ancak iyi ve erdemli bir kişi olduğunda edindiği her bilgiyi doğru ve yerinde kullanır, ölçülü olur.¹¹⁷ Platon'a göre "Soyunu alçaltan bir kimse için, hayat boş bir şeydir. Böyle birini, ne tanrılar arasında; ne yeryüzünde; ne de ölümünden sonra yerin altında sevecek kimse bulunmaz. Hayatta göreceğiniz iş ne olursa olsun, erdem olmayınca, elde edeceğiniz her şeyin, yapacağınız her işin sonunda, utanç ve kötülük

¹¹⁴ Küken, G. (1996), ss.88-93.

¹¹⁵ Küken, G.(1996), s.91.

¹¹⁶ Küken, G.(1996), s.97.

¹¹⁷ Küken, G. (2003), s.466.

vardır. Ne zenginlik, zengin olan alçak bir kimseye, ona şeref getirir; çünkü böyle bir halde, zenginlik onun değil, başkasınıdır; ne de beden güzelliği ve kuvveti, kötü ve alçak bir kimsede bulunursa, yerini bulmuş olur, uygun düşer; çünkü o kimseyi daha belirli bir şekilde ortaya koyar, alçaklığını daha açık olarak gösterir. Doğruluk ve erdem dışında kalan her bilgi de düzmedir, bilgelik değildir. Onun için, hiç şaşmadan güdeceğiniz ilk ve son amaç, bizi ve bizden önce gelenleri erdem yolunda geçmek için bütün gayretinizle çalışmak olacaktır.”¹¹⁸ Çünkü Platon’a göre “Erdem emekle çalışmayla elde edilir bir şeydir.”¹¹⁹ Çocuklara verilen eğitimin başarılı olmasının yolunun öncelikle iyi bir karakter kazandırılmasından geçtiğini söylemeliyiz. İyi bir karakter kazandığı takdirde de çocuğun yeteneklerine bakmak gerekecektir. Çocuğu bir hamur gibi şekillendirmek kişinin kendi elindedir. Zira hangi alanda başarı sağlamasını istiyorsak o yöne yönlendirerek, simülasyonu sağlayarak o konuya istek duymasını sağlayabilir ve ilgilerini geliştirebiliriz. Örneğin; ileride doktor olmasını istediğimiz bir çocuğa stetoskop, alet takımı ve beyaz bir önlük gibi oyuncaklar olarak çocuğun doktorluğa ilgi duymasını sağlanabilir. Ve böylelikle ileride seçeceği mesleğe yönlendirilmiş olur. Ayrıca; çocuğun büyüklerini rol model aldığı da unutulmamalıdır. Platon *Yasalarda* şöyle söyler: “İnsan evcil bir yaratıktır; gene de doğru bir eğitim alırsa ve yaratılışı da buna uygun olursa, genellikle tanrıya en yakın ve uygar bir yaratık olur; ama yaratılışı buna elvermez, üstelik iyi de yetiştirilmezse, yeryüzündeki en vahşi hayvan olur.”¹²⁰

Ona göre çocuklar üç yaşını bitirinceye kadar mümkün olduğunca acılardan, sıkıntılardan ve korkulardan uzak tutularak daha iyi huylu ve düzgün bir insan olarak yetiştirilmeli; ayrıca iyi bir beden eğitimi almaları ve gerektiği şekilde iyi bir beslenme rejimi uygulanmalıdır. Çocukların eğitimleri ancak bu sayede mümkün olur.¹²¹ Platon’un ideal eğitim sisteminde öncelikle eğitimcilerin kalifikasyonu önem taşır. Öyle ki, ideal eğitimcilerin hem daha evvel devlet hizmetinde bulunmuş hem de iyi eğitim almış kişiler olmaları bir zorunlu koşuldur. Anılan zorunlulukların hizmeti on yıllık bir süreyi kapsar.¹²² Platon çocukların eğitimiyle ilgili olarak şöyle devam

¹¹⁸ Platon (2001), *Meneksenos* (çev.İ.Şahinbaş), İstanbul:Sosyal yay. s.26 (247de).

¹¹⁹ Platon (2001), *Protagoras* (çev:N.Ş. Kösemihal), İstanbul:Sosyal yay. s.27 (324b).

¹²⁰ Platon (2007), s.232 (766e).

¹²¹ Platon (2005), *Devlet*, VII. Kitap.

¹²² Küken, G. (1996), s.75.

eder: “ Gün doğup sabah olduğunda çocukların öğretmenlerine gönderilmesi gerekir; ne koyun ne de başka bir sürü hayvanının çobansız yaşayamadığı gibi, çocuklarda lalasız*, köleler de efendisiz yaşamamalıdır. Üstelik bütün vahşi hayvanlar içinde en azgını çocuktur. Çünkü zekası henüz düzene oturmadığı için kurnazlıkları ve yaramazlıklarıyla diğer bütün hayvanların en taşkındır. Bu nedenle bakıcısının ve annesinin elinden çıktığında lalaların eline, sonra da ona özgür bir insana yakışan her türlü bilgiyi öğretecek öğretmenlerin eline teslim edilmeli. Ama bir köle gibi eğitilirse, gerek çocuk, gerek lalası, gerek öğretmeni bu konuda kusurlu davranacak olursa, buna tanık olan ilk özgür kişi üçünü de cezalandırmalıdır. Çocuklara önce yazılı eserler, ikinci olarak da savaş, ev yönetimi ve devlet yönetimi için herkesin alması gereken Lyra ve aritmetik ile ilgili bilgiler, bunlardan sonra da gök cisimlerinin dönüşleri hakkında, yıldızlar, güneş ve ay hakkında yararlı bilgiler verilmelidir. On yaşında bir çocuğun üç yıl edebiyatla uğraşması, on üç yaşına gelince de lyra çalmaya başlayıp üç yılını da bununla geçirmesi uygun bir süredir. Bu sürenin yasaya aykırı olarak uzatılması ya da kısaltılması söz konusu değildir. Ve belirlenen süre içinde hızlı ya da güzel yazı yazma konusunda yaradılıştan becerikli olmayan çocuklara bu konuda baskı yapılmamalıdır.”¹²³

Buradan da Platon’un eğitimcilerle ne kadar önem verdiğini ve eğitimcileri seçerken ne kadar titiz davrandığını söylemek güç değil. Bu nedenle; eğitimin amacı çocukları erdemli kılmak olduğu içindir ki eğitimi verecek kişi de en erdemli kişi olmalıdır. Buradan çocuğu olanın çocuk terbiyesinden daha iyi anlayıp, hoş görüsünün de fazla olacağı sonucuna ulaşırız. Çünkü ancak çocuğu olan birisinin tahammül sınırları geniş olabilir ve çocuğun psikolojisinden anlayacaktır. Eğitimcinin meclis üyeleri tarafından gizli oylamayla beş yıl için seçildiğini, elli yaşından büyük ve kız-erkek olarak iki çocuğunun olması gerektiği eğer o da yoksa mutlaka bir çocuğunun bulunması gerektiğini görmekteyiz.¹²⁴ Bu durumu *Yasalarda* söyle ifade eder: “Çocuklarla ilgilenecek olan kişiyi gereğince seçmekle işe başlamalı: yurttaşlar arasında her açıdan en erdemli kişiyi seçmeli, onu elden geldiğince onların başında

¹²³ Platon (2007), *Yasalar* (çev: C.Şentuna-S.Babür), İstanbul: Kabalcı yay. ss.286-288 (808d, 809ec,810db).

*Lala: Platon’un “Paidagogos” olarak adlandırdığı bu kişiler çocuğa dışarı çıkarken eşlik eden, özellikle de okula götürüp getirirken eşyalarını taşıyan köledir.

¹²⁴ Küken, G. (1996), s.103.

yönetici olarak görevlendirmelidir. Böylece meclis üyeleri dışında bütün yetkiler Apollon tapınağında toplanıp yasa bekçileri arasından eğitim görevini hangisinin en iyi şekilde yürüteceğini düşünüyorlarsa, onu seçmek üzere gizli oylama yapacaklardır; en çok oy alan kişi, yasa bekçileri dışında oylamaya katılan öteki yetkililer tarafından incelemesi yapıldıktan sonra, beş yıl için görev başına gelecek, altıncı yıl aynı yöntemle bu göreve başka birisi seçilecektir.’’¹²⁵

Devlet idaresinde on yılını doldurmuş olanlar yasal bir zorunluluk olarak kırdı yaşamaya gönderilirler. Onlar, çocukları alıp zamanın ve ana babanın göreneklerinden korumaya çalışmak fonksiyonunu üstlenirler. Onlar kendilerini verilen, kendilerini kamu görevlisi kılan görgülerine, ilkelerine göre çocuklarını, yetiştireceklerdir. Halkı ve devleti mutluluğa ulaştırmanın en güzel yolu budur. Eğitim sürecinde hem beden hem de ruh yönünden sağlam kişilerin seçilmesiyle devlet düzeni sağlanmış olur.¹²⁶ Platon eğitim teorisini *Devlet* adlı eserinde belirtmektedir. Platon eğitimi toplumun hiyerarşisine göre yapmaktadır. Platon’un eğitim sisteminde ölçüt şudur: Yurttaş olanlar ve yurttaş olmayanlar. Ona göre; mükemmel bir eğitimin gerçekleşmesinin ön koşulu ideal devletin kurulmasıdır. Ve vatandaşların eğitimleri için iyi bir devlet sistemi mutlaka gerekmektedir. İdeal devlet kurulduktan sonra düzenli bir toplum oluşur. Platon kötülüklerin çocukların eğitimlerindeki kusurların, kadınların ihmalinden ve bireycilikle devletin dağılmasından kaynaklandığını söylemektedir. Zira devlet bu kötülüklerin ortadan kaldırılması ve doğurduğu tehlikelerin önlenmesi için hazırlanmış bir tasarıdır. Platon ideal devletinde toplumu üç sınıfa ayırır ve toplumun eğitimini de bu buldukları hiyerarşiye göre yapar. Aklın egemen olduğu filozoflar sınıfı ya da bilgeler ilk sırayı alırken, cesaretin egemen olduğu sınıf olan askerler ya da savaşçılar ikinci sırada ve ihtirasın egemen olduğu sınıf yani imalatın, ticaret ve para kazanmakla meşgul olan sınıf zanaatçılar, köylüler sınıfı üçüncü sırada gelmektedir. Bunların hiç bir siyasal hakkı olmamakla birlikte yasalara ve törelere uymak zorundadırlar. Bu üç sınıf birbirinden ayrı durur ve her birinin işlevi farklıdır. Bütün güç ve iktidar mutlak yöneticiler olarak filozofların elindedir. İdeal devleti yönetenlerin filozof olması gerekliliğinden dolayı bütün eğitim aşamalarının

¹²⁵ Platon (2007), s.233 (766eb).

¹²⁶ Platon (2005), *Devlet*, VII. Kitap.

hepsinden geçerler ve bunun yanı sıra da felsefe eğitimi de almaları mecburidir. En mükemmel eğitimi alırlar. Yönetim, *Devlet* adlı eserinde tek bir yasaya bağlı olmadan bilgelerin elindedir. Devlette düzenleyici güç eğitimidir. Eğitimi düzenleme işi ise filozoflarıdır. Isparta'daki eğitim anlayışı buraya yansır. Çocuklar ailelerinden alınarak kızlı erkekli aynı eğitimden geçirilirler. Ve filozofların emirleri kadın ve erkek her iki cinsinde görev aldığı askeri sınıf tarafından yerine getirir. Bu iki sınıf hiçbir şey üretmez, hiçbir şeye sahip olmaz; tutumlu biçimde yaşarlar. Asker sınıfı devleti korumakla görevli olmakla birlikte onlara verilen eğitimde temeli beden eğitimi oluştururken hizmet aşkı ve yetingenlik ön plandadır. Fakat bu eğitim verilirken diğer bilimler de göz ardı edilmediği gibi ruh terbiyesinin de önem taşıdığını görmekteyiz.¹²⁷ Ruh sağlığının ve beden sağlığının ayrılmaz bir bütün olduğu açıktır. İyi bir ruhun sağlam bir bedende bulunabileceğini söylersek yanılmış olmayız. Zanaatçılar, köylüler sınıfının sadece ahlaki yükümlülükleri vardır, bunların iyi ahlaklı olmaları gerekir. Bu nedenle; sadece bu konuyla ilgili eğitim alırlar. Zira idari, askeri ve siyasi görev yapmazlar.¹²⁸

Platon, eğitimin önemini kavramış bir düşünürdür. Ona göre eğitilmemiş insan köleye benzer ve erdemli kişi özgürdür. *Devlet*'te eğitime önem verdiğini görmekteyiz. Kadın ile erkek arasında yaradılıştan bir fark gözetmezken, ikisinin de aynı işi yapabilmelerinin koşulu olarak ikisinin de aynı eğitimi almaları gerektiğini ileri sürer. Bu sebeptendir ki aynı işi yapacak olan kişilere aynı eğitim verilmelidir. Böylece Platon kadınlara da müzik ve jimnastik derslerinin verilmesini ve savaşçı olmalarının sağlanmasını öngörür. Platon'a göre bu düşünce doğaya uygundur; asıl, doğaya uygun olmayan düzen, yürürlükte olan düşüncedir. Bir devlette ne kadar çok değerli birey olursa devletin de o kadar iyi olacağını savunan Platon'un, bu değerli kadın ve erkeklerin de eşit eğitimle elde edilebileceğini savunduğunu görmekteyiz. Kendini değerli hisseden birey de mutlu olacaktır. Mutlu bireylerin oluşturduğu topluma giden yol da ancak cinsiyet ayrımcılığı olmayan bir eğitim sayesinde

¹²⁷ Küken, G. (1996), ss.120-121.

¹²⁸ Aytaç, K. (1998), ss.38-39.

mümkün olacaktır. Tam da bu noktada Platon'da eşit eğitimde eşit değerdeki kadın ve erkeklerden söz etmektedir.¹²⁹

Eğitim insanlara yaşamaları için gerekli olan şeyleri öğretirken aynı zamanda onları yaşamlarını başarılı bir şekilde geçirebilmeleri için yönlendirir de. İnsanlar için iyi olan sıhhat, güzellik ve servet gibi şeylerin elde edilmesinde olduğu kadar nasıl kullanılmasında da yol göstericiliği eğitim üstlenir. Bilgi ve eğitim sadece başarıyı değil fakat iyi kullanmayı da öğretir. Akıl ve bilgi sayesinde faydalı olan şeyler ayırt edilebilir. En faydalı şeyler bile nasıl kullanılacağı öğretilmezse fayda yerine zarar getirirler.¹³⁰ Platon'a göre "Akıllı bir insan sadece ruhen ve bedenen yakınlığa değil, aynı eğitimden gelen dostluğa güvenmelidir."¹³¹ Platon şöyle söyler: "Bu dünyada iyi veya kötü hiçbir şey yoktur; yalnız iki şey müstesna; iyi bir şey olan bilgelik ve kötü şey olan bilgisizlik. Bu yüzden mademki her insan mutlu olmak ister ve mutlu olmanın yolu her şeyi doğru kullanmaktan geçer ve mademki doğru kullanmayı ve başarıyı bilgi vermektedir, o halde her insanın bütün vasıtalara başvurarak elinden geldiği kadar bilgilendirilmeyi yani eğitilmeyi istemesi gerekir."¹³² Ve şöyle devam eder: "Öğrenmek; üzerinde bilgimiz olmayan bir şeyin bilgisini edinmek ya da bir şeyin bilgisini edindikten sonra, onu, patikte olsun, teoride olsun bu bilgi ile incelemektir."¹³³

Devletin çocuklarının gördüğü eğitim sistemi büyük ölçüde katı ve bütünüyle siyasi karakteri bakımından Sparta'nın eğitim sistemi örnek alınarak tasarlanmıştır. Entelektüel ve estetik yanı bakımından ise Atina öğeleri içerdiği görülmektedir. Platon eğitimin saat temel alınarak müzik ve beden eğitimine ayrılmasını kabul eder ve okuma yazmayı müzik eğitiminin bir parçası olarak görür. Greklerdeki tam bir eğitim soylu bir tabiat, terbiye ve öğretimi gerekli kılarken Platon soylu bir tabiat için ebeveynlerin seçiminin, terbiye için müzik ve beden eğitimine ve son olarak da öğretim içinse felsefeye güvendiği görülmektedir. Platon'un eğitim sistemi soylu olanları soysuz olanlardan ayırmanın ve soysuzları en aşağı sınıfa yerleştirmenin yolunu arar. Soyluları müzik ve beden eğitimiyle terbiye eder bunu yaparken de bu

¹²⁹ Küken, G. (2003), s.454.

¹³⁰ Küken, G. (2003), s.464.

¹³¹ Platon (2010), *Mektuplar* (çev:F.Akderin), İstanbul:Say yay. s.63 (334c).

¹³² Platon (2000), *Euthydemos* (çev.Prof.Dr.H.V.Eralp), İstanbul:Sosyal yay. s.26 (281e).

¹³³ Platon (2000), s.20 (277e).

eğitimi alanları felsefi dűşünme kabiliyetleri olup olmamasına göre ayırır ve kabiliyeti olmayanlar asker sınıfına ayrılır; diğerleri ise felsefe öğrenimi görür ve sonunda bilgeler olarak yönetici sınıfa kabul edilirler. Eđer bu sınıftaki birisi bulunduğu sınıfı hak etmediğini gösterirse bir alt sınıfa indirilmektedir.

Yasalarda çocukların bağırmalarını ve ağlamalarını yasaklayarak susturmaya çalışmak tamamen yanlıştır; bunlar çocukların gelişimleri için yararlıdır. Bir bakıma bunlar bedenleri için beden eğitimi yerine geçer; beden eğitimi alıştırmalarında insanlara kuvvet veren nefes tutmadır, çocuklarda ağlarken ya da bağırırken aynı şeyin faydasını görürler.¹³⁴ Platon ideal devletinde seçkinlerin doğan çocuklarını, kadın ve erkeklerin görev yaptığı kurul tarafından ana babalarından alınıp yuvaya yerleştirilmesinden ve bu çocukların ana babalarını tanımadan büyümeleri, seçkin olmayan yurttaşların çocuklarının ise gözden uzak bir yere bırakılması gerekliliğinden bahseder. Ona göre ancak böylelikle ideal devlete ulaşılmış olur.¹³⁵ Ancak böyle olduğu takdirde çocuklar öz ana babalarını bilmez ve her yetişkini ana baba bilerek yetişirlerse toplum düzen ve birliğiyle varlığını sürdürür.

Üç ayrı yerde halka açık gymnasion ve okul yapıları, kentin dışında ise üç ayrı yerde okçuluk ve öteki atıcılık sporları için hazırlanmış, gençlerin öğrenmesine ve çalışmasına yönelik açık alanlar olacaktır. Her bir alan için ücretle tutulmuş yabancı hocalar bu yapılarda yerleşerek savaş ve müzikle ilgili bütün bilgileri öğrencilere öğreteceklerdir. Bu öğretim ananın babanın rızasına bağlı olmayacak “her erkek adam” babasından çok devletin malı olduğu için zorunlu olarak eğitim göreceklerdir. Erkekler için söylenen ve öngörülen eğitim tarzı aynen kızlar için de geçerlidir.¹³⁶ Platon’un *Yasalarda* belirttiği gibi “Eğitimin özü oyun çağındaki çocuğun ruhunu yetişkinliğinde mükemmel bir insan olması için işinin erdemini gerektiren şeye karşı özellikle heveslendiren doğru yönlendirmedir.¹³⁷ Platon’un gerçek ve doğru bir eğitimden kastettiği çocukluktan başlayarak erdem yolunda mükemmel bir yurttaş olma tutku ve hevesini uyandırmak, hakça yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen kişi olmayı sağlamaktır. Böyle bir eğitim sıradan bir yetiştirme

¹³⁴ Aristoteles (2008), *Eğitim Üzerine* (çev. A.Aydoğan), İstanbul: Say yay. s.144.

¹³⁵ Küken, G. (1996), s. 76.

¹³⁶ Küken, G.(2003), s.475.

¹³⁷ Platon(2007), s.74 (643d).

değil, paraya veya beden gücüne veya akıl ile adaletten uzak başka bir bilgiye yönelik olmayan bir eğitimidir.¹³⁸

Ailede verilen ilk eğitimle çocuk terbiyesini kazanmış olur ve annesinin sözleriyle yetişir. Çocuklar devlet tarafından kabul edilir edilmez eğitimlerine devlet bakıcılarının gözetimi altında başlanır. Ve bu bakıcılar çocukları sağlıklı ve gürbüz olmalarını sağlamak için bedenlerine yönelirler. Çocuklar yürümeye başlar başlamaz bedenlerini düzgün şekilde kullanmalarını sağlamakta ve küçük oyunlar öğretmekte ve kendilerine söyleneni anlamaya başladıklarında ise onlara hikâyeler anlatmaktadırlar. Fakat çocuklara hangi oyunların oynanacağı ve hangi hikâyelerin, masalların anlatılıp şarkıların söyletileceğini devlet belirler. Çünkü bu hikâye ve masallar öğrenme yetenekleri ve hayal güçleri geniş olan çocukların ruhlarını şekillendirirler. Bu nedenle de anlatılacak masal ve hikâyelerin dikkatle seçilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Masal ve hikâyelerle başlayan eğitim müzik ve beden eğitimiyle devam etmelidir. Bu çocuklar zengin ailelerin çocuklarıdır. Zengin ailelerin çocukları olan bu çocuklar okul çağına geldiklerinde harfleri ve yazı yazmayı öğrenirler.

Estetik eğitim ve öğretim çocuklara bir temel formasyon kazandırır. Estetik eğitim ruhu işler. Amacı bir güzellik formasyonu kazandırmaktır. Bu eğitimde başlangıçta masallar ve şiirler yer alır. Masal ve şiirlerde Tanrılar her türlü iyiliklerin kaynağı ve beşeri kusurlardan arınmış imajlar şeklinde sunulur. Daha sonra müzik eğitimi alırlar. Estetik eğitimdeki en önemli dersi müzik teşkil eder. Müzik dersinde temel ton biçimleri ve ritimler öğretilir. Bunlar asker ve nöbetçilerin bir yandan ince ruhlu diğer yandan da cesur olmalarını sağlar. Bu eğitim ruhlarının olgunlaşmasını, ruhlarına ahenk kazandırmayı sağlar. Ve müzik eğitimi alan insan kendine hâkim olmayı bilir.¹³⁹ Bu müzik eğitimindeki amaç ahenk ve ritim sayesinde güzel konuşmalarını sağlamaktır. Kadınlara ve erkeklere uygun müzik ritmi de farklı olmakla birlikte yiğitliğe yönelik müzik türü erkeklere, düzeni vurgulayan müzik türü de kadınlara uygundur. Sonuçta her ne olursa olsun insan, müzikle yeterince eğitildiğinde ruhu olgunlaşır ve ahenk kazanır. Daha sonra ise erdemlileşen ruhlarına

¹³⁸ Küken, G.(2003), s.477.

¹³⁹ Aytaç, K. (1998), s.40.

uygun bir bedene sahip olabilmeleri ve vücutlarının güçlenip sağlıklı olmaları için beden eğitimi alırlar.

Beden eğitimi daha ilk gençlik devresinden itibaren vücudu işleyip geliştirir. Bunun amacı sıhhatli ve sağlam, atletik yapıya sahip bir insan yetiştirmektir. Vücut bakımı yönünden basit fakat kuvvetli bir besin vermek gerekir. Ölçü dışı her türlü aşırılıklardan ve zevki düşkünlükten uzak durmak gerekir.¹⁴⁰ Beden eğitiminde yenilen yiyecekler önemli yer tutar. Çünkü bedenlerinin iyi durumda olması gerekmektedir. Tüm bunlardaki amaç çocuğun mümkün olduğunca iyi yetişmesini sağlamaktır. Zenginlerin çocuklarının eğitim görmeleri de bize eğitimin paralı olduğu sonucuna varmamızı sağlıyor. Buna karşın kız çocuklarının da erkek çocukları gibi yetenekleri göz önüne alınarak beden ve müzik eğitimine tabi tutulduğunu görüyoruz. Matematik eğitiminin de önemi büyüktür. Akademia'sının kapısına 'geometri bilmeyen buraya giremez' sözünü yazdırması bunun bir göstergesidir.

Ana eğitim kademeleri 0-3 yaş, 3-7 yaş, 7-10 yaş, 11-18 yaş, 18-20 yaş, 20-30 yaş, 30-35 yaş, 35-50 yaşa ayrılır. 0-3 yaş arası yabancı anneler tarafından emzirilen, beslenen ve bakılan çocukların vücut bakımı önceliklidir. Üçüncü yaşla birlikte eğitim, vücut bakımından oyun ve masal dönemine kayar. Amaç ruhun geliştirilmesi ve temel vatandaşlık becerilerinin ham öğelerinin benimsetilmesidir. Sıçrama, koşma, güreşme, disk atma, ok atma, yüzme ve ata binmeyi içeren jimnastik eğitimi yedinci yaşla vermeye başlanır. Daha sonradan buna müzik eğitimi de eklenir. Müzik eğitimi on bir yaşında ön plana çıkmakla birlikte okuma, yazma ve hesap da bu yaşta vermeye başlanır. Gençlerin on sekiz yaşına girmeleriyle beden gelişimi temelli askeri eğitim de başlamış olur. Yirmi yaşından itibaren gençlere aritmetik, geometri, astronomi ve harmoni bilgileri içeren zihinsel ve ruhsal eğitim ve öğretim vermeye başlanır. Amaç iyi gelişmiş ve sağlıklı bir vücutta sahip olmaları ve bu yeterliliklere sahip olanların yönetici olabilme ihtimallerinin olmasından dolayı onları belirlemektir. Otuz yaşına gelen gençler beş yıl sürecek olan diyalektik eğitime devam edebilmeleri için elemeye tabi tutulurlar. Otuz beş yaşında gerek teorik olsun gerekse felsefi ve bilimsel olsun eğitim sona

¹⁴⁰ Aytaç, K. (1998), s.40.

erer. On beş yıl devlette ikinci derecede görev yapacakları belirlemek için eleme yapılır. Bu eleme sonunda da pratik bir eğitim ve öğretim görürler. Elli yaşından sonra artık filozof olmuşlardır.¹⁴¹

Platon çocukların ilk dönemlerinde verilecek ruh eğitiminin bir tür oyun olması gerektiğini düşünür. Temel eğitim sürerken karakteri gözlenen çocuklar soylu ve soysuz olarak ayrılır ve soysuz olanlar en aşağı sınıfa aktarılır ve devlet eğitimi kesilir. Soylu doğanların eğitimi yirmi yaşına kadar sürer ve bu eğitim askeri bir eğitimidir. Zaman ilerledikçe de beden eğitimi antrenmanları sertleşir ve uzar. Fakat yapılan bu antrenmanlar sadece beden için değil ruhun da eğitilmesi için de gerekmektedir. Bu nedendir ki müzik ve edebiyat alıştırmalarına da özen gösterilmektedir. Platon halkın toplumsal ve siyasi durumunun halkın hoşlandığı edebiyat ve müzikle belirlendiğini savunmaktadır. Platon'a göre vücut bakımı doğumla, hikâye anlatımı üç yaşında, beden eğitimi yedi yaşında, okuma ve yazma eğitimi on yaşında, edebiyat ve müzik eğitimi on dört, matematik eğitimi on altı, askeri eğitim ise on sekiz yaşında başlamaktadır. Yirmi yaşına gelen gençlerden bilimsel anlamda büyük yetenek gösteremeyenler ve sadece erkeklik ve cesaretleriyle öne çıkanlar asker sınıfına ayrılırlar ve eğer başarılılarsa yönetici sınıf adayı olurlar ve otuzunu bitirene kadar da bilimsel bir eğitim alırlar. Bu eğitim aritmetik, geometri ve gökbilimini içerir ve amacı gençlere fiziki evrenin birliğini ve uyumunu kazandırmaktır. Otuz yaşında eğer yüksek çalışmalara özel bir yatkınlıkları yoksa alt derecedeki kamu görevlerine ayrılmaktadırlar. Elli yaşına kadar yüksek kamu görevi yapmaktadırlar ve emirleri bilgelerden almaktadırlar. Elli yaşın sonunda süre gelen beden, ruh ve irade eğitiminden sonra en yüksek iyiye ulaştıkları kabul edilmektedir ve artık özgür insanlardır.

Yasalar adlı eserinde ise bilgelerin yerini yasaların aldığını görüyoruz. Yöneticiler için felsefi eğitim değil pratik kavrayış talep eder ve yurttaşlarını bilgeler, askerler ve para kazananlar olarak değil, özgür yurttaşlar ki bunlar devlet eserinde asker sınıfına karşılık geliyordu ve köleler olarak ikiye ayrılmaktadır. Platon'un Sofistleri bilgilerinin donuk ve geliştirilemez olması ve sadece felsefi tartışma biçimini sürekli öğrencilere aktarmakla yetindiklerinden, kendi faydaları

¹⁴¹ Aytaç, K. (1998), s.40.

için zengin öğrenciler aradıkları için ve kendilerine dövmeyi sanat edindikleri için eleştirmekte olduğunu görmekteyiz.

Platon felsefesinin son döneminde, yaşamının amacını sorgularken gerçek mutluluğun sadece bilgili olmakla elde edilebileceğini savunan görüşe de karşı çıkar. Aslında en doğru olanın bilgi ile hazzı birleştirebilmiş olan bir yaşayış biçiminde gerçekleşeceğine karar verir.¹⁴²

Sonuç olarak; Platon'a göre insanın eğitimi, bütün bilimlerle felsefenin esas amacını oluşturur. Platon'un eğitimde insanın doğal gelişme evrelerine ve doğal eğilimlerine göre birbirini takip eden ve birbirine bağlı bir sistem vardır. Ve felsefesinde en mükemmel eğitimi alanlar filozoflardır. Bu eğitim elli yaşına değin sürmektedir. Filozof yönlendiren, yöneten, erdem sahibi ve olgun insandır.

¹⁴² Küken, G. (2003), s.470.

II. BÖLÜM: ARİSTOTELES’TE EĞİTİM

II.1. TEORİK VE PRATİK BİLİM

İnsan sosyal bir varlıktır. Eğitimin ana görevi de sosyal bir varlık olan insanı içinde yer aldığı toplumun ya da devletin erdemli ve bilgili bir ögesi yapmaktır. İnsan ancak bu şekilde eğitildiği takdirde mutlu olur. Mutlu olması ise insanın akla bağlı yönü ile tutkulara bağlı yönü arasında sentez yapmasıyla sağlanır. Bunu sağlayacak olan ise eğitimidir. Eğitim de insanlar arası farklılıklara göre düzenlenmelidir. Çünkü eğitimin öğelerinden olan insanlar farklı farklıdır. Alıştırma ile aydınlanma bir arada yürütülmelidir. Bununla birlikte alıştırmaya, daha erken yaştan itibaren başlanmalıdır.

Aristoteles eğitime büyük önem verir. Eğitim yöneticinin ya da yasa koyucunun başlıca uğraşı olmalıdır. Çünkü eğitimi önemsemeyen devletler büyük felaketlere uğramışlardır. İyi bir eğitim her yurttaşa aynı zorunluluğu getirmelidir. İyi bir eğitim ortak ölçüleri olan ve kişilerin seçimine bırakılmamış olan eğitimidir. Aristoteles herkesin kendi çocuğunu bildiği gibi eğitmesine karşıdır, eğitimde mutlak birliği ve devletin öncülüğünü öngörür. Herkes için ortak olan şey topluca öğrenilmelidir. Ayrıca her yurttaş kendi kendinin malı gibi düşünülmemelidir. Her yurttaş sitenin malıdır diye düşünmek gerekir. Aristoteles de İspartalıların eğitim anlayışına yatkındır: Çocuklarının eğitimiyle çokça ilgilenen ve eğitimin toplu verilmesini isteyen İspartalılara hak vermek gerekir. Buna karşılık *filozof* eğitiminin askeri yatkınlık kazandırmaya göre düzenlenmemesi gerektiğini bildirir. Eğitimde birinci sıraya yürekliliği değil onuru koymak gerekir. Okullarda çocuklara ve gençlere çok gerekli bilgiler verilmelidir. Fakat yararlı şeyleri öğretiyoruz diye gençlere saçma ve mekanik bir yaşam getirecek bilgileri de vermemek gerekir. Bedenin doğal güçlerini azaltan sanatlar, para kazandırmaya dayalı bilgiler gençlerden uzak tutulmalıdır. Böylesi bir eğitim düşüncüyü özgür kılmayacak onu yükseltmeyecektir. Ayrıca eğitimde çalışma zamanı kadar da dinlenme zamanı da önemlidir. Dinlenme zamanını boş zaman ya da eğlenme zamanı diye almamak, onu

yararlı kılmak gerekir. Eğitim yalnızca yararlıyı değil özgür olanı ve değerli olanı da amaçlamalıdır.¹⁴³

II. Philip'in İ.Ö 336 yılında ölümünden kısa bir süre sonra Aristoteles tekrar Atina'ya döner ve Platon'un örneğini izleyerek Antipater'in himayesi altında kendi okulunu, Atina'nın dışında, kuzeydoğu bölgesinde bir korulukta, kentin en hoş gimnazyumlarından biri olan Apollo Likaion gimnazyumunda Lise'sini kurar. Burada on iki yıl boyunca ders verir. Platon'un Akademi'sinde olduğu gibi burada da kendisinin dışında çeşitli alanlarda ders veren başka hocalarda görev yapmaktadır. Bunların başında Aristoteles'ten sonra Lise'nin başına gelecek olan eski dostu Teophrastos vardır. Bu okul kısa bir süre içinde büyük şöhret kazanır ve o sırada Atina'da faaliyet göstermekte olan diğer iki okulun, Platon'un Akademi'si ile İsokrates'in hitabet okulunun ciddi bir rakibi haline gelir. Bu üç okul arasında gerek öğrenciler, gerekse öğretim alanları bakımından kabaca şöyle bir gruplaşma vardır: Aristoteles'in Lise'si öğrencilerini orta sınıftan, Akademi soylulardan, İsokrates'in okulu kolonici Yunanlılardan devşirmektedir. Akademi'nin daha çok matematik, metafizik ve politika alanlarında yoğunlaşmasına karşılık İsokrates'in okulu hitabet, Aristoteles'in Lise'si ise doğa bilimi alanında sivrilir. Lise'nin açık havalarda Aristoteles'in öğrencileriyle söyleşerek dolaşabileceği bir gezinti yeri, kötü havalarda ise altında derslerin verilebileceği üstü örtülü kemerli bir kapalı galerisi (Peripatos) vardır. Aristoteles'ten bize kalan kitaplar onun derslerini önceden büyük ölçüde yazılı olarak hazırladığı veya öğrencileri tarafından bu derslerin yine yazılı notlarının tutulduğu ve onun bu notları daha sonra tekrar elden geçirdiğini göstermektedir. Aristoteles derslerini sabah ve öğleden sonra verdiği dersler olmak üzere ikiye ayırmış, sabahleyin verdiği dersleri daha özel bir öğrenci kitlesine tahsis etmiş ve bu derslerde mantık, fizik ve metafizik gibi daha soyut ve daha az insanı ilgilendiren disiplinlere ait konuları ele almış, öğleden sonraki derslerinde ise daha az soyut ve daha çok insanı ilgilendiren ahlak, siyaset ve hitabet gibi alanlara ait konulara yer vermiştir. Aristoteles'in Lise'sindeki öğretimi sırasında ilk eserlerinde kendisinin de uyguladığını bildiğimiz diyalog biçimini terk ederek yeni bir öğretim tarzını, yani

¹⁴³ Timuçin, A.(2008), *Düşünce Tarihi*, İstanbul: Bulut yay. s.202.

bugün de üniversitelerimizde gördüğümüz şekilde konferans veya takrir tarzını benimsemiş olduğunu kabul ederiz.¹⁴⁴

Aristoteles yüksek eğitim almak için on sekiz yaşında Atina'ya gelmiştir. Aristoteles, Spartalıların eğitim biçimlerinin karakter yapılanması üzerinde hiçbir olumlu etkisinin olmadığını düşünmektedir. Aristoteles'in sisteminde eğitim sanatı siyaset biliminin bir parçasıdır ve bu yüzden teorik ya da spekülatif değil, pratik bir bilimdir. Aristoteles eğitimin kendisini bir bilim olarak tartışmayı düşünmemiştir. Eğitim teorisi siyasetin bir parçasıdır. Ve herkes için ortak olan şey topluca öğretilmelidir. Devletin genel olarak tek bir amacı olduğundan herkesin eğitiminin bir ve aynı olması ve kamuya bırakılması gerekmektedir. Eğitim yasayla düzenlenmelidir.¹⁴⁵ Yunan dünyasında ilk büyük bilimsel kütüphaneyi kurmuş, ilk harita koleksiyonunu düzenlemiş, ilk doğa tarihi müzesini meydana getirmiş, ilk bilim sınıflamasını yapmış, her biri varlığın ayrı bir türü veya çeşidini ele alan ve bu varlık türüne ilişkin özel problemleri inceleyen “bağımsız bilimler” kavramını ortaya atmış, ortaya atılan görüşler hakkında verdiği bilgi ve yaptığı değerlendirmelerle de ilk bilim tarihçisi olma unvanını kazanmıştır. Böylece Aristoteles, Ortaçağ Müslüman filozoflar ve yazarlar tarafından kendisine “İlk Öğretmen” sıfatı verilmiştir.¹⁴⁶ Önce bedenin eğitimini ardından karakter eğitimini, son olarak da ruhun eğitimini ele almayı amaçlamıştır. Beden eğitimi *Gymnastikos* sanatına aittir. Müzik karakter eğitiminin aracıydı.

Aristoteles eğitim ile ilgili görüşlerini *Politika* adlı eserinde belirtmiştir. Bir şehrin iyi ve erdemli olması, o anayasayı paylaşan insanların iyi ve erdemli olmasına bağlıdır. O zaman sorun insanların nasıl iyi ve erdemli olacağıdır. İnsanları iyi ve erdemli kılan üç şey vardır: Doğa, alışkanlık ve akıl. Önce herkesin bir hayvan olarak değil de insan olarak doğması gerekir. İkinci olarak gerek bedensel, gerek ruhsal belli bir karaktere sahip olması gerekir. Bazı niteliklere doğuştan sahip olmanın bir yararı yoktur. Çünkü onlar alışkanlık sonucu değişirler ve onları iyi veya kötü yapan şey alışkanlıktır. Üçüncü olarak insan akla sahiptir. Bundan dolayı insanda doğa, alışkanlık ve aklın birbirleriyle uyum içinde olması gerekir. Ama onlar her zaman

¹⁴⁴ Arslan, A.(2009), *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*, İstanbul: Bilgi Üni. Yay. ss.8-9.

¹⁴⁵ Aristoteles (2008), *Eğitim Üzerine*, İstanbul: Say yay. s.148.

¹⁴⁶ Arslan, A.(2009), önsöz.

birbirleriyle uyuşmazlar. Akıl doğru olduğunu söylediğinde insanlar doğa ve alışkanlıklarına aykırı şeyler yapabilirler. İşte eğitimin rolü burada ortaya çıkar. Aristoteles'in eğitimden anladığı şey, esas olarak yurttaşın yurttaş olarak eğitimidir. Yurttaş sırayla ve zamanla hem yönetilen, hem de yöneten olacağına göre onda hem yönetilme, hem de yönetme ile ilgili huyların yaratılması, erdemlerin geliştirilmesi gereklidir. Yurttaş hem yasalara uymaya boyun eğen, hem de yasalar yapma ve yürütmeye yetenekli olarak yetiştirilmelidir.¹⁴⁷

Eğitim devletin sorumluluk alanında olmalıdır ve eğitimle ilgili her düzenleme insanın psikolojik ve biyolojik gelişmesini göz önüne almalıdır. Çocuklar ilk yıllarda onlara zarar verecek her türlü zararlı zihinsel ve bedensel tehlikelerden korunmalıdır. Onların katılacağı her türlü oyunlar ve eğlenceler yaşama hazırlayıcı nitelikte olmalıdır. Gerçek anlamda eğitim yedi yaşında başlayıp yirmi bir yaşına kadar devam etmelidir. İki döneme ayrılan bu eğitim hiçbir biçimde özel kurumlara bırakılmamalıdır. Okuma, yazma, jimnastik, müzik ve resimden oluşan eğitim özel bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik olmayıp özgürce düşünmeyi duymayı ve yaratmayı amaçlamalıdır. Başka bir ifadeyle gerçek anlamda eğitim, bir çocuğun yaşama ilişkin doğru duygusal-düşünsel gelişmesini amaçlamalıdır. Çünkü doğru duygusal-düşünsel gelişmeyi yaşayamayan çocuklar yetişkinliklerinde de yaşamın ereğini ve anlamını bulmakta oluşturmakta güçlük çekerler.¹⁴⁸

Eğitim konusuyla ilgilenen Aristoteles ortaya koyduğu realist felsefenin gereği olan bir eğitim modeli tasarlamış, bunu felsefi anlayışın yapısal içeriğine göre şekillendirilmiştir. Aristoteles'in eğitim modelinin, insan doğasına ilişkin belirlenimin ışığında ortaya konabileceği görülmektedir. Ruh ile vücut, birbiriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Ruh iki bölüme ayrılır. Birinin içinde akıl vardır. Ötekinde yoktur.¹⁴⁹ Ruhun bu bölünmesine karşılık olan teorik erdemlerle ahlaksal veya karakter erdemlerinin varlığını da biliyoruz. Ruhun akıllı bölümü, akıllı olmayan bölümünden, akıllı bölümüne ilişkin erdemler diğer bölümlerine ilişkin erdemlerden daha üstün olduğuna göre, eğitimde en önem verilmesi gereken şeyin teorik erdemleri geliştirmek olacağı, ondan sonra sırasıyla karakter erdemlerini ve bedensel

¹⁴⁷ Arslan, A.(2009), ss.320-321.

¹⁴⁸ Erkızan,H.N (2003), *Felsefe Ansiklopedisi*.

¹⁴⁹ Aristoteles (2006), *Politika*, İstanbul: Remzi kitapevi, s.222.

iyileri göz önüne almak gerekeceği açıktır. Ancak bu öncelik zamansal öncelik değildir, değer önceliğidir. Zamansal bakımdan ise beden ruhtan önce var olduğu gibi insanda akıl yürütmeyen kısım akıl yürüten kısımdan önce gelir. Bunun bir kanıtı öfke, istek ve arzunun çocuklarda ta doğuştan itibaren var olmasına karşılık akıl ve kavrayışın daha sonra ortaya çıkmasıdır. Bundan dolayı Aristoteles zaman bakımından beden eğitiminin, ruhun eğitiminden önce gelmesi, ruhun iştah veya arzu ile ilgili eğitiminin, yani ahlaki eğitiminin bunları takip etmesi, aklın eğitiminin, teorik eğitiminin ise en sonunda verilmesi gerektiğini düşünür.¹⁵⁰ Ruhun, vücudun canlılık ilkesi ve öz biçimi oluşu eğitim ve öğretim işlerinde tek yanlılığa düşmeyi önlemiştir. Buna göre ruh ile beden, daima birlikte etki yapar. Bu nedenledir ki; beden eğitimi ve zihinsel eğitime birlikte önem verilir. Ve birbirinden bağımsız olarak ele alınmamalıdır.

İnsanlara çocukken doğru bir eğitim verilmeli ve neleri yapmaları, nelerden uzak durmaları gerektiği yönünde eğitilmelidirler. Aristoteles'e göre insanlar - birbirleriyle uyumlu olarak istedikleri sürece- doğa, alışkanlık ve akıl nedenlerinden dolayı iyi ve erdemli olurlar. Eğitim ise alışkanlık ve akılla ilgilidir. Aristoteles'e göre aklın doğru kullanılmasını sağlayacak olan eğitim ise hem toplum hem de kişi açısından yapılmalıdır. Çünkü bütün parçadan önce gelir ve bundan dolayı toplum da kişiden öncedir.¹⁵¹

Beden, zihinden önce şekillendiği ve zihinsel eğitim, beden eğitimi üzerine dayandığı için, gençler önce bir jimnastik öğretiminden ve eğitiminden geçirilmelidir. Jimnastik öğretmenin yapacağı ilk iş en iyi vücut antrenmanlarının hangileri olduğunu ve hangi vücutlar için ne gibi beden hareketlerinin uygun düşeceğini tespit etmektir. Zihni ya da entelektüel eğitim bu beden eğitimi üzerine oturtulur. Entelektüel eğitimin müzik, gramer ve retorik, grafik, bilimler, diyalektik, felsefe, politika ya da devlet bilimi, ahlaki eğitim gibi unsurları vardır. Müzik zihinsel hayatı etkilediği gibi ruhu da besler. Bunun yanı sıra belirli tutkuların etkisinden kurtarır, dinlendirdiği gibi boş vakitlerin geçirilmesinde ve ruhsal gerilimlerin etkilerini ortadan kaldırır. Gramer bilgiler için temel oluşturduğu için

¹⁵⁰ Arslan, A.(2009), s.321.

¹⁵¹ Aktaran: Yılmaz, Z. (2004), .“Aristoteles'in Eğitim Anlayışı”, K.K.E.F Dergisi, Sayı:10, s.152.

öğretilmelidir. Retorik ise gençlere her konuda akıllı olarak konuşacak düşünme yeteneğini geliştirir ve bunları herkesin anlayabileceği dilde ifade etmeyi sağlar. Grafik sanat eserlerini doğru biçimde değerlendirmeyi öğrenmek için gereklidir. Bilim olarak aritmetik ve geometri öğretilmelidir ancak bu yolla gençler gerçeklikte olmayan ölçü, düzen ve güzeli tanımış olur. Diyalektik zihinsel bir egzersiz yapmak için, diğer insanları ikna etmek için ve felsefi bilimlerin öğretilmesi için gereklidir. Felsefe insanları mutluluğa ve bilgeliğe götürmeyi sağlayan bir araçtır. Politika ya da devlet bilimi pratik bilimlerin en yüksek kademesini oluşturur.¹⁵²

Aristoteles'in yurttaş olarak kabul ettiği insanlar için, eğitim yoluyla doğru yaşamının ilkelerini ortaya koymaya çalıştığı ve bu düşüncesini de etik anlayışı çerçevesinde dile getirdiği görülmektedir. Aristoteles'in etik teorisinin temelinde insanın akıllı bir varlık olduğu ve aklın ilkeleri doğrultusunda yaşaması gerektiği anlayışı vardır. Bu doğrultuda yaşamak isteyen insanın da, evrende yer alan bütün varlıklar gibi belli bir hedefi vardır. Bu hedef potansiyel olarak her insanda bulunan mutluluk duygusudur. Mutluluk; ruhun akıllı parçasının erdeme uygun etkinliğidir.¹⁵³ Ve mutlu bir yaşam için bulunması gereken üç şey şöyledir: Bedensel varlığımız, zihin ve ahlak niteliklerimiz ve bunların dışında kalan her şey. Erdem ise her varlığın fonksiyonunu en iyi biçimde yerine getirme halidir. Bu bağlamda insan ancak aklıyla, aklın doğru kullanılmasıyla mutluluğa ulaşabilecektir. Ve mutluluk erdemden ayrılamaz.¹⁵⁴

Eğitimin ilk işlevi, devletin refah ve mutluluğunu sağlayabilmek için yapılması gerekenleri yerine getirecek bireyleri yetiştirmektir, ikinci olarak ruhu, pratik ihtiyaçlar giderildiğinde mümkün hale gelecek olan serbest zamanı, doğru bir şekilde değerlendirmeye hazırlamayı hedefler. Her türlü insani etkinliğin amacı iyiliktir. Ve her türlü eylemin ilk ilkesi serbestliktir. Her türlü bilim bir etkinliktir, bu ruhun bir etkinliğidir. Bir etkinlik olarak her bilimin bir amacı (*entelekheia*) vardır. Eğitimci yurttaşlarının ruhlarını biçimlendirmeyi de devlet eliyle yapar.¹⁵⁵ Bir demokrasi için iyi bir yurttaş yetiştiren eğitim, bir oligarşi için iyi bir yurttaş

¹⁵² Aytaç, K.(1998), ss.49-50.

¹⁵³ Aristoteles (2008), s.61.

¹⁵⁴ Aristoteles (2006), ss.196-197.

¹⁵⁵ Aristoteles (2008), s.7.

hazırlayan eğitim değildir ve bu yüzden eğitimci talimatlarını *arkhitektonik* sanatın sahibinden almalıdır. İdeal bir devlette en iyi yurttaş tipini üreten eğitim aynı zamanda en iyi insanı da üreten eğitimidir; fakat ideal devlet şimdiye dek hiçbir yerde gerçekleştirilememiştir. Devlet yapısı veya yönetim tarzı için devlet adamının ihtiyaç duyduğu yurttaş tipinin yetiştirmek eğitimcimin işidir, devlet yapısının idame ettirilmesi ise devlet adamının işidir.¹⁵⁶ Bu nedenle eğitim devletin denetiminde ve ulusal olmalıdır. Gerek Platon gerekse Aristoteles eğitimi bir bilim olarak tartışmayı düşünmeyip aksine siyasetin bir ögesi olarak düşünmüşlerdir. Aristoteles *Politika*'da kişi için iyi olan şeyin bütün devlet için iyi olan şeyle aynı olduğunu söyler ve bunu ancak devlet yapısında gerçekleştirebileceğimizi ekler. Bir şehrin iyi olması yurttaşların iyi olmasına dayanır.¹⁵⁷

Eğitim ile ilgili olarak belirli bir devlet yapısı yahut yönetim tarzı için iyi yurttaşlar yetiştirme sanatı biçiminde daha önce benimsenmiş olan görüş bu sanata ve hedeflerine dair yapılan bir açıklama olarak yetersiz olacaktır. Eğitimin en yüksek hedefi serbest zamanın doğru bir şekilde değerlendirmektir.¹⁵⁸ Serbest zamanın doğru kullanımı bakımından eğitimin parçasını oluşturması gereken konuların var olduğu ve bu eğitim ve bu tür araştırmaların varlık sebebinin kendileri dışında aranmaması gerektiği açıktır. Hâlbuki işi göz önünde bulunduranlar zorunlu olarak ve başka bir şey uğruna çalışırlar. Bizden öncekilerin eğitimde müziğe yer vermelerinin nedeni budur, ama bunu zorunlu bir şey –çünkü onda zorunlu hiçbir şey yoktur- ya da okuma yazmanın para kazanmak, ev idaresi, [bilgi edinmek] ve birçok siyasi uğraş için yararlı olması gibi yararlı bir şey olduğu için yapmıyorlardı.¹⁵⁹ Bunun içindir ki eğitimin en yüksek hedefi bizi buna hazırlamaktır.

Aristoteles en yüksek iyiyi siyaset biliminin amacı olarak düşünür ve bu bilimi insanların rahatlık ve mutluluğuyla ilgili her şeyi içinde barındıran amaçları anlar. Ve iyilik; ahlaki olarak tek tek kişilerin iyiliği, ev idaresi olarak ailenin iyiliği, siyaset olarak ise bir devletin iyiliği olarak üçe ayrılır.

¹⁵⁶ Aristoteles (2008), s.13.

¹⁵⁷ Aristoteles (2006), s.219.

¹⁵⁸ Aristoteles (2008), s.19.

¹⁵⁹ Aristoteles (2008), s.153.

Her türlü ahlaki eğitimin amacı ise ilk davranış ilkelerinin kendilerine aksiyom niteliğinde görünebileceği karakterler oluşturmaktadır.¹⁶⁰ Beden eğitimi alıştırmalarında aşırılık da eksiklikte gücü yok eder, benzer şekilde yiyip içmedeki aşırılık ve eksiklik de sağlığı; doğru ölçü ise sağlığı vücuda getirir, arttırır ve korur. Ölçülülük ve cesaretle hem aşırılık hem eksiklik yüzünden bozulur ve orta yol ile korunur. Orta yol ya da ılımlılık öğretisinin ilk elde sağlık ya da tedaviyle ilgili benzeşime dayalı olarak ‘etkinliklerimizi belirlemede’ kullanılacak pratik bir kural şeklinde ortaya çıkması Aristoteles’in yönteminin temel özelliklerindedir.¹⁶¹

Eylemlerimizi takip eden hazzı veya acıyı alışkanlıkların belirtisi olarak almalıyız. Bedensel zevklerden uzak duran ve bundan da haz duyan kimse ölçülü, böyle yapan, ama bundan hoşlanmayan kimse ölçüsüzdür. Tehlikeye karşı koyan ve bundan haz duyan veya her halükarda acı duymayan kimse cesurdur; fakat ona acıyla karşı koyan kimse korkaktır. Çünkü karakter iyiliği hazlarla ve acılarla ilgilidir. Bize kötü olan şeyi yaptıran hazdır ve bizi doğru olandan uzak tutan acıdır. Bu yüzden daha gençliğimizden itibaren, Platonun söylediği gibi, doğru şeylerden haz ve acı duyacak şekilde eğitime ihtiyac duyarız. Doğru eğitim de budur.¹⁶²

Stoacılar insan ruhunun etkilenişlere kapalı olmasını söylerken Aristoteles ruhun eğitime tabi tutulmasından yanadır.¹⁶³ Ayrıca Aristoteles eğitim konusunda bilgisiz herhangi bir şey yapmanın imkânsızlığını savunur. Ve Aristoteles’e göre bilgiyle hareket eden her kimse o kişi aşırılık ve eksiklikten uzak durur.¹⁶⁴ Eğer eylem bilgisizlik kaynaklı yapılmışsa ve o kişi yaptığından pişmanlık duyuyorsa yaptığı eylem istemeyerek yapılmış kabul edilir. Bilgisizlik sayesinde yapılanla bilgisizlikten yapılan arasında da bir fark var gibi görünmektedir.¹⁶⁵

Özel eğitimin kamu eğitiminden üstün olduğu bir nokta vardır. Eğitimin denetimi özelse o münferit durumun en ince ayrıntısına kadar incelenebileceği görülecektir çünkü o zaman o kimsenin kendisine uyanı elde etmek bakımından daha iyi bir imkânı vardır. Fakat bütün bunlara karşın en iyi özel denetim, ister sağlıkta

¹⁶⁰ Aristoteles (2008), dipnot:18, s.33.

¹⁶¹ Aristoteles (2008), s.72.

¹⁶² Aristoteles (2008), s.73.

¹⁶³ Aristoteles (2008), s.75.

¹⁶⁴ Aristoteles (2008), s.83.

¹⁶⁵ Aristoteles (2008), s.101.

ister beden eğitimi veya başka herhangi bir şeyde herkes için veya belli bir topluluk için iyi olanla ilgili evrensel kuralı bilen kimsenin ki olacaktır. Çünkü birikimlerin evrensel olanla ilgili olduğu söylenir ve böyledir de eğitim için önümüze getirilen herhangi birinde iyi bir huy meydana getirmek herkesin elinde olan bir şey değildir; bunu, ancak bilen biri yapabilir nasıl ki hekimlikte veya dikkat ve pratik bilgeliği gerektiren başka her sanatta da durum böyleyse.¹⁶⁶ Eğitimle oluşturulabilecek her alışkanlığın çok erken dönemlerden itibaren yerleştirilmeye başlanması daha iyi olur. Yasalarda çocukların bağırma ve ağlamalarını yasaklayarak susturmaya çalışmak tamamen yanlıştır; bunlar çocukların gelişimleri için yararlıdır. Bir bakıma bunlar bedenleri için beden eğitimi yerine geçer; beden eğitimi alıştırmalarında insanlara kuvvet veren nefes tutmadır. Çocuklarda ağlarken ya da bağırırken aynı şeyin faydasını görürler. Gençlerin ortak yemeklere katılma ve sert içki içme hakkını elde edinceye ve eğitimleri onları bu tür şeylerin kötü etkilerinden bağımsızlık kazandırıcaya kadar hicivleri dinlememeleri veya komedyaları seyretmemeleri konusunda bir yasa koymalıyız.¹⁶⁷

Öncelikle çocuklarımızın bakım ve gözetimi için bir sistem oluşturup oluşturmayacağımızı, bu gözetimin kamuya mı yoksa günümüzde devletlerin çoğunda yapıldığı gibi tek tek insanlara mı bırakılacağı ve son olarak bu gözetimin karakterinin ne olacağını araştırmalıyız. Gençlerin eğitiminin yasa koyucunun dikkatinden özel bir ilgi beklediğine kuşku yoktur. Öncelikle bunun devlet tarafından herhangi bir şekilde ihmali yönetim tarzına zarar verecektir belli bir yönetim tarzı kendisiyle uyumlu bir eğitim talep eder; çünkü her hangi bir yönetim tarzının devamı, tıpkı onun ilk tesisi gibi, kural olarak o yönetim tarzına özgü ruhun ya da karakterin varlığına ihtiyaç duyar. Demokrasinin tesisi ve devamı demokratik ruhun, oligarşinin de oligarşik ruhun varlığının bir sonucudur. Daha iyi bir ruh daha iyi bir yönetim tarzını doğurur. İkinci olarak bütün sanatlarda ve zanaatlarda bunları icra etmemizi sağlayacak bir hazırlık eğitime ve alışkanlığına ihtiyaç duyarız, aynı şey erdemli etkinliklerin meydana gelmesi için de geçerlidir. Keza devletin genel olarak tek bir amacı olduğundan herkesin eğitiminin bir ve aynı olması ve bu eğitimi denetimin, şimdi olduğu gibi herkesin kendi çocuklarına bakıp büyüttüğü ve uygun

¹⁶⁶ Aristoteles (2008), s.137.

¹⁶⁷ Aristoteles (2008), s.145.

olduğunu düşündüğü özel bir eğitim verdiği, tek tek kişilere değil kamuya bırakılması gerektiği açıktır. Ayrıca herhangi bir yurttaşın bunun kendisine ait olduğunu düşünmesi yanlıştır. Eğitimin tümünün devlete ait olduğunun kabul edilesi gerekir; çünkü her bir insan devletin bir parçasıdır ve bu parçanın bakım ve gözetimi devlet tarafından belirlenir. Özellikle bu bakımdan Lakedaimonialılar her türlü övgüye layıktır, çünkü onlar çocuklarıyla ilgili meseleyi ciddiye alıyor ve her türlü zahmet ve güçlüğü katlanıyorlar. Ve bunu devletin (kamunun) bir işi olarak görüyorlar.¹⁶⁸ Eğitimin, özel ellerde ve özel bir iş olarak mı yapılması, yoksa devlet tarafından bir kamu görevi olarak mı yürütülmesi konusunda Aristoteles, açıkça ikinci görüşü savunur. Eğitim ailelere bırakılamayacak kadar önemli ve ciddi bir iştir. Bundan dolayı kamuya bırakılmalı ve herkes için aynı olmalıdır.¹⁶⁹

İnsanların öğretilecek şeyler hakkında ortak bir paydada buluşmaları zor olduğu için eğitim ancak ve ancak yasayla düzenlenmeli ve bu da devlet eliyle olmalıdır. Bunun yanı sıra Aristoteles yararlı olan her bilginin eğitim için uygun olmadığı görüşündedir. Ve ona göre eğitime dâhil edilen dört konudan söz eder ki bunlar okuma-yazma, beden eğitimi, müzik ve resimdir.¹⁷⁰

Okuma ve yazma günlük hayatta en yüksek faydayı sağladığı için öğretilir, beden eğitiminin de cesareti esinlediği düşünülür; fakat müziğe geldiğimizde bir kuşku doğabilir. Günümüzde çoğu kimse amacının zevk olduğunu düşünerek müzikle ilgilenmektedir; fakat eskiler doğanın, sık sık gözlemlediğimiz üzere, sadece gereğince ve doğru biçimde meşgul olmayı değil, aynı zamanda serbest zamanı doğru kullanma gücünü aradıklarını düşündükleri için eğitimde ona yer veriyorlardı. Çünkü bir kez daha tekrar etmek gerekirse her türlü eylemin ilk ilkesi serbestliktir. Tek başına serbest zamanın doğru kullanımı bakımından eğitimin parçasını oluşturması gereken konuların var olduğu ve bu eğitim ve bu tür araştırmaların varlık sebebinin kendileri dışında aranmaması gerektiği açıktır. Hâlbuki işi göz önünde bulunduranlar zorunlu olarak ve başka bir şey uğruna çalışırlar. Bizden öncekilerin eğitimde müziğe yar vermelerinin nedeni budur. Ama bunu zorunlu bir şey ya da okuma yazmanın para kazanmak ev idaresi ve birçok siyasi uğraş için yararlı olması

¹⁶⁸ Aristoteles (2008), s.148.

¹⁶⁹ Arslan, A.(2009), s.322.

¹⁷⁰ Aristoteles (2008), s.152.

gibi yararlı bir şey olduğu için yapmıyorlardı. Eğitim teoriden önce alışkanlığı araç olarak kullanmalıdır. Ve beden eğitimi ruh eğitiminden önce gelmelidir. O halde çocuklarımızı beden eğitimi ve becerileri kazandıran sanatlara teslim etmeliyiz. Bunlardan ilki beden yapısına diğeri de onun hareketlerine düzgün karakter kazandırır. Eğitimde alışkanlığın akıldan, beden ruhtan önce gelmesi gerektiği açıktır; dolayısıyla oğlanlar kendilerine düzgün beden alışkanlığı kazandıracak eğitimciye onları alıştırmaları öğreten güreş ustasına teslim edilmelidir. Eğitim teoriden önce alışkanlığı araç olarak kullanmalıdır (ki eğitimde alışkanlık akıldan önce gelir) ve beden eğitimi ruh eğitiminden önce gelmelidir. Bunun içindir ki çocuklara beden eğitimi ve beceri kazandıran sanatlar verilmelidir. Beden eğitimi beden yapısına ruh da beden hareketlerine düzgün karakter kazandırır.¹⁷¹

Beden eğitiminin ruh eğitiminden önce gelmesi gerekmesinin sebebi daha öncesindeki bir pasajda şöyle gösterilir: ‘Muhakeme ve düşünme insanın doğasının amacıdır. Dolayısıyla doğumları ve alışkanlık [kazanma] eğitimleri bunlar göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir. İkinci olarak ruh ve beden iki olduğu gibi ruhun da akıldan pay alan ve pay almayan iki kısmının olduğunu görüyoruz ve bu ikisi arzu ve düşünceye karşılık gelir. Bu öfke, isteme ve arzunun daha doğuşlarından itibaren çocuklarda bulunmasından da anlaşılır. Hâlbuki muhakeme ve düşünce ancak belli bir yaşa gelip olgunlaştıklarında ortaya çıkar. Beden eğitiminin ruh eğitiminden önce gelmesi ve bunun hemen ardından iştiha eğitiminin gelmesi gerekmesinin sebebi budur. Ancak iştiha eğitimi akıl için, beden eğitimi ruh için olmalıdır.’¹⁷² ‘Beden eğitimcisi genel olarak beden yapısına göz kulak oluyor beceri yetenek ustası da gülle ve mızrak atma gibi belli meziyetler ve kolay askeri alıştırmaları öğretiyordu. Greklerin altın devrinde bu iki sanat dikkatli bir şekilde birbirinden ayrılıyordu. Temsil ve gösterinin her şey olduğu daha sonraki günlerde durum kaçınılmaz olarak tersine döndü. Platon ve Aristoteles’in beden eğitiminden söz ederken güç ve dayanıklılık yapma sanatını değil fakat beden yapısının bilimsel eğitimini kastediyorlardı.’¹⁷³

¹⁷¹ Aristoteles (2008), s.154-155.

¹⁷² Aktaran: Burnet, j.(2008), İstanbul: Say yay.

¹⁷³ Aristoteles (2008), dipnot s.155.

Her türlü eğitimin yapması gereken ilk şey gençleri bir toplumun üyeleri olmaya hazırlamaktır ve Greklerin öğretilerini çağdaş koşullara uydurmak için yapmamız gereken tek şey zaman ve tecrübenin bir toplum tasarımına kattığı değişiklikleri dikkatli bir şekilde gözden geçirmektir. Toplumun en basit birimi ailedir ve onunla ilgili olarak biz çağdaş fikirlerle Greklerinkiyle arasındaki en büyük ayrımı buluyoruz. Platon en azından devletin muhafızları için ailenin bütünüyle kaldırılmasını önermişti. Platon'un aileye güvensizliğinin sebebi genel olarak devletin yanında yegâne topluluk olmasıdır. Bu nedenle; Grek düşünörlere devletin korkup çekineceği en ciddi rakip olarak görünüyordu. Böylesine güçlü olduğu için aile bağlarından korkuyorlardı ve Platon'un en yüksek yurttaşlar sınıfının bundan kurtarmaya dönük yoğun arzusu bunun bir kanıtıdır.¹⁷⁴

Aristoteles önce bedenın eğitiminı ardından karakter eğitiminı üçüncü olarak da ruhın eğitiminı ele almayı amaçlamıştır. Beden eğitiminı Gymnastikos sanatına aittir. Müzik ise karakter eğitiminin aracıdır. Aristoteles'te devlet hem öğretmen hem öğrencidir. O bütün müfredatı düzenler; o bu müfredata göre kurulur ve bu yüzden eğitimle ilişkisi hem sebep hem sonuç ilişkisidir. Dolayısıyla o hem başta hem de sonda gelir. O bütün eğitim müfredatını düzenleyen bir üniversitedir.¹⁷⁵

Devletin ne olduğuyla ilgili olarak onun doğal, toplumsal şartlarını düşünöüp değerlendirmemiz gerekecektir. Aristoteles devleti için ılıman bir iklim ister. Çünkü soğuk insanları güçlü ve cesur ama aynı zamanda ağırkanlı ve ahmak yapar. Sıcak iklim ise zihinsel güçleri geliştirir ama aynı zamanda kadınsılaştırır. En iyi iklim onları hem cesur hem de akıllı yapan iklimdir. Toprak parçası üzerinde yaşayanların bütün maddi hayat şartlarını karşılayacak kadar geniş ve bereketli olmalı enerjilerini tüketmeden ya da yılgınlığa sevk etmeden çalışmak için uyarmalıdır.¹⁷⁶ Devletin varlık nedeni yurttaşlarını eğitmek ve onları erdemli kılmaktır. Erdem ise devletin varlık ilkesidir. İdeal bir devlet kendi kurumlarının geleceğini düşünerek yurttaşlarının eğitiminı sağlamalıdır. Kapsamlı bir bakış açısıyla bakıldığında devletin tek bir hedefi vardır: Bütün yurttaşlarının siyasi eğitimlerinin aynı olmasını sağlamak. Bu da ancak ve ancak eğitiminin denetiminin kamu yoluyla olmasına

¹⁷⁴ Aristoteles (2008), s.178.

¹⁷⁵ Aristoteles (2006), s.236-238.

¹⁷⁶ Davidson, T. (2008), s.184.

bağlıdır. Fakat burada önemli bir nokta var. Devlet ancak yurttaşlarının eğitimi düşünür.

Ksenofanes'in önerdiği gibi kız çocukları karıkoca tarafından eğitileceklerdir. Eğitimin yasayla düzenlenmesi bunun devletin bir işi ve bütün yurttaşlar için bir ve aynı olması gerektiği sonucuna vardıktan sonra devam eder.¹⁷⁷

Aristoteles her türlü eğitim için geçerli olmak üzere üç ilke tespit eder. (1) Beden eğitimi zaman bakımından ruh eğitiminden önce gelmelidir. (2) Öğrencilere nedenleri ve ilkeleri öğretilmezden önce o şeyleri fiilen yapmaları öğretilmelidir. (3) Öğrenim asla oyun değildir veya oyun aracılığıyla yapılmaz. Aristoteles eğitimin evrelerini şu şekilde ayırır. (1) Çocukluk(tıfillik). Doğumdan yedi yaşına kadar olan dönemi kapsar. Ve sağlıklı gelişme ile ardından terbiyeye hazırlıkla geçer. (2) Çocukluk. Sekiz yaşından ergenlik arifesine kadar sürer. Bedensel ve ruhsal hafif disiplin şekilleriyle sürer. (3) Gençlik ergenlik çağından yirmi bir yaşının sonuna kadar olan süreyi içine alır. Daha sert disiplin biçimlerine ayrılır. (4) Erkeklik devlet görevlerine hasredilir. Devlet çocukların eğitimini doğumlarından önce hatta ebeveynlerinin evlenmesinden önce başlanmalıdır. Ancak sağlıklı güçlü kuvvetli bünyeye sahip kimselerin evlenmesini sağlamalıdır. Atletlerle zayıf kimseler evlenmeye uygun değildir. Evlilik için erkeklerde en uygun yaş otuz yedi kadınlarda on sekizdir. Hamilelik dönemlerinde kadınlar sağlıklarına özel bir dikkat göstermeli; hafif yiyeceklerle beslenmeli ve kısa yürüyüşler yapmalıdırlar.¹⁷⁸ On sekiz yaşını dolduranlar demotlar (bucaklılar) listesine yazılırlar.¹⁷⁹

Aristoteles yedi yaşından yirmi bir yaşına kadar olan eğitimi ikiye ayırır. Ve ikiye ayırdığı bu dönem için zamanının yaygın olan eğitim tarzını kabul eder. Bu ona göre dört daldan oluşur. Bunlar (1) okuma-yazma, (2) beden eğitimi, (3) müzik, (4) resim. Okuma yazma ve resim günlük hayatta en yüksek faydayı sağladığı için ve çok değişik amaçlarla üretilir. Beden eğitiminin de cesareti esinlediği düşünülür; fakat müziğe geldiğimizde bir kuşku doğabilir. Aristoteles resmi imalat sanatının

¹⁷⁷ Davidson, T. (2008), s.189.

¹⁷⁸ Davidson, T. (2008), s.193.

¹⁷⁹ Aristoteles (1998), *Atinalıların Devleti*, İstanbul: Çağdaş yay. s. 69.

ürünleriyle ilgili zevk ve yargı gücünü geliştiren bir eğitim dalı olarak tavsiye eder. Biçim güzelliğini değerlendirmemizi sağladığı için çalışılması gerektiğini söyler. Beden eğitimiyle kültür-fizik dediği dalı birlikte sayar. Ama bu sonuncusunu ilkinden ayırır ve ilkinin beden hareketlerini diğerinin de onun yapısına düzgün karakter kazandırdığını söyler. Beden eğitiminin amacı çocuklarını cesur ve gözü pek hale getirme umuduyla eğiten Lakedaimonialılar gibi ne atletlik ne de vahşi olmalıydılar. Beden eğitimi de hedeflerimiz arasında ön planda gelmesi gereken vahşilik değil güzelliştir. Çünkü herhangi güzel ve tehlikeli bir çekişmeye girebilecek olan kurt ya da diğer herhangi bir yırtıcı hayvan değil fakat iyi insandır. Bir yandan zorunlu eğitimlerini ihmal ederken diğer yandan bu tür uğraşlarda çocuklarının dizginlerini alabildiğine serbest bırakan ebeveynler aslında onları mekanik hale getirmektedirler. Çünkü bu onları devlet için sadece tek bir nitelik bakımından işe yarar hale getirmekte hatta bunda bile onların başkaların gerisinde kalmalarına yol açmaktadır. Ergenliğe kadar daha hafif beden eğitimi egzersizleri verilmeli gelişmeye herhangi bir şekilde engel olmaması için her türlü serbest beslenme tarzı ve zorunlu egzersizler eğitimden çıkarılmalıdır. Çünkü bu iki çalışma tarzı birbirine zıttır. Bedenin çalışması ruhu, ruhun çalışması bedeni engeller. Aristoteles'i ilk sırada meşgul eden müziğin faydası nedir sorusudur. Bir dinlenme, serbest zaman için uygun bir uğraş mı yoksa ruh için uygun bir eğitim midir? O bunların her üçü de diye cevap verir. Ve bunların her biri içinde uğraşılmayı hak eder. Onun eğitimde en başta gelen değeri üçüncü faydada saklıdır. Müzik ruhsal bir alışkanlık kazandırır. Ve bundan kuşku duyulamaz.¹⁸⁰ İnsan için en yüksek hayat düşünsel veya teorik hayattır.

¹⁸⁰Davidson, T. (2008), s.197-200.

II.2. AHLAK VE SİYASET

Ahlaki davranışlar her toplumda farklılık gösterdiği gibi toplum içindeki her bireyin de kendine özgü bir ahlaka uyabilen yapısı yani kişiliği vardır. Örneğin bir birey için çok zengin birinden kendisi için büyük zengin kişi için ise çok az olarak nitelendirilen miktardaki parayı çalmak kimilerine göre ahlaksız bir davranış olarak nitelendirilirken kimileri içinse durum pek de öyle değildir. Her canlının doğal bir eğilimi ve tercihleri vardır. Dolayısıyla her eğitim bireyseldir. Ve öyle olmalıdır da. Günümüz eğitim anlayışı da bu temel üzerine kurulmuştur. Verilen eğitim kişinin yetenekleri, ilgileri, istekleri göz önüne alınarak yapılmaktadır. Eski Yunanda bir yasa koyucunun birinci görevi gençlerin eğitimini düzenlemektir. Eğer bu konuya dikkat edilmezse anayasanın niteliği zarar görecektir. Bunun için de eğitim ulusal bir sorun sayılmalı ve eğitimle ilgili yasaların konulması gerekir.

Farklı yapıda insanların oluşturduğu bir toplumda bir arada yaşıyor olmalarından dolayı ortak birliğe ihtiyaç duyarlar. Bu farklılığı ortadan kaldırıp birliği sağlayacak olan da eğitimdir. Anayasanın sürekliliği de eğitim yoluyla sağlanabilecektir. Aristoteles eğitimle çocukların şahsiyet, yetenek ve becerilerinin geliştirilmesinin yanı sıra toplum ve kültürün de arzu edilen iyi bir düzeye çıkarılmasını amaçlamıştır. Bir yandan devletin politik amaçları gerçekleştirilmeye çalışılırken öte yandan da yurttaşların mükemmel ya da mutlu birer şahsiyet olarak yetiştirilmeleri düşünülmüştür.

Her türlü eğitim erdemli bir etkinlik için bir hazırlıktan başka bir şey değildir.¹⁸¹ Aristoteles eğitimin sağlanmasını esas amaç edindiği erdemleri başlıca iki grup içerisinde toplar. Bilim, bilgelik, pratik kavrayış gibi zihni erdemler, cesaret, ölçülülük, cömertlik gibi ahlaki erdemler. Zihni erdemlerin esas kaynağını ahlaki erdemler teşkil eder. Zihni erdemler büyük ölçüde açıklamalar yoluyla teşekkül eder, ahlaki erdemler ise daha çok alıştırmalar yoluyla meydana gelir. Bu eylemlerin kazanılması yoluyla insan mutluluğa erişir. Böylece Aristoteles mutluluğu erdemlere dayandırır. Erdemler bize tabiattan verilmiş şeyler değildir. Alıştırmalar yoluyla erdemleri mükemmelleştiririz. Erdemleri kazanabilmenin en iyi yolu onları bizzat

¹⁸¹ Davidson, T.(2008) s.181.

yaparak elde etmektir. Örneğin yapı ustası olabilmek için yapı yapmak gerekir. Ahlaki erdemleri kazanabilmek için her şeyden önce o erdemlere uygun şekilde davranmak ve yaşamak gerekir. Aynı şekilde haksever olabilmek için haksever davranmak, cesur olabilmek için cesur davranmak gerekir. Aristoteles'e göre erdemler, genel olarak sosyal hayata bağlı bulunur. Toplum ve aile bireylerden oluşur bunun içindir ki insan belirli bir devletin ya da toplumun üyesi olduğu zaman insan olur. Bununla ilgili olarak Aristoteles şöyle der: "Bir toplumda yaşamayan ya da bir devletin üyesi olmayan bir kişinin ya hayvan ya da Tanrı!"¹⁸². Aristoteles'te aile, eğitimin temel ögesidir. Devletin varlığını sürdürebilmesi, ancak kanunlara ve yasalara uygun bir eğitim yoluyla mümkün olur. Bununla ilgili olarak şöyle der: 'İnsanlar, eğer kanun ve yasalara uygun olarak eğitilmezlerse, o zaman en yüksek ve mükemmel kanunların varlığı bile hiçbir işe yaramaz.' Buna göre devletin başta gelen görevlerinden birisi, gençleri, kanun ve yasalara uygun biçimde eğitmek ve onlara sosyal ya da ahlaki erdemleri kazandırmaktır. Bir devlet ya da toplum, varlığını ancak bu şekilde sürdürebilir.¹⁸³ İnsanın insan oluşu eğitimde bireysel doğa, alıştırma ve aydınlatmanın birlikte işe katılmasına bağlıdır. Ahlaki eğitim insanların birlikte yaşaması ve devletin varlığını sürdürmesi bakımından çok önemlidir. İnsan eğer ahlaki bir eğitim almaz ise hayvanlar âleminin en tehlikeli varlığı olabilir. Ahlaki eğitim akla uygun olarak yapıldığı zaman daha kolay olur ve alıştırmalarla mükemmelleşir.¹⁸⁴ Eğitim, zihnin geliştirilmesi ise bütün insanlar için aynı değere sahiptir. Bu değer maddi refah, barış, sivil düzen, adalet ve ahlaksal değerler için sadece araçtır.

Aristoteles'in etik anlayışının temelinde insanın rasyonelliği kavramı vardır. Evren gibi insanlığında belli bir hedefi vardır; bu hedef potansiyel olarak her insanda bulunan mutluluk duygusudur. Doğru bir şekilde eğitilmiş insan, aklını etiksel ve siyasal davranışlarını yönlendirmek, kontrol etmek için kullanır.¹⁸⁵

¹⁸² Aktaran: Aytaç, K.(1998), s.47.

¹⁸³ Aykaç,K.(1998), ss.46-47.

¹⁸⁴ Aytaç, K.(1998), ss.49-50.

¹⁸⁵ Gutek, G.L. (2001), s.38.

Aristoteles karaktere ya da göreneklere bağlı ve zevk ya da sıkıntıyla ilişkili erdemlere ‘etik’ erdemler diyor. Erdem ancak bir davranış biçimi olabilir. Ama her davranış biçimi erdem değildir. Erdem bilinçli bir karar sonucu ortaya çıkan davranış biçimidir, çünkü insan düşüncesi doğada etkili olduğunu gördüğümüz nedenlerin yanında gerçek bir neden olabilir. Dolayısıyla erdemden söz edebilmek için etkili olan kişinin belli bir davranış içinde olması gerekir, öncelikle ne yaptığını bilmesi gerekir; eylemini özgürce tercih etmesi gerekir ve eyleminin amacına göre seçmesi gerekir; üçüncüsü davranışlarında kararlı ve metin olmalıdır. Ama bir eylemin doğru olabilmesi için ondan çıkaracak ve ona ekleyecek bir şey olmaması gerekir dolayısıyla her akli başında insan aşırılıktan ve eksiklikten kaçır. Orta yolu arar ve onu tercih eder. Cesaret, korku ve gözü peklik arasında orta yoldur; itidal, ölçsüzlük ve duyarsızlık arasında bir orta yoldur; hoşgörü, öfke ve vurdumduymazlık arasında bir orta yoldur; cömertlik, savurganlık ve cimrilik arasında bir orta yoldur; gösteriş, zevksizlik ve cimrilik arasında bir orta yoldur; yüce gönüllülük, kibir ve alçakgönüllülük arasında bir orta yoldur; hırs ve hırsızlık arasında adı konmamış bir erdem vardır; samimiyet, palavracılık ve kendini aşağılama arasında bir orta yoldur; neşe, komiklik ve kabalık arasında bir orta yoldur; kibarlık, bayağılık ve kavgacılık arasında bir orta yoldur; temkinli olma çekingenlik ve küstahlık arasında bir orta yoldur; haklı isyan, kıskançlık ve saldırganlık arasında bir orta yoldur.¹⁸⁶

Aristoteles’e göre etik anlamda karakterin oluşumunda doğuştan getirilen bir yakınlık ve gelişme süreci boyunca eğitim sayesinde kazandırılan alışkanlıklar olmak üzere iki aşamalı bir oluşum vardır.¹⁸⁷ Aristoteles kendi zamanında eğitim anlayışının hem erdeme hem de faydaya hizmet ettiğini belirterek çocuklara genel olarak başlıca dört şey öğretildiğini söyler. Okuma-yazma, beden eğitimi, müzik ve resim çizme.¹⁸⁸ Aristoteles’e göre tartışma ile eğitimde herkese aynı metodun uygulanması doğru değildir: ‘ Çünkü bazı insanlar ikna edilmeye, bazıları ise mantıksal zorlamaya ihtiyaç gösterirler.’¹⁸⁹

¹⁸⁶ Brun, J. (2008) *Aristoteles ve Lise* s.110- 112.

¹⁸⁷ Aristoteles (2006), ss.219-220.

¹⁸⁸ Küken, G.(2003), s.529.

¹⁸⁹ Aristoteles, *Metafizik* cilt 1, s.220.

Aristoteles, *Politika*'da şunları yazar: ‘Vatandaşlar üretim ve ahlak işlerini düzenlesinler diye insanların akıllarındaki amaçlar doğalarına uygundur. Eğitim onların hedeflerini yanlış yola sevk etmekten ziyade bu hedeflere ulaştırmada araç işlevi görür.’¹⁹⁰ *Politika*'da Aristoteles, uygun bir şekilde eğitilmiş vatandaş ile eğitilmiş bir kişi arasındaki karşılıklı ilişkiyi geliştiren genel bir eğitim modeli ileri sürer. Çünkü Aristoteles'e göre eğitim insanların mutluluğa ulaşmalarını sağlayan, onları mükemmelleştiren bir araçtır. İnsani olan her şeyin amacı da mutluluktur. Mutlu hayatın da iyiliğe [erdeme] uygun bir hayat olduğu kabul edilir.¹⁹¹ Mükemmel/tam bir akla sahip insan mükemmel bir insan demektir. Eğitimde hedef her zaman mükemmelleşen bir insan doğası olmuştur.¹⁹² Bir ders programının insanı yetiştirip geliştirmesi gerekir. Çocuklar oyun ve bedensel hareketlere yatkındırlar, onlara uygun konular seçip öğretilmelidir. Ergenlik öncesinde eğitimin en önemli etkisi uygun değerlerin ve moral alışkanlıklarının geliştirilmesi yönünde olmaktadır. Bedensel hareketler ve alıştırmalara da gereken önem verilmelidir.¹⁹³

Adalet insanları doğru eylemlere yönelten ve onların doğru eylemlerde bulunmalarını ve doğru şeyler istemelerini sağlayan bir davranış biçimidir. Ama adalet sözcüğünün birçok anlamı vardır: adalet yasalara uymaktır ve bu durumda tümel bir adalettir ya da iyiliklerin paylaşılması ve değiş-tokuştur ve bu durumda da tikel bir adalet söz konusudur. Bu bağlamda, Aristoteles'e göre üç tür adalet vardır: a) Dağıtıcı adalet: Bu tür adalet insanlar arasında her şeyi liyakatlerine göre paylaşır. b) Telafi edici adalet ya da düzeltici adalet: ticareti düzenleyen adalet bu adalettir. c) Ticaret adaleti: ticari ilişkileri yönlendirir ve paraya dayanır. Adaletin de bir orta yolu vardır. Çünkü adaletsizlik hem aşırılık hem noksanlıktır, bir tarafa fazla gelmesi, öbür tarafta noksan olması demektir. Ama Aristoteles'in erdem tanımına ulaşma çabası içinde en önemli öge pozitif adalet ve doğal adalet ilişkileri incelemesidir. Doğal adalet her yerde aynı gücü gösteren adalettir ve şu ya da bu düşünceye bağlı değildir, pozitif adalet şu ya da bu ülkede geçerli adalettir.¹⁹⁴ Hukuk kuralları doğaya dayanmayıp insan iradesine dayanır. Bunun içinde hukuk

¹⁹⁰ Aktaran: Gutek, G.L.(2001), s.42.

¹⁹¹ Aktaran: Gutek, G.L.(2001), s.43.

¹⁹² Gutek, G.L.(2001), s.42-43

¹⁹³ Aristoteles,(2006), *Politika*, ss.237-238.

¹⁹⁴ Brun, J.(2008), s.114.

kurallarının her yerde aynı değildir. Bunun yanı sıra yönetim biçimleri de her yerde aynı değildir. Örneğin şeriat hükümlerinin geçtiği bir ülkenin hukuk kuralları ve yönetim biçimleriyle, krallıkla yönetilen bir ülkenin hukuk kuralları ve yönetim biçimleri aynı değildir.

II.3. YAŞAM BİÇİMLERİ

Mutluluk en iyi olandır. Mutluluğa yaşam biçimleriyle ulaşılır. Mutluluk yaşam biçimleri içinde eylemle bulunabilecek bir şeydir, aynı zamanda da ruhun erdemidir. İnsanlar çaba göstererek erdeme sahip olabilir. Her bir erdemi erdem yapan şey de başkadır. Erdem ilişkilerde ortaya çıkar ve salt kendisi için tercih edilir. Ruh ise iki kısımdan oluşur, bunlar: akıldan yoksun olan yan ve akıl sahibi olan yan. Akıldan yoksun olan yan da iki kısımdan oluşur, bunlar: bitkilerle ortak olan yan ve istekler ile hazlarla ilgili olan yan. İstekler ile hazlarla ilgili olan yan da kendi içinde ikiye ayrılır, bunlar: kendine egemen olan yan ve kendine egemen olamayan yan. Kendine egemen olan yan ikna edilebilir ve aklın denetimi altına girebilir. Aristoteles'in karakter erdemleri olarak adlandırdığı erdemler -bunlar insan olmanın ayırt edici özellikleridir- bu yanla ilgilidir, düşünce erdemleri olarak adlandırdığı erdemler (sanat, bilim, bilgelik vb.) ise akıl sahibi olan yanla ilgilidir. Düşünce erdemleri her tek durumda orta olmayı gösterir; bunlar olmazsa karakter erdemleri de olmayacaktır.¹⁹⁵ Aristoteles'in dilinde erdem ise ortayı hedef edinmedir, her tek kişiye uygun düşen orta olma da her tek durumda değişir.¹⁹⁶

Aristoteles'e göre üç tür yaşam biçimi vardır; birincisi haz yaşamı, ikincisi politik (siyasi) yaşam, üçüncü ve son olarak düşünme yaşamı (*Theoria*). Her eylem ve tercihin amacı iyidir. Mutluluğu ise kendisi için yani mutluluk için tercih ediyoruz. Buna karşın hazzı, usu, onuru ve erdemi hem bunlar aracılığıyla mutlu olabileceğimizi düşündüğümüz için tercih ederiz hem de hem de kendileri için tercih ederiz.

Aristoteles, fiziksel zevke dayalı yaşamı kaba ve barbarca bularak reddeder. Çünkü haz tek başına iyi olanı tanımlamaz; fakat insan daha önemli aktiviteleri gerçekleştirmek için haz veren bazı etkinliklere yönelir. Politik yaşam en iyi yaşam olamaz çünkü o kendi kendine yeterliliği dışarıda bırakır. Böyle bir yaşamda özne her türlü değerini diğer öznelere borçludur. Oysa düşünsel yaşam kendi ereğini kendi içinde taşır. Ayrıca o bir süreç olmadığı için başka bir şeyin aracı da değildir. Bu

¹⁹⁵ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik* (çev.S.Babür), Ankara:Bilgesu, s.28-29 (1102b 20-30, 1103a 25-5)

¹⁹⁶ URL=<http://www.gizliilimler.tr.gg/Aristoteles,-II.htm> 31.01.2008

nedenle en mükemmel yaşamın kurucu ögesi mükemmel aktiviteyi de tanımlayan düşünsel aktivitedir. Düşünsel yaşam en yetkin yaşamdır.¹⁹⁷

Mutluluğun, kimi erdem, kimi akli başındalık, kimi bir tür bilgelik olduğunu, kimi de hazla birlikte ya da haz olmaksızın bunlar ya da bunlardan biri olduğunu düşünüyorlar; başkaları ise dış iyi koşulları da hesaba katıyor. En iyinin, erdeme sahip olmada bulunduğunu düşünmek ile onun kullanmada bulunduğunu düşünmek, yani onun huyda bulunduğunu düşünmek ile etkinlikte bulunduğunu düşünmek arasında büyük fark vardır. Çünkü bir huy bulunduğu halde, hiçbir iyiyi meydana getirmeye bilir. Örneğin uyuyan ya da bir başka şekilde eylemden alıkonulanlarda olduğu gibi; oysa etkinlikte bu olanaksızdır, çünkü kişi zorunlu olarak eylemde bulunacak ve iyi eylemde bulunacaktır. Ve doğru eylemde bulunanlar başarılı olurlar.¹⁹⁸ Kimi erdemi sevenlerin yaşamında hazza her zaman bir yer olduğunu söyleyebiliriz.

Siyasetin amacı en iyidir. Siyaset yurttaşları nitelikli ve iyi insan kılmaya insanların iyi eylemlerde bulunmasına çaba gösterir.¹⁹⁹ Aristoteles'e göre de mutluluk ruhun erdeme uygun bir etkinliğidir. Mutluluk için önemli olan erdeme uygun etkinliklerdir, erdeme aykırı etkinliklerse mutluluğun tersini yaratır.²⁰⁰ Mutluluk için dış iyilerin var olması gereklidir. İyi eylemlerde bulunabilmemiz ve mutluluğa erişebilmemiz için kimi dayanakların mevcut olması gerekliliği kaçınılmazdır. Zira bizim bir kişiye mutlu diyebilmemiz için bu dış iyilere sahip olmasının ve etkinliklerinde erdeme göre hareket etmesinin gerekliliği vardır. Mutluluk kıymetli ve ulaşmak istediğimiz amaçtır.

Aristoteles'e göre hem yasaya uymayan insanın, hem çıkarıcı insanın, hem de eşitliği gözetmeyen insanın adaletsiz olduğu düşünüyor. Yasaya uyan insan da eşitliği gözetken insan da adaletli olacaktır. Öyleyse adalet yasaya uygun olanda ve eşitliği gözetmeyende olur. Adaletsiz insan çıkarıcı olduğundan iyilerle ilgilenecektir, ama hepsiyle değil; ancak talihlilikle ve talihsizlikle ilgili olan iyilerle ki bunlar kendi başlarına hep iyidirler. Adaletsiz insan her zaman daha fazla olanı tercih

¹⁹⁷ Erkızan,H.N (2003), (Editör:A.Cevizci), *Felsefe Ansiklopedisi 1*, İstanbul:Etik yay.

¹⁹⁸ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.20, (1099a,30-5).

¹⁹⁹ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.22, (1100a, 30).

²⁰⁰ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.24, (1101a, 10). (1129b, 30).

etmez, kendi başlarına kötü olanlarda daha azı da tercih eder. Yasaya uymayan adaletsizdir, yasaya uyan adildir. Ve yasal olan şeyler bir anlamda haklı şeylerdir. Yasalar herkes için konulur. Ya herkesin ortak yararını ya da en iyilerin yararını [erdem bakımından] başta olanların yararını ya da bu tür bir başka bakımdan yararlı olanı hedef edinirler. Politik toplumda mutluluğu ve onun öğelerini oluşturan ya da koruyan şeylere bir anlamda haklar denir. Dolayısıyla adalet kendi amacını kendinde taşıyan erdemdir. Adalet erdemlerin en önemlisi ve bütünüdür.²⁰¹ Aristoteles'te en önemli olan ve en başta gelen bilim politikadır.²⁰² “Çünkü kentler için hangi bilimlerin gerekli olduğunu, hangilerini, kimlerin, ne kadar öğrenmesi gerektiğini belirleyen odur. Askerlik, ekonomi, retorik gibi en değer verilen olanakların da onun altında yer aldığını görüyoruz; diğer (pratik) bilimleri kullandığına, ayrıca da neler yapmak ve nelerden kaçınmak gerektiği konusunda yasalar koyduğuna bakılırsa, onun amacı ötekilerin amacını da kapsamalı, öyle ki bu amaç, “insan için iyi” olan olsa gerek.”²⁰³ Adaletin koruyucusu da yöneticidir. Yöneticilerin ve siyaset adamlarının da aklı başında olması bir anlamda da ölçülü olması gerekmektedir.

Siyaset yaşamının amacı onurlu olmaktır bu nedenle de seçkinler ve eylem adamları mutluluğun onurda olduğunu düşünürler. Aristoteles etik erdemlere uygun siyasi (politik) yaşam dış iyilere ihtiyaç duymasından ötürü ikinci derecede mutlu bir yaşam olarak nitelendirilir.

Onur onurlandırıldandan çok onurlandıranlara bağlı, görünüyor, oysa iyiyi kişiye özgü ve kolayca ondan alınamayacak bir şey olarak tasarlıyoruz. Ayrıca kendilerini iyi olduklarına inandırmak için onur peşinde koşar görünüyorlar, aklı başında kişiler tarafından hem de onları tanıyanların önünde ve erdemleri için onurlandırılmayı isterler; erdem onlara göre daha iyi bir şey olduğu açık. Hatta belki siyaset yaşamının amacı olarak daha çok erdemi sayan çıkabilir. Ama o da pek amaç gibi görünmüyor. Çünkü erdem sahibi birinin uyuması da, yaşam boyu eylemsiz kalması, üstelik başına felaketler gelmesi ve büyük talihsizliklere uğraması da olanaklı görünüyor; böyle bir yaşam süren birini hiç kimse- bir tezi sonuna dek savunmadığı takdirde- mutlu saymaz. Üçüncü yaşam şekli teoria yaşamıdır. Ticaret

²⁰¹ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.91, (1129b, 30).

²⁰² Günay, M. (2010), *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, Adana: Karahan Kitapevi, s.18.

²⁰³ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.10, (1094b, 5).

yaşamı ise oldukça zorlu bir yaşamdır, zenginliğin de bizim aradığımız iyi olmadığı açık; çünkü o başka şeylere yarar. Bunun için daha önce söylediklerimizi amaçlar saymak daha uygun olur. Onlar kendileri için sevilirler. Ama onlar da uyum görünmüyor.²⁰⁴

Theoria en iyi ve en mükemmel erdem (sophia) etkinliği olarak mükemmel mutluluğu tanımlamaktadır. Ve *theoria* en iyi yaşamdır. Çünkü o *mükemmel mutluluktur*. Aristoteles'in insanı *nous* olarak tanımladığını dikkate alırsak *theoria* etkinliği; en çok kendine yeterli olan, en çok boş zamana sahip olan, en kesintisiz olan bir etkinliktir.²⁰⁵ Buradan yola çıkarak mükemmel mutluluğun mükemmel erdem bir etkinliği olduğu sonucuna ulaşırız ki Aristoteles de en iyi yaşam en mükemmel yaşam olan *theoria* yaşamıdır.

Aristoteles'e göre her bilgi ve her tercih iyiyi arzular. İyinin ve mutluluğun yaşam biçimlerine bağlı sayılması pek akla aykırı görünmüyor; çoğunluk ve kaba saba insanlar bunların hazda olduğunu düşünürler; bundan dolayı da haz yaşamını severler. Aristoteles'te mükemmel yaşam, *düşünsel yaşam* yani *theoria* yaşamı olarak görülmektedir. Ve düşünsel yaşam erdemlerle birlikte ele alır. Teori etkinliğinde, acı ve arzudan bağımsız hazlar da vardır; etkinlik, kendisinde bir şey eksik olan huy ve arzuların içindedir. Ve her teori'ye ilişkin bir haz vardır.

Kendisi amaç olan iyi kendine yeter düşünülüyor. Kendine yeter'den kastettiğimiz, kişinin tek başına olması, yalnız bir yaşam sürmesi değil ana-babası, çocukları, karısı, dostları ve yurttaşlarıyla birlikte olmasıdır. Çünkü insan doğal yapısı gereği toplumsaldır. Yapılanların amacı olarak mutluluk, kendisi amaç ve kendine yeter bir şey olarak görünüyor.²⁰⁶ İyiler ruhla ilgili olan iyiler ki bunların içinde eylemlerimiz ve ruh etkinlikleri de girmektedir, bedenle ilgili olan iyiler ve dış iyiler olmak üzere üçe ayrılır.

²⁰⁴ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.13, (1095b-15).

²⁰⁵ Çankaya, A. (2007), *Aristoteles'te Mükemmel Yaşam Üzerine Bir İnceleme*(yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

²⁰⁶ Aristoteles,(2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.17, (1095b-15).

İnsansal erdem ruhun erdemi ve mutluluk da ruhun bir etkinliği olduğuna göre siyaset adamı da ruhun konusunu bilmeli ve ruhun konusunu ele almalıdır. Eğer her eylemi ve her etkilenimi haz ya da acı izliyorsa erdem hazlar ve acılarla ilgilidir. Haz canlılarda ortaktır ve tercih konusu olan her şeyle birlikte bulunur. Eylemlerden iyi ya da kötü bir şekilde haz veya acı duyma önemli bir fark yaratır. Gerek erdem gerekse siyaset konusunda yapılan her araştırma haz ya da acılarla ilgilidir. Erdemin acılarla ve hazlarla ilgili olduğu; onu oluşturanların aynı zamanda onu arttırdığı ama başka şekilde gerçekleştirildiklerinde onu yok ettiği ve onu oluşturmuş olan konularda etkinlikte bulunduğu belirtilmiş oldu.²⁰⁷ Hazlarla acılar konusunda orta olma ölçülülük, aşırılık ise kendini tutamamazlıktır. Kişi haz duymak için hoş ve güzel şeyler yapmalıdır. Fakat buna karşın öfkelendiklerinde öç alıp bundan haz duyan kişiler de bulunmaktadır. Ölçülülüğün ruhun akıldan pay almayan yanlarıyla ilgili erdemler oldukları aynı zamanda da hazlar konusunda da bir orta olma olduğu düşünülüyor. Haz düşkünleri hoşlandıkları şeylerden arzuladıkları şeyleri hatırlattığı için hoşlanırlar. Aristoteles'e göre de haz düşkünlüğü hayvansaldır.

Aristoteles'e göre haz düşkünleri hoşlanmamaları gereken tiksindirici şeylerden hoşlanırlar ve hazlarda aşırılığa kaçma da bir haz düşkünlüğüdür. Ve ölçülülük hazlar konusunda bir orta olma durumudur. 'Ölçülü kişi haz düşkününün pek çok haz aldığı şeylerden hoşlanmaz, hatta onlara kızar; genellikle hoşlanılmaması gereken şeylerden hoşlanmaz. Haz düşkününü isteyerek olunmaz, çünkü hiç kimse haz düşkününü olmayı dilemez.'²⁰⁸ Aristoteles'e göre haz düşkünlüğüne göre fazla para harcayan kişilere hovarda denir. Ve bu kişiler aşağılık kişilerdir. Savurgan kişilerde haz düşkünlüğüdür. Ayrıca haz düşkününü kişiler bedensel hazların peşinde koşarlar.

²⁰⁷ Aristoteles,(2007), *Nikomakhos'a Etik* ss.32-34, (1104b, 10-15, 1105a- 10))

²⁰⁸ Aristoteles,(2007), *Nikomakhos'a Etik* ss. 66-67, (1119a-10,1119b).

II.4. KARAKTER GELİŞİMİ VE EĞİTİM

İnsan karakteri gerek ana babadan kalıtsal özelliklerle geçen gerekse eğitim ile toplum içinde yaşayarak etkileşim süreciyle öğrenilen davranış kurallarından etkilenerek şekillenir. İnsan zekâsı doğuştan gelen sonradan kazanılmamış bir yetenek olmakla birlikte çevreyle de gelişmekte ve şekillenmektedir. Kendisinin ve başkalarının davranışları hakkında düşünen ve bir takım yargılara varabilen bir varlık olarak insanın ancak zekâ ve akıl sahibi olduğunda ahlaki sorumluluğundan bahsedilebilir. Akıl sağlığı yerinde olmadığı raporla kanıtlanmış kişiler suç işleseler dahi hüküm giymezler. Bu nedenle örneğin delilerin ahlaki sorumluluklarından bahsedilemez. Tıpkı zekâ gibi insanın doğuştan getirdiği cinsiyet, sağlık ve güzellikle ilgili özellikleri de onun karakterini bir ölçüde etkiler. Bütün bu özellikler insanların sosyal çevresini, toplumdaki statüsünü ve toplumun onlara karşı tutumlarını belirlemektedir. Fakat tüm bu özelliklerin tek başına yeterli olmadığı kanısındayım. Zira tüm bu özelliklerin yanı sıra eğitim ve kişinin kendini yetiştirebilme yeteneği de büyük rol oynamaktadır.

İnsanın kişiliğinin belirlenmesinde biyolojik faktörlerinde önemli rolü vardır. İnsanın gelişmesini doğrudan doğruya belirlememekle birlikte biyolojik faktörler bu gelişmeye birtakım sınırlar koyar. Örneğin vücudumuzdaki iç salgı bezlerinden tiroid bezinin iyi çalışmaması durumunda metabolizma yavaşlayıp kan basıncının düşmesi sonucu insan kolayca yorulur ve devamlı bir ruhsal çöküntü duyar. Buna karşılık tiroid bezinin aşırı çalışması durumunda ise insan aceleci, sinirli ve hemen parlamaya hazır bir vaziyette olur.²⁰⁹

İnsan kişiliğinin belirlenmesinde önemli olan diğer faktörler ise insanın içinde bulunduğu sosyal ve coğrafi yani fizik çevredir. İnsan toplumsal bir varlık olduğundan dolayı toplumdan ayrı düşünülemez. Karakterinin şekillenmesinde ve belirlenmesinde büyük yer tutar. Toplumun gelenek ve göreneklerinin de kişilik belirlenmesinde rol oynadığından bahsedebiliriz. İnsan her şeyden önce öğrenen, eğitilmesi gereken bir varlık olduğuna göre etik değerlerin kazandırılmasında sosyal çevrenin rolünün büyük olması gerekir. İnsan ahlaki davranışları bilmiş olarak

²⁰⁹ Küken,G. (2003), s.528.

doğmamaktadır. Bu ahlaki davranışların değişik toplumlarda değişik özellikler göstermesi ve bunların farklı farklı değerlendirilmesi de onların sonradan öğrenildiğinin bir kanıtıdır. Karakter iyiliği doğuştan gelmez fakat alışkanlıkla kazanılır. Biri düşünce diğeri ise karakter iyiliği olmak üzere iki tür iyilik [erdem] vardır. Düşünceye özgü erdem daha ziyade eğitimle meydana gelir ve gelişir ve bu nedenle de deneyim ve zaman gerektirir. Karakter iyiliği ise alışkanlığın sonucudur. İyilik [erdem] alışkanlıkla mükemmelleşir. Karakter iyiliği insanda doğuştan yoktur; bu nedenle de her şey doğasına uygun alışkanlık oluşturur. Eğitim ve alışkanlık karakter iyiliğinin oluşması için gereklidir. Ruh [karakter] durumları aynı türden eylemlerden oluşur. Bu Aristoteles'in eğitim teorisinin temelini oluşturur. Zira Aristoteles karakter eğitiminin önce gelmesi ve toplumun pratik gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir. Okuma yazma gerek üstün bilgileri öğrenebilme açısından gerekse gündelik yaşamda bize sağladığı faydalar açısından önemli ve gereklidir.

Aristoteles gençlerin olabilecek en iyi beden gelişmelerini sağlamanın yolunu ararken işe en başından başlamak gerektiğini düşünür. Ona göre bu konuda yasa koyucu ilkin ana-babaların evlenmesini düşünmek durumundadır. Hangi tipten insanların birbirleriyle evlenmelerinin ve evlilik ilişkisinin ne zaman başlamasının uygun olacağını belirlemek lazımdır. Eşlerin birbirlerine uygun yapıda ve yaşta olmaları ideal olmalıdır. Babanın çocuk yapma yeteneğinin bulunduğu dönemde, ananın çocuğunu doğuracak yaşı birbirine denk düşmelidir. Birinin çocuğu olabileceği, ötekini olamayacağı bir durum, karşılıklı suçlamalara ve ayrılmalara yol açar. Bundan sonra art arda çocukların dünyaya gelmesinin zamanlaması ve babayla çocuklar arasında uygun bir yaş aralığının olması gerekmektedir. Bu yaş farkı ne az ne de çok olmalıdır. Bu durumun nedeni çok genç ana-babaların çocuklarının eğitiminde gerekli saygı ve otoriteyi sağlayamamaları, yaşlı ana-babalarında çocuklarına gerekli yetiştirme olanağı sağlayamayacaklarıdır. Çocukların gerek fiziksel gerekse ruhsal olarak sağlıklı bireyler olarak gelişmeleri de toplumun genel sağlığı açısından önemlidir. Devlet de bunu yasalarla sağlar. Aristoteles sağlıklı doğumların yapılmasına önem verdiği için yasalarla hasta, sakat, sağlıksız kişilerin evlenmesini devlet tarafından yasalarla engellenmesi gerektiğini

ifade eder.²¹⁰ Buradaki amaç sağlıklı toplum oluşturmaktır ki Aristoteles de toplum sağlığını her şeyden önde tutar ve ona göre her şeyden önemlidir. Sağlıklı bireyler sağlıklı toplumu oluşturur. Zira günümüzde de akraba evlilikleri kalıtsal hastalıklardan dolayı sakıncalı bulunmaktadır ve devlet tarafından kişiler uyarılmaktadır.

Kızlar için en erken evlilik yaşı on sekiz iken erkekler için otuz yedidir. Aristoteles sağlıklı doğumların yapılmasına o kadar fazla önem verir ki bu konuda hekimlerin ve bilginlerin öğütlerine başvurmanın da zorunluluğunu ifade eder. Çocuk dünyaya getirecek çiftlerin ne çok fazla atletik ne de çok fazla cılız ve çalışmayacak durumda olmaları iyi değildir. Ayrıca kadınların gebelikleri sırasında bedensel durumlarına iyi bakmaları da önemlidir. Tembel olmamaları ve az beslenmemeleri gerekir. Bir yasa koyucunun ‘Özellikle çocuk doğumuyla ilgili tanrılara tapınmak için gebe kadınlar tapınağa gitmeli’ diye bir kural çıkartarak bunların her gün yürüyüş yapmalarını sağlaması kolaydır. Fakat bedenlerinin tersine kafalarını pek çalıştırmamalıdır. Aristoteles’e göre ‘vücudun bakımı, zihnin bakımından önce gelmelidir, sonrada iştihali ögenin eğitimi-ama her zaman zeka için; tıpkı vücudun eğitiminin ruhun adına oluşu gibi.’²¹¹

Alışkanlık edindirme yoluyla eğitimin, akıl yürütmeye yapılan öğretimden önce gelmesi gerektiği besbelli olduğundan çocuklarımızı jimnastiğe ve güreş çalışmaya göndermemiz gerektiği açıktır; bunların ilki vücudun kendisini düzenler, ötekiyse hareketlerini. Eğitim yalnız bir nitelik yaratmaya ve onu ötekilerden daha çok geliştirmeye yöneltilmemelidir.²¹² Eğitimle oluşturulabilecek her alışkanlığın çok erken dönemlerden itibaren yerleştirilmeye başlanması daha iyi olur.²¹³ Ruhtan önce beden eğitimi geldiği içindir ki çocukların beden eğitimi almaları çok önemlidir. Aristoteles’e göre müzik eğitimi boş zamanları dolduran ve insana sadece haz veren bir etkinlik değildir. Ona göre müzik doğanın kendisidir. Ek olarak özgür ve üstün insanlara yaraşan bir eğitimidir. Bu nedenle çocuklukta verilen ilk müzik eğitiminin bilgilerinden sonra ilerleyen yaşlarda müzik zevkini geliştirmek, anlamak

²¹⁰ Aristoteles (2006), *Politika*, s.226.

²¹¹ Aristoteles (2006), ss.227-228.

²¹² Aristoteles (2006), ss.236-237.

²¹³ Aristoteles (2008), *Eğitim Üzerine*, İstanbul: Say yay, s.143.

ve çalmak gerekmektedir. Aristoteles müziğin ahlaksal bir özelliğinin olduğunu bu tınıların ise bunları temsil ettiklerini söyler. Makamlar, tınlar arasındaki farklar dinleyenlerde farklı etkiler uyandırır.

Müziğin karakter ve zihin üstünde herhangi bir etkisi olup olmadığına bakmamız gerekir. Aristoteles şöyle devam eder: “Müziğin gerçekte bir etkisi olduğu birçok örnekten bellidir. Hele Oylmpos’un bestelediği melodilerden. Bunların kişiliği etkilediği, insanları çılgın gibi heyecanlandığı hem bir zihin hem de bir ahlak durumu olarak taşkın bir heyecan yarattığı pekiyi bilinmektedir. Müzik haz verici şeyler sınıfına girdiği ve orada erdem, doğru zevk almak, doğru şeyleri beğenip beğenmemek olduğu için açıktır ki doğru yargıdan ve iyi ahlak ve soylu eylemler karşısında müzikle zevk almaktan başka öğrenilecek daha önemli bir ders ya da edinilecek alışkanlık yoktur.”²¹⁴ Müzik iyi öğretildiğinde değerli hazlar aşılır ve eğlence hiçbir zaman eğitimin konusu olamaz. Ayrıca eğitim eğlendirici olmak bir yana, güçlükleri göz önüne almayı gerektirir. Ispartalılar gelişmiş bir müzik eğitiminden geçmemekle birlikte güzellik ve uyum konusunda doğru yargılar verebiliyorlar.²¹⁵ Aristoteles’te müzik karakter eğitiminin aracıdır. Ve müziğin bir karakter oluşturma gücü vardır bu nedenle de gençlere müzik eğitimi verilmelidir.

Aristoteles bu arada kulağa hitap eden müzikle göze hitap eden sanatlar arasında bir ayırım yapar. Göze hitap eden sanatın objelerinde ancak bedeni etkiledikleri ölçüde duygulanımların dışavurumlarıyla karşılaşırız. Müzikte ise onların ruhtan ruha geçen doğrudan anlatımını buluruz. Aristoteles belli bir karakter durumunun oluşumu bakımından müziğin eğitim için uygun çalışma dalı olduğunu belirtir. Aristoteles özellikle flütü reddeder ve onun nasıl kullanılmaya başladığını ardından da gayri ahlaki etkisinden ötürü nasıl kullanımdan kaldırıldığını anlatır. Farklı müzik türleri karakter üzerinde farklı etkiler oluşturduğundan Aristoteles hangi türlerin uygun olduğunu araştırmaya geçer. Bazı filozofların karakteri dışa vuran melodiler hareketli melodiler heyecan uyandıran melodiler şeklinde yaptıkları melodi tasnifini kabul ediyoruz. Eğitimle ilgili amaçlar için ahlaki melodileri kullanmalıyız. Ne var ki eğitimle ilgili amaçlar bakımından karakteri dışa vuran

²¹⁴ Aristoteles (2006), s. 240.

²¹⁵ Timuçin, A.(2008), s.202.

ahlaki melodiler ve usuller kullanmalıyız. Dor usulü böyle bir usuldür.²¹⁶ Ahlak değerlerine uygun bir usuldür.

Ve Aristoteles şöyle devam eder; “Müziğin karakteri geliştirme gücü olup olmadığını araştırırken yine aynı soru karşımıza çıkıyor. Niçin müziği kendimiz öğrenelim de Lakedaimonialıların yaptığını yapmayalım başkalarını dinleyerek sağlam bir yargı gücü ve iyi bir beğeni edinmeyelim? Onlar müziği öğrenmeden iyi müziği kötüsünden doğru olarak ayırma yeteneğine eriştiklerini iddia ediyorlar. Aynı kanıt soylu baylar için hoş ve zevkçe gelişkin bir vakit geçirme aracı olarak kullanılması gerekip gerekmediğini sormamıza da uygulanabilir. Müzik bir eğitim midir, bir eğlence midir, vakit geçirecek bir şey midir? Her üçüne birden yöneldiğini ve hepsinden pay aldığını söylemek doğru olur. Eğlence dinlenmek içindir, dinlenmek ise mutlaka zevkli olmalıdır.”²¹⁷

Örneğin Myksolydia denilen makamı dinleyince kederlenme ya da dokunaklı olma eğilimine girerler, daha yumuşak uyumlar ise insanları gevşetir. Bu ikisinin ortasında dengeli bir duyguyu yalnız Dor makamı yaratır. Buna karşılık Phryg makamı insanları çok heyecanlandırır. Eğitimin müzikle ilgili yanı üstüne yapılan bir takım yetkin çalışmalar, bu sonuçları ortaya koymuştur. Bazı ritimler insanları soylu davranışlara yöneltir durultucu etki yaratırken bazı ritimler denge bozucudur, bayağı hareketlere yol açar.²¹⁸ Klasik müziğinde gerek bebekler olsun gerekse büyükler olsun dinlendirici ve sakinleştirici özelliğinin olduğu da yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Buna karşın arabesk müzik türü ise insanları bunalıma sevk ettiği ve intihara meylettirdiği tartışmaları da bir dönem yaşanmıştır. Aristoteles’e göre eğer müziğin belli zihin hareketleri yaratma gücü varsa eğitime uygulanmalı ve gençler müzik eğitimi görüp müzikle eğitilmelidirler.

Eylemlerimizi takip eden hazzı veya acıyı alışkanlıkların [ruh ve karakter durumlarının] belirtisi olarak almalıyız. Bedensel zevklerden uzak duran ve bundan da haz duyan kimse ölçülü, böyle yapan, ama bundan hoşlanmayan kimse ölçüsüzdür. Tehlikeye karşı koyan ve bundan haz duyan veya her halükarda acı

²¹⁶ Davidson, T.(2008), *Greklere Eğitim Düşüncesi* (çev. Ahmet Aydoğan), İstanbul: Say s.205.

²¹⁷ Aristoteles (2006), s.239.

²¹⁸ Aristoteles (2006), s.241.

duymayan kimse cesurdur; fakat ona acıyla karşı koyan kimse korkaktır. Çünkü karakter iyiliği [erdem] hazlarla ve acılarla ilgilidir. Bize kötü olan şeyi yaptıran hazdır ve bizi doğru olandan uzak tutan acıdır. Bu yüzden daha gençliğimizden itibaren Platon'un söylediği gibi doğru şeylerden haz ve acı duyacak şekilde eğitime gereksinim duyarız. Doğru eğitim de budur.²¹⁹

Sonuç olarak; bir yurttaşın eğitiminin temel amacı onun zeka ve sanat yetilerini sonuna kadar kullanabilmesini, bir 'erdem' ya da 'boş zaman' (*skhole*) yaşamı sürdürmesini olanaklı kılmaktır. Eğitim, yalnız bir nitelik yaratmaya ve onu ötekilerden daha çok geliştirmeye yöneltilmemelidir.

²¹⁹Aristoteles (2008), *Eğitim Üzerine*, s.73-74.

II.5. EĞİTİMİN İÇERİĞİ

Eğitim devletin bir işidir, devlete aittir ve yasayla düzenlenir. Yurttaşların çocukları geleceğin yurttaşları ve egemen sınıfı olacağından dolayı eğitilmeli ve yetiştirilmelidir. Bu da Yunanlıların *skhole** dediği yani boş zaman zihin, sanat ve düşün yaşamına bağlı olacaktır. Bu sorun kamuyu ilgilendirir ve devlet nasıl olacağına karar verir. Zira eğitim devletin işidir.

Aristoteles'e göre ancak eğitilmişse ruha ve de sadece eğitilmiş insanlara mutlu denebilir, yoksa yüzeysel değerlerle gösterişli biçimde süslenmiş, ama hiçbir değeri olmayan kişilere değil.²²⁰ Ve beden eğitimi ruh eğitiminden önce gelmelidir; beden eğitimi iştihaların eğitiminden hemen sonra gelmelidir ve hepsinden sonra da akıl eğitimi gelmelidir. Alışkanlıkları akıl için, bedeni ruh için eğitiriz. Eğitim ile çocukların kişilik, yetenek ve becerilerinin geliştirilmesi ve üyesi olduğu toplumun düzeyinin iyileşmesi amaçlanır.

Eğitim sisteminin nasıl olacağı, yurttaş adayına ne öğretilmesi ve nasıl öğretilmesi de, devlet türüne ve ne çeşit bir yaşam istendiğine, zihin, sanat ve düşün yaşamına bağlı olarak belirlenecektir.²²¹ Aristoteles de bu ölçütler çerçevesinde düşündüğü eğitim modelinin içeriğine uygun bir program oluşturur.²²² Zira eğitime ilişkin görüşlerini bildirdiği *Politika* adlı eserinin bazı bölümlerinin kaybolduğu düşünülmektedir. Elimizde olan kısımlarıyla sadece müzik eğitimiyle olan bilgiler mevcuttur.

Eğitim beden ile başlamalıdır, çünkü beden ve iştahları ruhtan ve yetilerinden daha erken gelişirler; ama beden ruh uğruna ve iştahlar us uğruna eğitileceklerdir. Eğitim, öyleyse her şeyden önce bir ahlaksal eğitimidir ve böyle olmalıdır. Çünkü yurttaş yaşamını çiftçi ya da zanaatçı olarak çalışmakla kazanmak zorunda kalmayacak, ama ilkin iyi bir asker sonra iyi bir yönetici ve memur olarak yetiştirilecektir. Ahlaksal eğitim üzerine bu vurgu kendisini Aristoteles'in doğum

*Skhole: Boş zaman. Aristoteles bu terimi dinlenme ya da eğlenme anlamında ve aylıklıkla geçirilen zaman anlamında kullanmaz. Terim kişilerin kendilerini yetiştirmek için geçirdikleri etkinlik zamanı, uğraşmaya değer ve kendi içinde değerli bir şey üstünde çalışma anlamındadır.

²²⁰ Aristoteles(2003), *Protrepitkos* (çev.) s. 20.

²²¹ Aristoteles (2006), s.233.

²²² Yılmaz, Z.(2004), s.154.

öncesi bakımı ve çocukların oyunlarını ilgilendiren görüşlerinde göstermektedir. Eğitim Yönetmenleri tüm bu konuları büyük bir önemle ele alacaklar ve çocukların oyunlarını ve onlara anlatılan öyküleri onlar için özen gösterilmeyecek denli önemsiz şeyler olarak düşünmeyeceklerdir. Aristoteles müzik eğitimi için ‘çocuk çingırağı bebek ruhuna uygun bir oyuncaktır ve müzik eğitimi daha büyük çocuklar için bir çingırak ya da oyuncaktır’ der.²²³

Aristoteles müzik çalışmasındaki üç amacı şöyle sıralamaktadır: a) ‘eğitim’, b) ‘arınma’, c) ‘anlık haz için, yorgunluktan sonra gevşeme ve eğlence için’. Eğitimde törel melodiler sunulmalıdır, ama eylem ve tutku melodilerini bunlar başkaları tarafından sunuluyor iken dinleyebiliriz. Çünkü acıma ve korku, ya da yine coşku gibi duygular kimi ruhlarda çok güçlü bir biçimde bulunurlar ve herkes üzerinde az ya da çok etki taşırlar. Arınma melodileri ise insanlığa suçsuz bir haz verir.²²⁴ Müziğin melodi ve ritim olmak üzere ikiye bölündüğünü söyleyen Aristoteles melodi ve ritimden hangisinin daha yüksek düzeyde sayılması gerektiği konusunda kendi zamanında ‘çağdaş müzikçiler’ dediği kişilerin müzik ile ilgili olarak felsefi ve eğitimle ilişkili edimsel yaklaşımları bulunduğunu belirtir. Aristoteles müziğin tek bir yarar değil pek çok yarar sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca eğitim Aristoteles’e göre erdemin çocuklarda alışkanlık haline getirilmesidir.

Yirmi bir yaşında devlet eğitim sistemini başarıyla tamamlamış olan gençler yurttaş ya da siyasetçi olur. Ve bu tür görevleri yerine getirmeye başlar. Bunlar iki türdür. Birincisi uygulamayla ilgili ikincisi ise yasamayla ilgilidir. Eylemin bir yandan etkin diğer yandan geniş deneyim gerektiren düşünümün kılavuzluğunda ilerlemesi gerektiğinden devletin işleri etkin görevler genç ve güçlülere görüşme olanlar da yaşlı ve olgunlara düşecek şekilde düzenlenmelidir. İlkinin ayırt edici erdemi sabır ve dayanıklılıkla birlikte metanet ikincisinin ki felsefedir. Her ikisi de öz denetime ve adalete sahiptir. Gençler ilk kez yurttaş olduklarında sivil veya askeri etkin hizmet alanlarına ayrılır ve böylece felsefenin uygulamaya dönük kısmını uygulayarak öğrenirler. Yaşları ilerledikçe daha az uygulamayı daha çok düşüneyi

²²³ Aristoteles (2006), *Politika* (çev:M.Tunçay), İstanbul:Remzi Kitapevi, s.242.

²²⁴ Copleston (1986), s. 138.

gerektiren görevlere getirilirler. Öyle ki sonunda etkin görevleri azalınca danışma heyetine kabul edilirler.²²⁵

Aristoteles'e göre tartışma ile eğitimde herkese aynı üslûp uygulanamaz. Çünkü insanlar farklı karakterlere sahiplerdir. Bu nedenle bazı insanların ikna edilmesi gerekir, bazı insanlara ise mantıksal zorlama gerekir. Belirli bir anlayış seviyesindeki insanların bilgi eksikliklerini tamamlamak sadece ve sadece doğruyu göstermekle olur, bu da kolaydır. Ona göre çocuklara dört şey öğretilir: okuma-yazma, beden eğitimi, müzik, resim. Gündelik yaşamda üstün bilgileri öğrenebilmek ve en yüksek faydayı sağladığı için okuma yazma ile resim çizmeyi bilmek gerekmektedir. Bu bilgilere sahip olmak yaşamı kolaylaştıracaktır da.

Aristoteles gençlerin eğitiminde çizimin yararlı olduğunu düşünmektedir. Çünkü böylece sanatçıların çalışmalarını daha doğru yargılama gücünü kazanmaktadırlar. Aristoteles'in güzel sanatlardaki başlıca ilgisi eğitsel ve ahlaksaldır. Aristoteles kuşkusuz hem müziğin ve hem de tiyatronun işlevlerinden birinin ahlaksal eğitim işlevi olduğunu düşünüyordu.²²⁶

Okuma yazma bilgisi bir işe ya da yönetime, incelemeye ve birçok yurttaşlık etkinliklerine gereklidir. Resim ve çizim bilgisi de yalnızca özel alışverişlerde yanlış yapmaktan kaçınmak veya eşya alırken aldanmamak gibi faydalar sağlamasından çok özellikle herhangi bir maddi nesnedeki güzellikleri gözlemlemeyi öğrettiği için faydalıdır. Herhangi bir konuda eğitilmiş insan bilincini yetkinleştirdiği gibi aynı zamanda başkalarına bağımlı olmaktan da kurtularak özgürleşir. Aristoteles gençlerin olabilecek en iyi beden gelişimlerini sağlamanın yolunu ararken işe en başından başlamanın gerektiğini düşünür. Beden eğitiminin önemi ve nasıl yapılması gerektiği konusunda Aristoteles beden eğitimi hocalarının görevlerine dikkat çeker. Konusu bütün olan ve kendisi tümüyle bir sınıf nesneye ilişkin bulunan sanat ve bilimlerde o nesnelere sınıfına giren her şeyi araştırmak tek bir sanat ya da bilimin ödevidir. Aristoteles'e göre vücudun bakımı zihnin bakımından önce gelmelidir ve çocukların beden eğitimi almaları çok önemlidir çünkü ruhtan önce beden eğitimi

²²⁵ Davidson,T.(2008), s.210.

²²⁶ Copleston (1986), s.131.

gelmektedir.²²⁷ Eğitim yalnızca bir nitelik yaratmaya ve onu ötekilerden daha çok geliştirmeye yönetilmemelidir. Bu amaçla çocuğun vücudunun hem görünüşünü hem de gelişmesini bozma pahasına onu bir atlet haline getirmek doğru olamadığı gibi bu yanıştan sakınmayı bilen Ispartalıların uyguladığı beden eğitimi cesareti çoğaltır izlenimiyle aşırı sert ve kırıcı olduğundan aynı şekilde yanıştır.²²⁸ Aristoteles, Pers ve Med krallıklarını müzikte zevksiz olmalarına rağmen müziği sadece eğlence aracı olarak kullanmaları ve müzik eğitimi almamalarından dolayı eleştirmektedir.

İlk mesele müziğe eğitimde bir yer verip vermeyeceğimizle ve onun güçlükler sıralamamızda sözü edilen etkilerden –eğitim, eğlence ya da serbest zamanın doğru kullanımı- hangisini meydana getirebileceğiyle ilgilidir. Eğlence dinlenme için vardır. Ve dinlenme zorunlu olarak hoş olmalıdır; çünkü o sıkı çalışmaların meydana getirdiği acı için bir ilaçtır.

İkinci olarak serbest zamanın doğru kullanımı belli ki sadece güzeli [soylu olanı] değil, hazzı da içermelidir; çünkü mutluluk bu ikisinden oluşur. İster çalgılarla icra edilsin ister insan sesi de çalgılara eşlik etsin hepimiz müziğin en hoş şeylerden biri olduğunu söyleriz. Dolayısıyla insanların toplantılarda ve serbest zaman aralıklarında haz verme gücünden dolayı ona yer verdiklerini açıklamak kolaydır. Sırf bu sebeple olsa bile müziğin gençlerin eğitiminin bir parçası olması gerektiğini kabul edebiliriz.²²⁹

Aristoteles sadece müzik bilgisi olan ve sadece müzik ile uğraşan profesyonel çalgıcı ve şarkıcıların aşağı sınıftan sayıldığını buna karşılık kendini her alanda yetiştirmiş, eğitilmiş bir kişinin müzik bilgisine de sahip olmasının onu daha da yetkinleştireceğini belirtmektedir: “Kafaca gelişkin bir yaşamın vakit geçirme yollarına gelince, bunlarda herkesin kabul ettiği üzere, bir soyluluk ögesi olduğu gibi bir haz ögesi de bulunması gerekir; çünkü o yaşama ilişkin olan mutluluk bunlardan oluşur. Müziğin ister salt çalgı ile yapılsın ister yanı sıra şarkı da söylensin en hoş ve en zevkli şeylerden biri olduğunu hepimiz kabul ederiz öyle ki çocuklara öğretilmesi

²²⁷ Aristoteles (2006), s.236.

²²⁸ Aristoteles(2006), s. 226.

²²⁹ Aristoteles (2008),s.159.

gerektiği yalnızca bu olgudan çıkartılabilir.’’²³⁰ Profesyonel olarak çalgı çalanları ve şarkı söyleyenleri sadece amaçları karakter gelişimlerini sağlamak için değil de sadece zevk vermek olduğu için eleştirmektedir. Onların yöneldikleri amaç halkı eğlendirmektir ki bu da aşağılık bir şeydir. Müziği hayatlarının işi ve mesleği haline getirmiş olan becerikli kimseler sadece öğrenmek için onunla uğraşanlardan daha iyi icracı olacaklardır.

Müziğin gerçek doğası dinlenme gereksinmesini doymaktan daha yüksek bir değer taşır. Müziğin gerçekten de daha yüksek değer taşıması birçok örnekten anlaşılacağı gibi Aristoteles’in verdiği örnekle; ‘‘Olympos’un bestelediği melodilerde açıkça ortaya çıkmaktadır. Bunların kişiliği etkilediği, insanları çılgın gibi heyecanlandığı, hem bir zihin hem de bir ahlak durumu olarak canlandırdığı pekiyi bilinmektedir.’’²³¹ İnsanlar bir müzik icrasını dinlerken, kullanılan melodi ve ritimlerin de ötesinde icraya uygun bir biçimde etkilenir. Müzik haz verici şeyler sınıfına girmekle birlikte bu hazda erdem, doğru zevk almak, doğru şeyleri beğenip beğenmemek de vardır ve işte bütün bu özelliklerinden dolayı; ‘‘doğru yargıdan ve iyi ahlak ve soylu eylemler karşısında müzik yoluyla zevk almaktan başka öğrenilecek daha önemli bir ders ya da edinilecek bir alışkanlık yoktur’’.²³² Yani insana haz veren müzik insan ruhunun ince bir zevk sahibi olmasını sağlar. Müzik hoş şeyler sınıfına dâhildir ve iyilik[erdem], doğru hoşlanma, doğru sevme ve doğru nefret etmeye dayanır.

Müzik öğretmek özellikle gençler için uygundur; çünkü gençliklerinden ötürü, kendilerine zevkli gelmeyen her hangi bir şeye isteyerek katlanmazlar; müzikse doğası gereği zevk verici şeylerden biridir. Ayrıca, bizimle müziğin uyum ve ritimleri arasında belli bir yakınlık vardır; bundan dolayı birçok uzmanlar ruhun bir uyum olduğunu bazıları da ruhta uyum bulunduğunu söylerler. Eğitime üflemeli çalgıların ya da *kithara** ve benzerleri gibi profesyonel ustalığı gerektirenlerin

²³⁰ Aristoteles (2006), ss.239-240.

²³¹ Aristoteles (2006), s.240.

²³² Aristoteles (2006), s.241.

*Kithara: Telli bir çalgı.

sokulmasına izin verilmemeli öğrencilere onları yalnız iyi müzik dinleyicisi yapacak ve genel olarak eğitimlerine yararlı olacak çalgılar kullandırmalıyız.²³³

Üflemeli çalgılar ahlaka uygun araçlar değildir, daha çok kışkırtıcı bir etki yaratırlar; onun için bunların kullanılması zihinsel bir etki yapmak değil heyecan duygularını doyurmak istendiği durumlarla sınırlanmalıdır. Üflemeli çalgı çalmak kişinin konuşma yetisini kullanmasına da engel olur. Müzik bildiğimiz biçimiyle melodi ve ritme bölünmektedir; bunlardan her birinin eğitim üstünde nasıl bir etkisi olduğunu ve iyi bir melodisi olan müziği mi yoksa iyi bir ritmi olan müziğimi daha yüksek sayacağımızı düşünmeyi atlamamalıyız. Müzik eğitimcileri ahlaklı, etkin ve duygusal olarak melodileri sınıflandırmalarına karşılık Aristoteles müziğin eğitim ve arındırma (*katharsis*) amaçlarıyla, zihinsel bir vakit geçirme yolu olarak dinlenmek ve gerildikten sonra gevşemek için gerektiğini düşünmektedir. Bundan ötürü bütün uyumlardan yararlanmamız gerekmele birlikte bunların hepsini aynı biçimde kullanacak değiliz; eğitimde karakteri geliştirenleri almalı başkalarının çalışını ya da söyleyişini dinlerken ise hem etkinleştirici olanlardan hem de duygu karıştırıcı ya da çoşturucu olanlardan faydalanmalıyız. Eğitim amaçları açısından ise ahlak değerlerine uygun melodiler [ahlaki melodiler] kullanmalıyız, örneğin Dor usulü gibi. Arındırıcı melodiler ise insanlara masum bir neşe verir.²³⁴

Aristoteles'e göre jimnastiğin eğitimdeki yeri ve önemi büyüktür. Buna göre ergenliğe kadar çalışmalar hafif ve kolay olmalı, vücudun büyümesini engelleyecek hiçbir şey yapılmamalıdır. Gelişmeye herhangi bir şekilde engel olmaması için her türlü sert beslenme tarzı ve zorunlu alıştırmalar eğitimden çıkarılmalıdır. Sert perhizler ve sürekli zorlamalar sakıncalıdır. Çocukların erken yaşta ağır jimnastik yapmaları güçlerini yitirmesine yol açmaktadır. Erken dönemde aşırı eğitimin zararları Olimpiyat oyunlarının galiplerinin örneği çarpıcı biçimde kanıtlar; bunların, ancak iki ya da üçü hem çocukların hem de yetişkinlerin yarışmasında ödül kazanmıştır. Bunun sebebi gençlerin eğitimleri esnasında zorunlu beden eğitimi alıştırmalarıyla güçlerini kaybetmeleridir. Fakat ergenlik çağına girdikten sonra üç yıllını başka şeyler öğrenmekle geçirince, gelecek dönem sıkı beden çalıştırmalarına

²³³ Aristoteles (2006), s.243.

²³⁴ Aristoteles (2006),s.242-245.

ve zorunlu besin rejimine rahatlıkla uyabilirler. Aristoteles zihnin ve bedenın aşırı ölçüde bir arada çalıştırılmasına karşı çıkar; bunlar birbirlerine karşıt yönde işlerler. Beden çalışması zihnin, zihin çalışması da bedenın gelişmesini engeller. Bu iki çalışma tarzı birbirine zıttır. Bedenin gereksinimleri düz ve yalın olduğu halde zihnin gereksinimleri çok daha karmaşıktır.²³⁵ Eğitim eksikliği iktidarla birleşirse buradan büyüklük tutkusu doğar.²³⁶

Aristoteles müzik eğitiminin sürekliliğinden yana değildir. Devletin en yüksek görevlerini yapması için eğitilen kişiler genç yaşlarında bol bol çalgı çalıp, şarkı söylemeli ve de büyüdüklerinde de bunu bırakmalıdırlar. Ona göre müzik iyi yargıda bulunmayı sağlamaktadır.²³⁷

Müzik eğitimi faydalı ya da mecburi olduğu için değil, üstün ve özgür kişilere yakıştığı için öğretilmelidir. Sonuç olarak Aristoteles'e göre öğretime 5 yaşında başlanmalı, çocuk 2 yıl sadece derslerde bulunmalı ve dersleri dinlemekle yetinmeli, çocuğa hiçbir dersten ödev verilmemelidir. Gerçek eğitim ve öğretime 7 yaşından sonra başlanmalıdır. Çocuklar aynı ve genel bir eğitime 7 yaşından sonra tabi tutulmalı ve eğitim sadece ve sadece devlet eliyle verilmelidir. Eğitim sürecinde de çocuğa kural ve düzen konmalıdır.

²³⁵ Aristoteles (2006), s. 237.

²³⁶ Aristoteles (2003), *Protreptikos* (çev.O.Özügül) s.20.

²³⁷ Aristoteles (2006), s.243.

II.6. ERDEM VE EĞİTİM

Aristoteles erdemi ikiye ayırır ve şöyle dile getirir: Biri düşünce erdemi diğeri ise karakter erdemi olmak üzere iki tür erdem vardır. Bunlardan düşünce erdemi daha çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyi ve zaman gerektirir; karakter erdemi ise alışkanlıkla edinilir, adı da bu nedenle küçük bir değişiklikte alışkanlıktan [ethos'tan] gelir. Karakter erdemlerinden hiçbiri bizde doğa vergisi bulunmaz; çünkü doğal olarak bir özelliğe sahip olan hiçbir şey başka türlü bir alışkanlık edinemez, örneğin doğal olarak aşağı doğru giden taşı, biri onu binlerce kez yukarı doğru atarak alıştırmaya çalışsa bile, taş yukarı doğru gitmeye alışamaz, ne de alev aşağı doğru gitmeye alışabilir, doğal yapısı gereği başka türlü olan hiçbir şey de başka türlü bir alışkanlık edinemez. Demek ki erdemler ne doğal olarak ne de doğaya aykırı olarak edinilir; onları edinebilecek bir doğal yapımız vardır, alışkanlıkla da onları tam olarak geliştiririz. Erdemleri ise öteki sanatlarda olduğu gibi daha önce etkinlikte bulunarak ediniriz, çünkü öğrenip yapmamız gereken şeyleri biz yapa yapa öğreniriz, örneğin gitar çala çala gitarcı oluyorlar. Adil şeyler yapa yapa adil insan, ölçülü davranma davranma ölçülü insanlar oluruz. Her erdem aynı şeylerin yapılmasıyla ve aynı şeyler aracılığıyla hem oluşur hem yok olur. İyi ev yapmakla mimar iyi mimar, kötü ev yapmakla kötü mimar olacak.²³⁸

Erdemin ne olduğunu bilmemizin iyi olmamız için araştırdığımızı da belirtir ve aynı zamanda huylarımızın nasıl olacağını da eylemler belirler der. Ancak O'na göre öfke, para harcama, yemek yeme gibi konularda kişi iki şekilde yanılabilir; aşırıya kaçmak ya da eksik davranmak. Ve bu nedenle doğru yol, ölçülü olmakta yatmaktadır. Her bir erdem için iki kusur söz konusudur.

Erdemlerde de hazlardan uzak kalmakla ölçülü oluyoruz, ölçülü olmakla da onlardan daha çok uzak kalabiliyoruz. Erdemler eylemlerle ve etkilenimlerle ilgili olduğuna göre erdem hazlar ve acılarla ilgilidir.²³⁹ Her erdem neyin erdemi ise onun iyi durumda olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlar. İnsanın erdemi insanın iyi olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlayan huy olmalı. Erdem ortayı amaç edinir. Aşırılık ile eksiklik kötülüğe, orta olma ise erdeme özgüdür. O

²³⁸ Aristoteles(2007), *Nikomakhos'a Etik* ss.29-30, (1103a 15, 1103b 20-25, 30-10).

²³⁹ Aristoteles(2007), *Nikomakhos'a Etik* s. 32, (1140b 35).

halde erdem tercihlere ilişkin bir huy, akıl tarafından ve akılı başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen bizle ilgili olarak orta olanda bulunma huyudur.²⁴⁰

Erdem erdemli etkinliğe aittir. Ve eğitim de, erdem'in çocuklarda alışkanlık haline getirilmesidir. Bilgelik ise en yüksek erdemdir. Kişinin de mutluluğu yakalayabilmesi için bilgeliğe uygun hareket etmesi gerekir. Alışkanlıklar sonucu özgürce yapılan her iş insana mutluluk verir. Erdemi yaşamayı öğrenen insanın yaşamı mutluluklarla dolacaktır. Erdem insanı tek başına mutlu edebilir ve öğretilir. Bu nedendir ki Aristoteles tek bir iyilik, erdem olduğunu onun da bilim olduğunu söyler. Erdemli davranış bilim aracılığıyla olur. Bu nedenle de eylemlerinde erdemli olmayan kişinin bilimi yeterince öğrendiğinden söz edilemez. Kötülük ise bilimsiz yani cahil kalmaya karşılık gelir. Toplumun amacı bireyleri mutlu kılmaktır. Bu nedendir ki mutluluğa ulaştıracak erdem öğretisi esas alınmalıdır. Mutluluk tam gelişmiş iyiliği yani erdemi ve tam bir yaşamı gerektirir.

Ahlakın amacı insanları mutluluğa erdirmektir. Her insan iyilikten pay aldığı ve bunlara dayanan hareketleri yaptığı ölçüde mutlu olur. İyi erdemlerde bulunmayanların mutlu olmaları olanaksızdır. Erdem sürekli bir durumdur, yetenek gibi doğuştan olmadığı gibi eğitim ve alıştırmalarla kazanılır. Erdem yetenek ve salt öğrenmeye dayanan bilimden farklıdır; çünkü yetenek ve öğretim bireyi iyiye yönlendirdiği gibi kötüye de yönlendirebilir, erdemse sadece iyiye yöneltir. Bu bakımdan iyiye yönelten erdemde sadece dıştan görünen davranışlar değil, fakat asıl önemli olan içten gelen istemdir. Erdem salt bilmeden, eylemle ilgisi olmayan bilmeden ayrıdır. Ahlaksal eylemde bulunabilmek için öncelikle insan olmak, ruh ve beden bakımından erdemi doğal bir biçimde alabilecek nitelikte olmak gereklidir. Aristoteles erdeme, doğal yatkınlıklara eğitim ve aklın geliştirilmesiyle ulaşabileceğini ifade eder. Erdem, istemin yönlendirdiği doğru olan eylemdir ve doğru olan eylem de aşırılıklardan uzak 'doğru olan orta' dır. Erdem bir *mesotes*'tir. Bu orta çizgiyi aşan insan yanlış yoldadır. Ahlaksal eylemlerimizin ödevi bu doğru olan ortayı bulmaktır. Davranışlarında ölçüyü aşmamış insan, doğru görüş ve erdem sahibidir. İnsan doğru görüşü öğretim ve eğitimle kazanır ve bu doğru görüşün

²⁴⁰ Aristoteles(2007), *Nikomakhos'a Etik* s.37, (1107a 20-35).

kazandırdığı akla uygun belirlenimlerde bulunarak uygun olan orta'yı bulur. Doğru görüş (*phronesis*); etik erdemlerin en üst sınırında bulunur. En alt sınırdan ise istemden değil de doğal itkilerden gelen hareketler bulunur. Aristoteles'e göre doğru davranış ölçülülük, yanlış davranış ise ölçsüzlüktür. Teorik aklın ürünü olan dianoetik erdemler en yüksek erdemlerdir. İnsan en yüksek mutluluğa, en yüksek erdem olan dianoetik erdemler ile erişir. İnsan tam mutluluğa teoria'ya yönelmekle erişir.²⁴¹ Eğer mutluluk iyilik yani erdemle özdeşleştirilecekse o zaman mutluluk eğitim ve disiplinle elde edebileceğimiz bir şeydir, eğer iyi talihle özdeşleştirilecekse şansa veya Tanrısal Kayraya bağlı görünen bir şey olacaktır.²⁴²

Mutluluk ruhun tam iyilikle [erdemle] uyum içindeki bir etkinliği olduğuna göre, iyiliği araştırmalıyız; çünkü bu bizim mutluluk hakkında daha açık bir görüşe ulaşmamıza yardım edecektir. Ayrıca iyilik [erdem] gerçek devlet adamının hakkında en çok sıkıntı çektiği şeydir; çünkü onun hedefi yurttaşları iyi ve yasalara itaatkâr kılmaktır. İnsan iyiliyle [erdemiyle] kastedilen ise bedeninin değil ruhun iyiliğidir ve mutluluk ruhun etkinliğidir ve yapıp etmelerimizin amacıdır. Ayrıca devlet adamının da belli bir bilgiye sahip olması gerekir. Ruhunu araştırmalı ve böyle bir araştırmayı ele aldığımız sorular için yeterli olana kadar yapmalıdır.²⁴³ Doğru bir iyilik [erdem] eğitimi yasalar altında yetişmeye bağlıdır. Mutluluk arayışı, erdemlerle bezeli, iyi ve güzel bir yaşam peşinde koşmaktır. Aristoteles mutluluğun bir tanımını vermemekle beraber, aşırılıklardan uzak kalmayı öğütlemekte ve bu tutumu bir erdem saymaktadır. Aristoteles'e göre cömertlik erdemi, cimrilik ile müsriflik gibi, yadsınması gerekli tutumların ortasında bir yerlerdedir. Korkaklıkla, budalaca atılganlığın ortasında cesaret erdemi, miskinlikle, azgınlığın ortasında ölçülülük erdemleri bulunur.²⁴⁴

Aristoteles'in eğitim anlayışı hem erdeme hem de faydaya hizmet eder. Ve eğitim Aristoteles'e göre erdem için çocuklarda alışkanlık haline getirilmesidir. Aristoteles'e göre ahlaklı davranış kendinde iyi olan bazı eylemleri yapmak değil, 'insan için iyi olan şeye' bizi yaklaştırdıkları için o eylemleri yapmaktır. Aristoteles

²⁴¹ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.63, (1118a 25-30, 1119a 10).

²⁴² Aristoteles (2008), *Eğitim Üzerine*, dipnot 57, s.51.

²⁴³ Aristoteles (2008), s.61-62.

²⁴⁴ Aristoteles (2007), *Nikomakhos'a Etik*, s.32 (1104b 15-25).

ahlakta iyiyi insan için iyi olan şeyle sınırlıyor ve her eylem bir iyiye doğru çabaladığı için de bütün insan eylemlerinin amacının iyi olduğunu belirtir. İyi her şeyin yöneldiği, eğilim duyduğu erektir.

Beden eğitimi alıştırmasında aşırılık da eksiklik de gücü yok eder. Benzer şekildeki yiyip içmedeki aşırılık ve eksiklik de sağlığı; doğru ölçü ise sağlığı vücuda getirir, arttırır ve korur. Ölçülülük ve cesaret de hem aşırılık hem eksiklik yüzünden bozulur ve orta yol ile korunur.²⁴⁵

Orta yol ya da ılımlılık öğretisinin ilk elde sağlık ya da sağaltımla ilgili analogiya [benzeşim] dayalı olarak ‘etkinliklerimizi belirleme’ de kullanılacak pratik bir kural şeklinde ortaya çıkması Aristoteles’in yönteminin temel özelliklerindedir.²⁴⁶ Bilgiyle hareket eden herkes aşırılık ve eksiklikten uzak durur; orta yolu araştırır ve onu benimser ama şeye göre değil kendimize göre orta olanı.²⁴⁷ Haz ve acılar bakımından orta yol ölçülülük, aşırılık, taşkınlıktır.²⁴⁸

Aristoteles yaşamın ereğinin *eudaimonia** olduğunu kabul eder. *Eudaimonia* sözcük anlamı olarak iyi bir *daimon*'u (iyi bir vicdanı) olma anlamına geliyor. Yunan günlük dilinde bu sözcük sadece mutluluğu dile getiriyordu. Bu mutluluk hazdan sürekliliği ve derinliğiyle ayrılan bir duygu durumudur. Aristoteles için *eudaimonia* bir çeşit etkinliktir ve haz doğal olarak ona katılır. Aristoteles'e göre insanların büyük çoğunluğu hazzı yönelmiştir ve erekları hazzı yakalamaktır ve bu çeşit bir erek köleler ile hayvanlara yaraşan bir erektir.²⁴⁹

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: Aristoteles'te her türlü eğitim ve öğretimin tabiatın boş bıraktığı alanların doldurulmasına yönelik bir çaba olduğu görülmektedir.²⁵⁰ İnsan, eylemleriyle var olduğu sürece mutluluğu yakalar. Yani insana yakişan etkinlikleri, akıl yardımıyla ölçülü bir şekilde orta yolu bularak

²⁴⁵ Aristoteles (2008), *Eğitim Üzerine* s.72.

²⁴⁶ Aristoteles (2008), dip not 95, s.72.

²⁴⁷ Aristoteles (2008), s.83.

²⁴⁸ Aristoteles (2008), s.87.

²⁴⁹ Aristoteles (2006), s.64, (1118a 20)

²⁵⁰ Aristoteles (2006), s.231.

**Eudaimonia*: Mutluluk. İlkçağ Yunan felsefesinde her şeyin insanın kişisel *daimon*'uyla yani yazgısı ya da doğasıyla uyum içinde olduğu kişinin alın yazısı ya da doğasının iyi düzenlenmiş yapı ve dengesinin de olması gerektiği gibi olduğu kişinin doğası gereği olmak zorunda olduğu gibi olmuş olduğu hal. (Paradigma: *Felsefe Sözlüğü*, s.384)

gerçekleştirmesi gerekir. Aristoteles'in dediği gibi: "Erdemi olmayan insan; varlıkların en kirlisi, en vahşisi, en muhteris ve en doymak bilmez olanıdır."²⁵¹

²⁵¹ Aristoteles (2006), s.10.

SONUÇ

Sosyal bir varlık olan insan eğitime ihtiyaç duyar. Eğitim sayesinde de üyesi olduğu toplumun bilgili bir bireyi olmaktadır. Toplumunu oluşturan bireyler arası kişilik farklılıkları olmasından dolayı eğitimleri de bu farklılıklara göre düzenlenmelidir. Eğitimli bireyler çevrelerine karşı da duyarlı olur ve gelişmeli takip eder. Gerek Greklerdeki gerekse Platon ve Aristoteles'teki eğitim yapılarına baktığımızda geçmişten günümüze eğitimin bazı yönlerinin halen daha uygulanmakta olduğunu görmekteyiz.

Greklerdeki sosyal yapının eğitim yapısını da etkilediğini görmekteyiz. Eğitim, Greklerde savaşa hazırlık niteliğindedir. Bu nedenle de bedensel eğitime önem verilmekteydi. Savaşlar Grek toplumunda önemli bir yere sahip olduğu için eğitiminin temelinde fiziksel eğitim yer almaktadır. Ve Greklerdeki var olan savaşlara hazırlık niteliğindeki beden eğitiminin halen daha günümüzde askeri eğitim olarak düzenli orduda verilmeye devam edilmekte olduğunu görmekteyiz. Spartalılarda on sekiz yaşına gelmiş çocuklara savaş eğitimi verilirken günümüzde de on sekiz yaşına gelen genç erkekler silâh altına alınmaktadır. Otuz yaşına gelen gençler ise siyasi işleri üstlenirken günümüzde bu yaş sınırı yirmi beşe düşmüştür. Yüksekokul sonrası siyaset yapılırken günümüzde ilköğretimi bitirenler milletvekilliği için aday olabiliyorlar. Fakat bu yeterli değildir. Burada önemli olan nokta kişinin kendini yetiştirebilmiş olmasıdır. Spartalılarda tüm zor eğitimlerin amacı vatansever yurttaşlar yetiştirmek olması yönüyle günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Atina eğitiminde müzik eğitimi duyguları sakinleştirmek ve ruhları dinginleştirmek amacıyla verilirken günümüzde de müzik tedavi amaçlı kullanılmaya devam edilmektedir. Grek eğitiminin zenginler için amaçlandığından yola çıkarak eğitimin paralı olduğu sonucuna varabiliriz. Günümüzde de gerek özel kolejler olsun gerekse özel üniversiteler olsun eğitimde paradan söz edilebilir. Greklerde eğitim ödül-ceza üzerine kurulu olmasının sonucunda eğitim bir yarış halini almıştır. Günümüz eğitim sistemi bireyleri yarıştırmaz. Bireylerin yeteneklerini geliştirebilmek esastır.

Platon'da eğitim onurlu, dürüst yurttaşlar yetiştirmeyi hedeflerken günümüzde de eğitim toplumsallaşabilen, üretken, katılımcı ve kültürel değerlerine sahip çıkan bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Platon'da öncelikli amaç kişiye iyi karakter kazandırmaktır. Daha sonra ise yeteneklerine göre gelecek için şekillendirilmektedir. İnsanlar hangi konuda yetenekli ise o yönde eğitilmelidir. Günümüzde ise bu durum halen geçerliliğini korumaktadır. Ve lise birinci sınıfta alan seçilerek yeteneklerine göre eğitim almaya devam etmektedirler. Platon eğitimcilerin nitelikli olmasına da önem vermekteydi. Eğitimcilerin nitelikli olmasına halen günümüzde önem verilmektedir. Veliler okul ve öğretmen kalitesini araştırarak çocuklarının bu kaliteye göre eğitim almalarını sağlamaktadırlar. Platon'un eğitim yönteminde yöntemi belirleyen insan ve insanın ruhunun niteliğidir. Eğitimin asıl amacı insanları erdemli kılmaktır. Bireyler ancak ve ancak eğitim sayesinde topluma yararlı olabilirler. Günümüz eğitim sisteminin de aynı karakterde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ve eğitimin ailede başladığı görüşü Platon'dan günümüze geçerliliğini korumaktadır. Tıpkı günümüzde olduğu gibi Platon'da eğitimi insanın doğal gelişim evrelerine göre düzenler ve devlet eğitim işini üstlenmiştir. Genel olarak baktığımızda Platon'un eğitime bakışı günümüzde kendisine halen daha yer bulmaktadır. Platon'un eğitiminde her çocuk devletin malı olduğundan eğitim zorunludur. Bu yönüyle günümüz eğitiminle benzeşmektedir. Çünkü günümüzde de temel eğitim sekiz yıldır ve zorunludur. Buna karşın halen daha sekiz yıllık temel eğitimden uzak binlerce çocuğumuz vardır.

Aristoteles herkesin kendi çocuğunu eğitmesine karşıdır. Eğitimde birliğe önem vererek eğitime devletin öncülük etmesi gerektiğini söyler. Günümüzde de eğitimde fırsat eşitliği vardır. Aristoteles okullarda çocuk ve gençlere çok gerekli bilgilerin verilmesi gerektiğini savunur. Fakat buna karşın gençleri mekanikleştirecek bilgiler de verilmemelidir. Her insan devletin bir parçası olduğundan dolayı eğitim devlet tarafından verilmelidir. Devletin varlık sebebi yurttaşları eğiterek erdemli yapmaktır. Öğrenim oyun aracılığıyla yapılmaz. Eğitim önemli bir iş olduğundan dolayı kamuya bırakılmalı ve herkes için aynı olmalıdır. Herkes için ortak olan şey topluca öğretilmelidir ve devletin de tek bir amacı olduğundan eğitim bir ve aynı olmalı ayrıca kamuya bırakılıp yasayla düzenlenmelidir. Günümüzde de eğitim işi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılandırılmaktadır. Aristoteles eğitimle ilgili

bütün düzenlemelerin insanın psikolojik ve biyolojik gelişmesi göz önüne alınarak yapılması gerektiğinin üzerinde durur. Günümüz eğitim sistemi de aynı şeyleri savunmaktadır ve günümüz eğitimi kişilerin gelişim evrelerine göre verilmektedir. Aristoteles eğitimle çocukların gerek kişilik ve yeteneklerinin gelişmesini gerekse toplumun istenilen düzeye çıkarılmasını amaçlamıştır. Aristoteles'e göre eğitim insanların mutluluğa ulaşmalarını sağlayan onları mükemmelleştiren bir araçtır. Eğitimde hedef daima mükemmelleşen insan doğası olmuştur. Eğitilen insanlar en iyi, en mükemmel yetilerle donatılıp mutluluğa erişebilirler. Günümüz eğitim anlayışı ise aklını kullanmayı bilen, tercihlerini bu yönde yapan, ne istediğini bilen, kendisini ifade edebilen bireyler yetiştirerek kişinin benliğinin oluşmasına katkıda bulunmayı sağlamayı amaçlar. Eğitimci yurttaşları devlet aracılığıyla eğitir. İdeal bir devlette en iyi yurttaş tipini üreten eğitim aynı zamanda da en iyi insanı da üreten eğitimidir. Devlet için devlet adamının gereksinim duyduğu yurttaş tipini yetiştirmek eğitimcinin görevidir. Bu nedenle de eğitim hem devletin denetiminde hem de ulusal olmalıdır.

KAYNAKÇA

ARİSTOTELES: (2008), *Eğitim Üzerine*, J.Burnet, (çev.: A. Aydoğan), İstanbul: Say yay.

ARİSTOTELES: (2006), *Politika*, (çev: M. Tunçay), İstanbul: Remzi Kitapevi.

ARİSTOTELES: (2004), *Protreptikos (Felsefi Düşünmeye Çağrı ve Evren Üstüne)*, (çev.: O. Özügül), İstanbul: Pencere yay.

ARİSTOTELES: (1998), *Atinalıların Devleti*, (çev.: S. Babür), Ankara: Bilgesu yay.

ARİSTOTELES: (1996), *Metafizik*, (çev.: A. Arslan), İstanbul: Sosyal yay.

ARİSTOTELES: (2007), *Nikhomakhos'a Etik*, (çev.: S. Babür), Ankara: BilgeSu yay.

ARSLAN, A. (2008), *İlkçağ Felsefe Tarihi 1*, İstanbul: Bilgi yay.

ARSLAN, A. (2008), *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, İstanbul: Bilgi yay.

ARSLAN, A. (2008), *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*, İstanbul: Bilgi yay.

AYTAÇ, K. (1998), *Avrupa Eğitim Tarihi*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.

BİLİM VE GELECEK DERGİSİ, *Ahlakın İlk Temellendiricileri Yedi Bilgeler*, Sayı:70, 2009: 39-47.

BRUN, J. (2008), *Aristoteles ve Lise*, (çev.: İ. Yerguz) Ankara: Dost yay.

CEVİZCİ, A.(2002), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma yay.

COPLESTON, F.(1986), *Felsefe Tarihi c.1 Yunan ve Roma Felsefesi*, (çev.: A. Yardımlı), İstanbul: İdea yay.

ÇANKAYA, A. (2007), *Aristoteles'te Mükemmel Yaşam Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

DAVIDSON, T. (2008), *Greklere Eğitim Düşüncesi*, (çev.: A. Aydoğan), İstanbul: Say yay.

ERKIZAN, H.N. (2003), *Felsefe Ansiklopedisi: Aristoteles*, İstanbul: Etik yay.

GÖKBERK, M. (2007), *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

GÜTEK, G. L. (2001), *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (çev.: A. Aydoğan), İstanbul: Say yay.

GÜNAY, M. (2010), *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, İstanbul: Karahan Kitapevi

HOMEROS: (2006), *İlyada*, (çev.: A. Erhat/A. Kadir), İstanbul: Can yay.

HOMEROS: (2007), *Odysseia*, (çev.: A. Erhat/A. Kadir), İstanbul: Can yay.

JONES, W.T.(2006), *Batı Felsefesi Tarihi*, (çev.: H. Hünler), İstanbul: Paradigma yay.

KÜKEN, A. G. (2003), *İlkçağda Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Alfa yay.

KÜKEN, A. G. (1996), *Felsefe Açısından Eğitim*, İstanbul: Alfa yay.

PETERS, F.E.(2004), *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, (çev.: H. Hünler), İstanbul: Paradigma yay.

PLUTARK: (2005), *Yaşamlar1*, (çev.: M. Mete), İstanbul: İdea yay.

PLATON: (1998), *Devlet*, (çev.:E. Uysal), İstanbul: Çağdaş yay.

PLATON: (2000), *Euthydemos*, (çev.: Prof.Dr.H.V. Eralp), İstanbul: Sosyal yay.

PLATON: (2001), *Protagoras*, (çev.: N.Ş. Kösemihal), İstanbul: Sosyal yay.

PLATON: (2010), *Mektuplar*, (çev.: F. Akderin), İstanbul: Say yay.

PLATON: (2001), *Meneksenos*, (çev.: İ. Şahinbaş), İstanbul: Sosyal yay.

PLATON: (2007), *Yasalar*, (çev.: C. Şentuna-S. Babür), İstanbul: Kabalcı yay.

TİMUÇİN, A. (2008), *Düşünce Tarihi*, İstanbul: Bulut yay.

VERNANT, J. P. (2002), *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*, (çev.: H. Portakal), İstanbul: Cem yay.

YILMAZ, Z. ‘‘Aristoteles’in Eğitim Anlayışı’’, K.K.E.F Dergisi, Sayı:10, 2004:148-159

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : ELİF EYLEM KAHYAOĞLU

Doğum Yeri : İSTANBUL

Doğum Yılı : 1982

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise **1996-2000** : Nazilli Atatürk Süper Lisesi

Lisans **2001-2006** : Atatürk Üniversitesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce